

**ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΦΥΛΟ, ΚΟΙΝΩΝΙΑ, ΠΟΛΙΤΙΚΗ»

**«Οι Έκπτωτες Θυγατέρες: Φεμινιστικές και Queer Προκλήσεις
στις Διεθνείς Σχέσεις»**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΕΥΑ ΣΠΑΝΟΥ

ΑΘΗΝΑ, 2017

Τριμελής Επιτροπή

Ζαχαρούλα Καραγιαννοπούλου, Λέκτορας Παντείου Πανεπιστημίου (επιβλέπουσα)

Αθηνά Αθανασίου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Μαριλένα Κοππά, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Εύα Σπανού, 2017

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας πτυχιακής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της πτυχιακής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τη συγγραφέα.

Η έγκριση πτυχιακής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Περιεχόμενα

Περίληψη	4
Abstract	5
Εισαγωγή	6
Κεφάλαιο 1: Το επιστημονικό πεδίο των Διεθνών Σχέσεων: μια σύντομη παρουσίαση	11
1.1. Κύριες θεωρίες των «ορθόδοξων» Διεθνών Σχέσεων	11
1.2. Βασικές Μεθοδολογικές Προσεγγίσεις.....	15
Κεφάλαιο 2: Φεμινιστικές Προκλήσεις στις Διεθνείς Σχέσεις.....	17
2.1. Πού είναι οι γυναίκες; Φεμινιστική Επιστημολογία και Μεθοδολογία.....	17
2.2. Η έννοια του φύλου.....	21
2.3 Έννοιες Διεθνών Σχέσεων: η φεμινιστική προσέγγιση.....	25
2.3.1. Κράτος και Κυριαρχία.	26
2.3.2. Ασφάλεια και Δομική Βία.	27
2.3.3. Πόλεμος και Ειρήνη.	30
Κεφάλαιο 3: Η ανάδυση της Queer Θεωρίας	34
3.1. Η κατασκευή της «ομοφυλοφιλίας» και η ιστορία των ΛΟΑΤΚΙ+ κινημάτων.....	34
3.2. Η έννοια του Queer	38
Κεφάλαιο 4: Queer προκλήσεις στις Διεθνείς Σχέσεις: Η queer σεξουαλικότητα ως πολιτικό ζήτημα	43
4.1. Queer επιστημολογία στις Διεθνείς Σχέσεις	43
4.2. Η ρύθμιση της σεξουαλικότητας: Ετεροκανονικότητα, Οικοδόμηση Κράτους- Έθνους, Εθνικισμός, Πολιτειότητα	44
4.3. Πολιτική Ομοφοβία, Ομοκανονικότητα και Queer Φιλελευθερισμός.....	54
Κεφάλαιο 5: Queer προκλήσεις στις Διεθνείς Σχέσεις: Η queer σεξουαλικότητα ως διεθνές ζήτημα	61
5.1. «Τα Γκέι Δικαιώματα είναι Ανθρώπινα Δικαιώματα»	61
5.2. Pink-Washing, Ομοεθνικισμός και Τρομοκρατία.....	69
Συμπεράσματα	78
Πηγές –Βιβλιογραφία	81

Περίληψη

Τις τελευταίες δεκαετίες εναλλακτικές θεωρίες προσπαθούν να αμφισβητήσουν τα όρια της επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων. Οι φεμινιστικές και queer προσεγγίσεις επιχειρούν να θέσουν προκλήσεις στις βασικές παραδοχές και τις θεματικές των Διεθνών Σχέσεων και περιθωριοποιούνται στα όρια του ακαδημαϊκού πεδίου. Η παρούσα εργασία επιχειρεί να εξερευνήσει την οπτική και τη συνεισφορά των δύο αυτών εναλλακτικών προσεγγίσεων. Όσον αφορά τις φεμινιστικές Διεθνείς Σχέσεις, εξετάζεται η συνεισφορά τους στη νοηματοδότηση βασικών διεθνολογικών εννοιών όπως, το κράτος, η ασφάλεια, ο πόλεμος και η ειρήνη. Όσον αφορά τις queer Διεθνείς Σχέσεις, εξετάζεται η σημασία της queer σεξουαλικότητας για το κράτος και η ανάδειξη νέων όρων που έχουν ιδιαίτερη σημασία στην άσκηση της διεθνούς πολιτικής, όπως η πολιτική ομοφοβία, ο queer φιλελευθερισμός, το pinkwashing και ο ομοεθνικισμός. Μέσα από τις φεμινιστικές και queer προκλήσεις επέρχεται μια διεύρυνση της έννοιας του «διεθνούς» και εισάγονται νέα στρώματα ανάλυσης στα φαινόμενα της διεθνούς πολιτικής. Η αναγνώριση της συνεισφοράς των φεμινιστικών και των queer προσεγγίσεων μπορεί να είναι ιδιαίτερα παραγωγική και επωφελής για το πεδίο των Διεθνών Σχέσεων.

Λέξεις – κλειδιά: Διεθνείς Σχέσεις, Φεμινιστικές Διεθνείς Σχέσεις, Queer Διεθνείς Σχέσεις, ετεροκανονικότητα, πολιτική ομοφοβία, ομοεθνικισμός

The Fallen Daughters: Feminist and Queer Challenges in International Relations

Eva Spanou

Abstract

In the last decades, alternative theories try to question the boundaries of the discipline of International Relations. Being restricted on the borders of the academic field, feminist and queer approaches attempt to challenge the basic assumptions and central topics of international relations. This paper attempts to explore the perspective and contribution of these two alternative approaches. As far as feminist International Relations are concerned, the paper discusses their contribution in conceptualizing basic themes in international relations, such as the state, security, war, and peace. As far as queer International Relations are concerned, the paper examines the significance of queer sexuality for the state, as well as the emergence of new terms, such as political homophobia, queer liberalism, pinkwashing, and homonationalism, which are of particular importance in the practice of international politics. Feminist and queer challenges result in broadening the notion of "international" and in the introduction of new layers of analysis of international political phenomena. The recognition of the contribution of feminist and queer approaches can be particularly productive and beneficial to the field of International Relations.

Keywords: International Relations, Feminist International Relations, Queer International Relations, heteronormativity, political homophobia, homonationalism

Εισαγωγή

Ο Πατήρ, η Μητήρ, οι Προστάτιδες Θυγατέρες, οι Επαναστάτες Υιοί, οι Έκπτωτες Θυγατέρες. Στην ανάλυση των Agathangelou και Ling (2004) «The House of IR: From Family Power Politics to the Poisies of Worldism» κλασικές και νέες θεωρίες της επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων παίρνουν τη θέση τους σε αυτό που οι συγγραφείς ονομάζουν «ο Οίκος των Διεθνών Σχέσεων» ανάλογα με τη λειτουργία τους εντός του ακαδημαϊκού πεδίου των Διεθνών Σχέσεων. Έτσι, το πεδίο των Διεθνών Σχέσεων παρομοιάζεται με ένα αποικιακό νοικοκυριό με συγκεκριμένα όρια – σύνορα τα οποία δημιουργούν ιεραρχίες και αποκλεισμούς. Όπως είναι αναμενόμενο, την κεντρική θέση στο εσωτερικό αυτού του πατριαρχικά διευθυνόμενου νοικοκυριού την κατέχει ο *Πατήρ*-Ρεαλισμός ως η κυρίαρχη θεωρία που θέτει τους κανόνες λειτουργίας του Οίκου των Διεθνών Σχέσεων. Πλάι του στέκει ο Φιλελευθερισμός ως *Μητήρ* μαζί με τις *Προστάτιδες Θυγατέρες*, το Νεοφιλελευθερισμό, τον Φιλελεύθερο Φεμινισμό και τον Standpoint Φεμινισμό. Στα όρια του Οίκου, στο επάνω δώμα, συναντάμε τον Μαρξισμό, τη Γκραμισιανή Διεθνή Πολιτική Οικονομία, τις Μεταμοντέρνες Διεθνείς Σχέσεις και τον Κονστρουκτιβισμό/Πραγματισμό ως τους *Επαναστάτες Υιούς* μαζί με τις *Έκπτωτες Θυγατέρες*, τον Μεταμοντέρνο Φεμινισμό και τις Queer Προσεγγίσεις. Η παρούσα εργασία πραγματεύεται τον τρόπο με τον οποίο ο Φεμινισμός και το Queer εισέρχονται στον Οίκο των Διεθνών Σχέσεων. Τι συνεισφέρουν στις συζητήσεις εντός του Οίκου; Με ποιο τρόπο συνομιλούν με τον *Πατέρα*-Ρεαλισμό και πώς προσπαθούν να επηρεάσουν αυτόν και τους κανόνες λειτουργίας του Οίκου; Τέλος, για ποιο λόγο περιθωριοποιούνται στα όρια του και αντιμετωπίζονται ως *Έκπτωτες Θυγατέρες*;

Το βασικό κίνητρο και ο σκοπός για την πραγμάτωση της παρούσας μελέτης είναι να ερευνηθούν τα σημεία και οι τρόποι με τους οποίους τέμνονται οι φεμινιστικές, οι queer και οι «ορθόδοξες» Διεθνείς Σχέσεις. Τα ερευνητικά ερωτήματα που τίθενται και εν τέλει δομούν την εργασία είναι: Πρώτον, από ποιες διαφορετικές επιστημολογικές και μεθοδολογικές θέσεις εκκινούν οι φεμινιστικές και οι queer προσεγγίσεις και τι προκλήσεις επιχειρούν να θέσουν στις «ορθόδοξες» Διεθνείς Σχέσεις; Δεύτερον, με ποιο τρόπο οι δύο αυτές εναλλακτικές θεωρίες πραγματεύονται βασικές θεματικές των Διεθνών Σχέσεων, όπως το κράτος, ο πόλεμος, η εξωτερική πολιτική; Τρίτον, οι φεμινιστικές και queer αναλύσεις παράγουν νέα και χρήσιμη

γνώση για τις σχέσεις μεταξύ των κρατών; Εν τέλει, τι προκύπτει από αυτή τη διεπιστημονική συνομιλία;

Στην προσπάθεια να απαντηθούν τα παραπάνω ερωτήματα θα γίνει αφενός, βιβλιογραφική έρευνα και αφετέρου, χρήση παραδειγμάτων από κρατικές και διεθνείς πολιτικές με σκοπό να καταστεί η θεωρητική ανάλυση πιο σαφής. Επιπλέον, για κάποια ζητήματα επικαιρότητας θα χρησιμοποιηθούν και δημοσιογραφικές πηγές. Η βιβλιογραφική έρευνα που αφορά τη φεμινιστική προσέγγιση θα στηριχθεί στο έργο εμπειρών και επιφανών φεμινιστριών διεθνολόγων θεωρητικών, όπως η Jill Steans, η J. Ann Tickner, η Cynthia Enloe, η Laura Sjoberg. Όσον αφορά το κομμάτι των queer προσεγγίσεων, σε αυτό θα δοθεί μεγαλύτερη έμφαση και έκταση εντός της παρούσας μελέτης. Αυτή η επιλογή κρίνεται σκόπιμη καθώς οι queer αναλύσεις είναι πιο αφανείς και περιθωριοποιημένες εντός των Διεθνών Σχέσεων και μια διεξοδικότερη παρουσίαση της πορείας και του περιεχομένου τους κρίνεται καταλληλότερη για να αποσαφηνιστεί καθαρά και επαρκώς ο queer διεθνολογικός τρόπος σκέψης και ανάλυσης. Η βιβλιογραφική ανάλυση θα αντλήσει ενδεικτικά, από καθαρά queer θεωρητικούς όπως ο Michael Warner ή η Annamarie Jagose, από queer θεωρητικούς διεθνών και πολιτικών σπουδών όπως ο Dennis Altman, ο Anthony J. Langlois, ο Rahul Rao και η Jasbir Puar, αλλά και φεμινίστριες διεθνολόγους που πραγματοποιούν queer μελέτες, όπως η Cynthia Weber και η Spike V. Peterson.

Αρχικά κρίνεται σκόπιμο να τεθεί ένα πρώτο πλαίσιο σε σχέση με το οποίο εξετάζονται οι φεμινιστικές και queer προσεγγίσεις και για το λόγο αυτό γίνεται μια σύντομη παρουσίαση των θεωριών του ρεαλισμού και του φιλελευθερισμού. Σχετικά με τις φεμινιστικές Διεθνείς Σχέσεις, αφού εξεταστεί το επιστημολογικό/ μεθοδολογικό πλαίσιο και οι διαφορετικές νοηματοδοτήσεις του φύλου, γίνεται μια επιλογή τεσσάρων βασικών εννοιών των Διεθνών Σχέσεων οι οποίες εξετάζονται υπό την φεμινιστική οπτική. Οι έννοιες αυτές είναι το κράτος, η ασφάλεια, ο πόλεμος και η ειρήνη και επιλέχθηκαν γιατί έχουν αποτελέσει αντικείμενο εκτεταμένης ανάλυσης τόσο στο πεδίο των Διεθνών Σχέσεων γενικότερα, όσο και από τις φεμινιστικές προσεγγίσεις. Σχετικά με τις queer Διεθνείς Σχέσεις, καθότι όπως αναφέρθηκε αυτές είναι λιγότερο εδραιωμένες στο πεδίο, θεωρήθηκε χρήσιμο να προηγηθεί μια σύντομη παρουσίαση του πλαισίου από το οποίο αναδύθηκε η έννοια του «queer» ώστε να αποκρυσταλλωθεί η ευρύτερη φιλοσοφία πίσω από τον queer διεθνολογικό τρόπο σκέψης. Ως προς τη σχέση queer και Διεθνείς Σχέσεις, αυτή δεν θα εξετασθεί θεματικά μέσα από συγκεκριμένες έννοιες αλλά επιλέγεται μια πιο ‘γραμμική’ προσέγγιση μέσα

από το σχήμα: queer σεξουαλικότητα ως πολιτικό ζήτημα και queer σεξουαλικότητα ως διεθνές ζήτημα. Ακολουθείται αυτό το σχήμα για να καταστεί πιο σαφής η σημασία που έχει η queer σεξουαλικότητα για το κράτος αφενός, στην εσωτερική του πολιτική και αφετέρου, στους στόχους της εξωτερικής του πολιτικής. Η παρουσία των queer ζητημάτων στην αρένα της διεθνούς πολιτικής μπορεί να αναλυθεί σε σχέση με ποικίλα διεθνή φαινόμενα, όπως για παράδειγμα η μετανάστευση και το άσυλο μεταξύ άλλων. Για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας έχουν επιλεγεί τα ανθρώπινα δικαιώματα ως βασικός άξονας (ή θεματική ‘ομπρέλα’) της ανάλυσης της διεθνοποίησης των queer ζητημάτων. Η επιλογή αυτή γίνεται γιατί η ευρύτητα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η συνεχώς αυξανόμενη σημασία τους στη διεθνή πολιτική δίνει ένα ιδιαίτερο πρόσφορο έδαφος για να ‘ξετυλιχθεί’ η queer διεθνολογική σκέψη στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό ενώ επιπλέον, δίνεται η δυνατότητα να αναδειχθεί μέσω της ανάλυσης -έστω και σε ένα πρώτο επίπεδο- το γεγονός πως διεθνή φαινόμενα όπως η μετανάστευση ή η τρομοκρατία δεν είναι ουδέτερα ως προς το φύλο και τη σεξουαλικότητα.

Όσον αφορά την ορολογία, θα γίνει εναλλάξ χρήση του αρτικόλεξου ΛΟΑΤΚΙ+ και της λέξης «queer». Το αρτικόλεξο ΛΟΑΤΚΙ+ προέρχεται από τα αρχικά των λέξεων Λεσβίες, Ομοφυλόφιλα, Αμφιφυλόφιλα, Τρανς (Διεμφυλικά), Κούήρ, Ίντερσεξ (Μεσοφυλικά) άτομα και το σύμβολο «+» περιλαμβάνει όλες εκείνες τις κατηγορίες φύλου και σεξουαλικότητας που δεν καλύπτονται από τα παραπάνω. Θα χρησιμοποιηθεί ως συνώνυμο της έννοιας του queer, καθώς και τα δύο είναι αρκετά -αν όχι εξίσου- συμπεριληπτικά. Αντίθετα, στις περιπτώσεις που γίνεται αναφορά σε πιο ‘κλειστές’ ταυτοτικές πολιτικές και αντιλήψεις θα χρησιμοποιείται ως επιθετικός προσδιορισμός το «ομοφυλοφιλικός/ λεσβιακός». Επιπλέον, ως «non-binary» αναφέρονται τα άτομα που αμφισβητούν και δεν ταυτίζονται με το δίπολο «άνδρας – γυναίκα», ενώ ως «cis» αναφέρονται τα άτομα που η ταυτότητα του φύλου τους συμπίπτει με το φύλο που τους αποδόθηκε κατά τη γέννησή τους. Η ελληνική είναι μια έμφυλα φορτισμένη γλώσσα και στο κείμενο θα χρησιμοποιηθεί ο αρσενικός και ο θηλυκός τύπος των ουσιαστικών και των επιθέτων όπου αυτό χρειάζεται. Αυτό δεν σημαίνει πως δεν αναγνωρίζονται άλλα φύλα εκτός του διπόλου «αρσενικό – θηλυκό», απλώς η συγκεκριμένη επιλογή γίνεται για λόγους ευκολίας κατά την ανάγνωση του κειμένου.

Ο απώτερος στόχος της παρούσας εργασίας είναι να προσπαθήσει να συνεισφέρει στο ‘άνοιγμα’ του πεδίου των Διεθνών Σχέσεων εξερευνώντας την

εναλλακτική οπτική και τη συνεισφορά των φεμινιστικών και queer προσεγγίσεων στο εν λόγω πεδίο. Σε συνέχεια μιας προσπάθειας που έχει ξεκινήσει με σκοπό να αναδειχθούν οι φεμινιστικές διεθνολογικές ιδέες, για παράδειγμα μέσα από την ελληνική μετάφραση του βιβλίου της Jill Steans «Φύλο και Διεθνείς Σχέσεις» (2016) και αναγνωρίζοντας το κενό που υπάρχει στην ελληνική βιβλιογραφία σχετικά με τις queer Διεθνείς Σχέσεις, αυτό που επιδιώκει να προσφέρει η παρούσα μελέτη είναι μια σύνθεση και μια παρουσίαση της θεωρητικής συνομιλίας μεταξύ «ορθόδοξων», φεμινιστικών και queer προσεγγίσεων. Εντούτοις, οι περιορισμοί και η δυσκολία του εγχειρήματος έγκειται ακριβώς στο γεγονός πως πραγματεύεται τρία αχανή και περίπλοκα ακαδημαϊκά πεδία. Ως αποτέλεσμα αυτού, καθίσταται αναγκαίο να γίνει μια προσεκτική επιλογή τόσο των θεματικών που παρουσιάζονται, όσο και του βαθμού μέχρι τον οποίο αναλύονται. Έτσι αρκετά θέματα παραλείπονται ή πολλά περισσότερα μπορούν να ειπωθούν για τις θεματικές που παρουσιάζονται, όπως για παράδειγμα η φεμινιστική οπτική στο ζήτημα του εθνικισμού, της διπλωματίας, της αναπτυξιακής βοήθειας ή της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας. Είναι ευχή η παρούσα εργασία να αποτελέσει αφορμή για περαιτέρω μελέτη των συγκεκριμένων εναλλακτικών διεθνολογικών προσεγγίσεων, έτσι ώστε να διεξαχθούν στοχευμένες έρευνες στο ελληνικό συγκείμενο που θα διερευνήσουν την queer οπτική, για παράδειγμα στο ζήτημα της ασφάλειας ή της παγκοσμιοποίησης.

Στα κεφάλαια που θα ακολουθήσουν θα επιχειρηθεί μια πρώτη προσέγγιση των προκλήσεων που επιχειρούν να θέσουν οι φεμινιστικές και queer Διεθνείς Σχέσεις. Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μια πολύ σύντομη παρουσίαση των βασικών παραδοχών των «ορθόδοξων» Διεθνών Σχέσεων, δηλαδή του Ρεαλισμού και του Φιλελευθερισμού και των μεθοδολογικών προσεγγίσεων που έχουν καθορίσει τους τρόπους έρευνας εντός του πεδίου. Το δεύτερο κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στις φεμινιστικές προσεγγίσεις των Διεθνών Σχέσεων. Αρχικά εξετάζονται οι ιδιαίτερες επιστημολογικές και μεθοδολογικές θέσεις του φεμινισμού τόσο στο γενικότερο πλαίσιο όσο και εντός του διεθνολογικού πεδίου. Στη συνέχεια, εξετάζεται ο τρόπος που το φύλο έχει εννοιολογηθεί μέσα από τη συνομιλία των διαφόρων φεμινισμών και παρουσιάζονται οι διαφορετικοί τρόποι με τους οποίους ο φεμινισμός προσεγγίζει το φύλο όταν επιχειρεί να το εισάγει στο πεδίο των Διεθνών Σχέσεων. Στην τελευταία υποενότητα του δεύτερου κεφαλαίου εξετάζεται η συνάντηση φεμινισμού και Διεθνών Σχέσεων σε σχέση με βασικές έννοιες της διεθνούς πολιτικής, όπως το κράτος, η ασφάλεια, ο πόλεμος και η ειρήνη. Το τρίτο κεφάλαιο αποτελεί μια εισαγωγή στην queer θεωρία.

Εξετάζεται η κατασκευή της ταυτότητας «ομοφυλόφιλος» και το ιστορικό και θεωρητικό υπόβαθρο που οδήγησε στην εμφάνιση της queer θεωρίας. Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται μια θεωρητικοποίηση της σχέσης μεταξύ queer σεξουαλικότητας και κράτους. Για την ακρίβεια, εξετάζεται η ρύθμιση της queer σεξουαλικότητας από το κράτος μέσα από την επιβολή της ετεροκανονικότητας και της ομοκανονικότητας και ειδικότερα μέσω του εθνικισμού και της ιδιότητας του πολίτη. Επιπλέον εξετάζονται η πολιτική ομοφοβία και ο queer φιλελευθερισμός ως δύο έννοιες που αναδεικνύουν οι queer προσεγγίσεις σε σχέση με την πολιτική διάσταση της queer σεξουαλικότητας. Τέλος, στο πέμπτο κεφάλαιο εξετάζεται η διεθνοποίηση της queer σεξουαλικότητας υπό το πρίσμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και σε συνάρτηση με διεθνή φαινόμενα όπως η τρομοκρατία. Αναλύεται η θέση «τα γκέι δικαιώματα είναι ανθρώπινα δικαιώματα» υπό την κριτική ματιά της queer θεωρίας και παρουσιάζονται οι έννοιες του pinkwashing και του ομοεθνικισμού καθώς και η συνεισφορά τους στη θεωρητική ανάλυση της τρομοκρατίας.

Κεφάλαιο 1

Το επιστημονικό πεδίο των Διεθνών Σχέσεων: μια σύντομη παρουσίαση

1.1. Κύριες θεωρίες των «ορθόδοξων» Διεθνών Σχέσεων

Η επιστήμη των Διεθνών Σχέσεων αποτελεί ένα δαιδαλώδες διεπιστημονικό ακαδημαϊκό πεδίο που αντλεί από επιστήμες όπως η φιλοσοφία, η ιστορία, το δίκαιο, η κοινωνιολογία, η ανθρωπολογία, η γεωγραφία, η πολιτική οικονομία κ.α. Σύμφωνα με την επικρατούσα αφήγηση, οι απαρχές των Διεθνών Σχέσεων, ως διακριτό ακαδημαϊκό πεδίο, εντοπίζονται μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο με την ίδρυση του πρώτου τμήματος Διεθνών Σχέσεων στο Πανεπιστήμιο της Ουαλίας, στο Aberystwyth το 1919. Ωστόσο, πολιτικές θεωρίες υπάρχουν ήδη από την εποχή του Θουκυδίδη, ο οποίος θεωρείται ο πατέρας των διεθνών σχέσεων, ενώ οι Διεθνείς Σχέσεις που αφορούν το σύστημα των κυρίαρχων κρατών χρονολογούνται από το 1648 και τη Συνθήκη της Βεσφαλίας, η οποία σηματοδότησε την έναρξη του συστήματος των κυρίαρχων κρατών όπως αυτό υφίσταται σήμερα.

Παραδοσιακά, αντικείμενο των Διεθνών Σχέσεων αποτελούν το κράτος και οι διακρατικές σχέσεις, ο πόλεμος και η ειρήνη. Σήμερα όμως η θεματολογία έχει διευρυνθεί σημαντικά και πλέον οι Διεθνείς Σχέσεις πραγματεύονται ζητήματα όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα, το περιβάλλον, οι διεθνείς οργανισμοί, η ανάπτυξη, η τρομοκρατία, οι έμφυλες σχέσεις κ.α. Εντός του πεδίου απαντάται μια πληθώρα θεωριών. Ορισμένες από αυτές ανά περιόδους θεωρούνται κυρίαρχες ενώ άλλες χαρακτηρίζονται ως εναλλακτικές, ως η πηγή αμφισβήτησης του εκάστοτε κυρίαρχου διεθνολογικού πλαισίου ανάλυσης. Για τη βέλτιστη μελέτη των θεωριών είναι χρήσιμος ο διαχωρισμός τους σε κατηγορίες, διαδικασία η οποία εξαρτάται από τον/την εκάστοτε ερευνητή/τρια καθώς δεν υπάρχει ένας αντικειμενικός τρόπος ταξινόμησης. Μια από τις κατηγοριοποιήσεις, η οποία συναντάται συχνά στη βιβλιογραφία είναι αυτή που εξετάζει την ιστορία των Διεθνών Σχέσεων ως εξέλιξη τεσσάρων μεγάλων συζητήσεων/ αντιπαραθέσεων. Σύμφωνα με αυτή την ταξινόμηση, η πρώτη μεγάλη συζήτηση έλαβε χώρα μεταξύ Φιλελευθερισμού (ή Ιδεαλισμού) και Ρεαλισμού. Η δεύτερη συζήτηση αφορούσε ζητήματα μεθοδολογίας και διεξήχθη μεταξύ παραδοσιακών προσεγγίσεων και Συμπεριφορισμού. Η τρίτη συζήτηση αφορούσε την κριτική που άσκησαν οι Νεομαρξιστικές θεωρίες στο Νεοφιλελευθερισμό και το Νεορεαλισμό, ενώ η τελευταία συζήτηση αφορούσε και πάλι ζητήματα μεθοδολογίας

μεταξύ Θετικισμού και Μεταθετικισμού. Όπως επισημαίνουν, όμως, οι Jackson και Sørensen, «σκοπός των κατηγοριοποιήσεων είναι να αποτελέσουν αναλυτικά εργαλεία που θα μας επιτρέψουν να προσεγγίσουμε τις θεωρίες με τη μεγαλύτερη δυνατή ευκρίνεια, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι οι κατηγοριοποιήσεις αυτές θα πρέπει να αντιμετωπίζονται ως αντικειμενικές αλήθειες ούτε θα πρέπει να θεωρούνται δεδομένες» (2006, σ. 63). Παρακάτω θα παρουσιαστούν συνοπτικά οι βασικές θέσεις των θεωριών που σχετίζονται με ό,τι περιλαμβάνει ο όρος «ορθόδοξες» Διεθνείς Σχέσεις, δηλαδή του ρεαλισμού και του φιλελευθερισμού.

Μετά τις καταστροφικές συνέπειες του Α' Παγκοσμίου Πολέμου κατέστη προφανής η ανάγκη να ερμηνευθούν τα παγκόσμια προβλήματα και να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις που θα εμπόδιζαν αντίστοιχους ολέθριους πολέμους στο μέλλον. Βασικός άξονας σκέψης του Φιλελευθερισμού (ή Ιδεαλισμού για την περίοδο πριν το Μεσοπόλεμο) είναι ότι μέσα από την ανάπτυξη του δικαίου, της αλληλεξάρτησης μεταξύ των κρατών και της δημιουργίας σταθερών θεσμών μπορεί να εδραιωθεί μια διεθνής τάξη που θα συμβάλει στην πραγμάτωση της ειρήνης και της ασφάλειας. Ο φιλελευθερισμός φυσικά, όπως συμβαίνει σε όλες τις θεωρίες, δεν είναι ενιαίος αλλά διασπάται σε ξεχωριστές θεωρίες όπως, ο πλουραλισμός, ο ιδεαλισμός, η θεωρία της αλληλεξάρτησης, ο φιλελεύθερος διεθνισμός κ.α. Εκτός αυτών, μπορούμε να διακρίνουμε τον πολιτικό φιλελευθερισμό από τον οικονομικό φιλελευθερισμό. Όσον αφορά τον πολιτικό φιλελευθερισμό οι ρίζες του μπορούν να αναζητηθούν στη φιλοσοφική σκέψη του Immanuel Kant, σύμφωνα με τον οποίο η ειρήνη δεν μπορεί να υπάρξει σε έναν άδικο κόσμο και η εγκαθίδρυση δημοκρατικών καθεστώτων είναι βασική προϋπόθεση για την εδραίωση της «αιώνιας ειρήνης». Ο οικονομικός φιλελευθερισμός έχει τις ρίζες του στα έργα των Adam Smith και David Ricardo. Η βασική του παραδοχή είναι ότι το ανοιχτό εμπόριο είναι εξαιρετικά ωφέλιμο για τα συμφέροντα των κρατών και την αποφυγή του πολέμου και αυτό θα πρέπει να διεξάγεται σε αγορές που λειτουργούν ελεύθερα με όσο το δυνατόν μικρότερες ρυθμιστικές παρεμβάσεις από το κράτος (Steans, Pettiford, Diez, El-Anis, 2010, σσ. 26-27).

Ο φιλελευθερισμός βλέπει την ανθρώπινη φύση ως εν δυνάμει καλή και πιστεύει στη δυνατότητα της ανθρώπινης προόδου. Ασχολείται με θεματικές όπως η διακυβέρνηση, τα ανθρώπινα δικαιώματα, ο εκδημοκρατισμός, η οικονομική ολοκλήρωση και αλληλεξάρτηση και αναδεικνύει έννοιες όπως η «παγκοσμιοποίηση» και η «πολυπολιτισμικότητα». Είναι μια θεωρία για την ειρήνη, αλλά δεν πρέπει να

ταυτίζεται με τον πασιφισμό καθώς δεν απορρίπτει τη χρήση βίας όπου αυτό είναι αναγκαίο. Όσον αφορά την οπτική του για το κράτος, αυτή συμπίπτει σε ένα βαθμό με την οπτική του ρεαλισμού, καθώς και οι δύο θεωρίες αναγνωρίζουν ως βασικό χαρακτηριστικό του κράτους την κυριαρχία και επιπλέον θεωρούν ως συστατικά στοιχεία του, το έδαφος, τον πληθυσμό και την κυβέρνηση. Αντλώντας, όμως, από τη σκέψη του John Stuart Mill βλέπουν το κράτος ως «αναγκαίο κακό» και ως ένα αυτόνομο σώμα, έναν «ουδέτερο διαιτητή» ανάμεσα στα αντικρουόμενα συμφέροντα των πολιτών (Steans, Pettiford, Diez, El-Anis, 2010, σ. 36). Αυτό σημαίνει ότι το κράτος είναι δίκαιο και αμερόληπτο και δεν εξυπηρετεί τα συμφέροντα της κυρίαρχης τάξης, οπτική η οποία διαφέρει από εκείνη των ρεαλιστών ή των φεμινιστριών.

Όσον αφορά την κυριαρχία του κράτους, ο φιλελευθερισμός εντοπίζει προκλήσεις και περιορισμούς που ασκούνται σε αυτή εξαιτίας της ανάδυσης νέων διεθνών δρώντων, όπως τα Ηνωμένα Έθνη, η Ευρωπαϊκή Ένωση ή οι διεθνείς Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις. Η δημιουργία διεθνών θεσμών οδηγεί τα κράτη να αναλάβουν υποχρεώσεις από τις οποίες δεν είναι εύκολο να απεμπλακούν και να αναπτύξουν συνεργασίες με άλλα κράτη σε όλο και περισσότερα πεδία εκτός εμπορίου, χτίζοντας έτσι μια αυξανόμενη αλληλεξάρτηση. Επιπλέον, μέσα από οργανισμούς όπως τα Ηνωμένα Έθνη, καθίσταται δυνατή η προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ο φιλελευθερισμός δίνει μεγάλη αξία στην εδραίωση της τυπικής ισότητας μεταξύ των ανθρώπων, αν και συχνά παραβλέπει το κατά πόσο αυτή η ισότητα λειτουργεί και στην πράξη, δηλαδή ουσιαστικά. Οι φιλελεύθεροι που κινούνται προς τα αριστερά του πολιτικού φάσματος θεωρούν ότι δεν αρκεί οι άνθρωποι να αφεθούν ελεύθεροι να κυνηγήσουν τα συμφέροντά τους (κάτι το οποίο τελικά θα φέρει ευημερία σε όλη την κοινωνία, σύμφωνα με τους δεξιούς φιλελεύθερους) αλλά το κράτος πρέπει να εξασφαλίσει τις συνθήκες εκείνες που θα επιτρέψουν τις ίσες ευκαιρίες για όλους, όπως η ίση πρόσβαση στην εκπαίδευση, την υγεία και την κοινωνική ασφάλεια.

Μια κριτική που ασκείται στον φιλελευθερισμό αφορά την ατομικιστική οπτική με την οποία βλέπει την κοινωνία. Οι άνθρωποι συνεργάζονται εξαιτίας ενός 'συμβολαίου' που εξυπηρετεί τα ατομικά τους συμφέροντα. Η οπτική αυτή δίνει μεγαλύτερη αξία στο άτομο έναντι της κοινότητας. Ο φιλελευθερισμός αναγνωρίζει μια ευρύτερη κοινότητα, αυτή της ανθρωπότητας, στην οποία προσδίδει οικουμενικές αξίες, όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η οικουμενικότητα αποτελεί κεντρική έννοια στη φιλελεύθερη σκέψη και έχει δεχθεί κριτική, διότι έχει υποστηριχθεί ότι η

οικουμενικότητα όπως την εννοιολογεί ο φιλελευθερισμός στηρίζεται στις δυτικές αξίες και στις εμπειρίες των κυρίαρχων κοινωνικών ομάδων εντός των δυτικών χωρών (Steans, Pettiford, Diez, El-Anis, 2010, σ. 49).

Όσον αφορά τον ρεαλισμό, πρέπει κανείς να παραδεχθεί πως πρόκειται για την πιο καλά εδραιωμένη θεωρία εντός του πεδίου των Διεθνών Σχέσεων. Ξεκίνησε να καθίσταται δημοφιλής μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και αντλεί, μεταξύ άλλων, από τη σκέψη του Θουκυδίδη, του Niccolo Machiavelli και του Thomas Hobbes. Ο ίδιος ο Ρεαλισμός διατείνεται πως είναι μια θεωρία βασισμένη στην παρατήρηση του «αληθινού κόσμου» και δεν ασχολείται με το πώς θα έπρεπε ο κόσμος να είναι. Ως κεντρικό πρόβλημα στη διεθνή πολιτική εντοπίζει το ζήτημα της «αναρχίας», όχι με την έννοια του χάους αλλά με την έννοια της απουσίας μιας κεντρικής κυβέρνησης που θα ελέγχει τα κράτη. Οι ρεαλιστές βλέπουν τον κόσμο μάλλον απαισιόδοξα και δεν θεωρούν πως αυτός μπορεί εύκολα να αλλάξει. Θεωρούν πως ο πόλεμος δεν είναι κάτι που μπορεί να αποφευχθεί επομένως τα κράτη δεν πρέπει να επιδιώκουν τον αποπλισμό με στόχο την εδραίωση της ειρήνης, αλλά οφείλουν να είναι ισχυρά και προετοιμασμένα για τον πόλεμο. Την ειρήνη την βλέπουν ως την εξαίρεση στον κανόνα του πολέμου, ως κάτι το οποίο δεν μπορεί να έχει διάρκεια. Ο νεορεαλιστής Kenneth Waltz (1959) εντοπίζει τρεις πηγές συγκρούσεων: την 'κακή' ανθρώπινη φύση, τους ανταγωνισμούς για το εθνικό συμφέρον και την άναρχη δομή του διεθνούς συστήματος.

Όσον αφορά το κράτος, όπως και στον φιλελευθερισμό έτσι και στον ρεαλισμό, συστατικά στοιχεία του θεωρούνται η εδαφικότητα, ο πληθυσμός, και η κυβερνητική εξουσία. Ορισμένοι θεωρητικοί συγκαταλέγουν μεταξύ των παραπάνω στοιχείων και αυτό της αναγνώρισης από τα άλλα κράτη. Κεντρικής σημασίας στη ρεαλιστική θεωρία είναι οι έννοιες της κυριαρχίας, της ισχύος, του εθνικού συμφέροντος και της ασφάλειας. Ειδικά η ισχύς και το εθνικό συμφέρον αναγνωρίζονται ως οι δύο κινητήριες δυνάμεις της διεθνούς πολιτικής γεγονός που διαφοροποιεί τους ρεαλιστές από τους φιλελεύθερους οι οποίοι θεωρούν την ανάπτυξη του δικαίου ή την υπογραφή διεθνών συμβάσεων ως σημαντικότερες. Το κράτος οφείλει να μεγιστοποιήσει την ισχύ του, δηλαδή την ικανότητα του να κυριαρχεί (ενίοτε στρατιωτικά) και να μεταβάλει τη συμπεριφορά του αντιπάλου του, προκειμένου να πετύχει τον υπέρτατο στόχο της ασφάλειας, δηλαδή της επιβίωσης του έθνους-κράτους στο διεθνές περιβάλλον. Όταν ο ρεαλισμός μιλάει για ασφάλεια, την αντιλαμβάνεται ως κρατοκεντρική. Επιπλέον, ζητήματα που δεν άπτονται της «υψηλής πολιτικής» (εξωτερική πολιτική, διπλωματία,

πόλεμος) αλλά εμπίπτουν στα λεγόμενα «low politics» (π.χ. οικονομικά) τείνει να τα περιθωριοποιεί. Αναγνωρίζει τη δράση των μη-κρατικών δρώντων στο διεθνές πεδίο (ΟΗΕ, ΕΕ) και τη συνεργασία που αναπτύσσεται μεταξύ των κρατών λόγω της συνύπαρξής τους σε αυτούς, αλλά μονάχα στο βαθμό που η αλληλεξάρτηση αυτή αναπτύσσεται για να επιτρέψει στην κάθε κρατική οντότητα να επιδιώξει τα συμφέροντά της.

Ο ρεαλισμός θεωρεί πως οι άνθρωποι νιώθουν συνδεδεμένοι μονάχα με το έθνος-κράτος και όχι με την αφηρημένη έννοια της «διεθνούς κοινότητας», ενώ ζητήματα όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα ή την κοινωνική δικαιοσύνη τα αναλύουν στο βαθμό που αφορούν την κρατική κυριαρχία ή τις σχέσεις μεταξύ των κρατών. Όπως γίνεται κατανοητό ο ρεαλισμός είναι μια κατεξοχήν κρατοκεντρική θεωρία, αν και οι νεορεαλιστές ασχολούνται περισσότερο με την ανάλυση του διεθνούς συστήματος και αναγνωρίζουν σε μεγαλύτερο βαθμό, σε σχέση με τους κλασικούς ρεαλιστές, τη δράση των μη-κρατικών δρώντων. Επεξεργάζονται την έννοια της «ηγεμονίας», δηλαδή την άνοδο ενός κράτους σε κυριαρχική θέση εντός του διεθνούς περιβάλλοντος, και υποστηρίζουν ότι σε αυτή την περίπτωση έχουμε ένα βαθμό 'παγκόσμιας διακυβέρνησης' κατά την οποία είναι πιο εύκολο να δημιουργηθούν σταθεροί διεθνείς θεσμοί συνεργασίας. Κάποιες από τις κριτικές εναντίον του ρεαλισμού υποστηρίζουν ότι είναι μια πολύ απλοϊκή θεωρία, με μια 'στενόμυαλη' κρατοκεντρική οπτική, που δικαιολογεί την αδικία και αποτυγχάνει να συνεισφέρει στην κοινωνική ή στη διεθνή αλλαγή (Steans, Pettiford, Diez, El-Anis, 2010, σ. 71). Επιπλέον, η έννοια του εθνικού συμφέροντος, παρά τον κεντρικό ρόλο της, δεν ορίζεται, και στην πραγματικότητα αυτό που μπορεί οι ρεαλιστές να θεωρούν εθνικό συμφέρον να μην εξυπηρετεί όντως την ευημερία ενός κράτους (Steans, Pettiford, Diez, El-Anis, 2010, σσ. 53-74).

1.2. Βασικές Μεθοδολογικές Προσεγγίσεις

Οι πρώτοι διεθνολόγοι, οι οποίοι ήταν κατά βάση νομικοί ή ιστορικοί, πίστευαν στην άσκηση της ορθής κρίσης εκ μέρους του μελετητή ώστε να κατανοήσει την ιστορία των φαινομένων και να τα εξετάσει εκ των έσω. Η πρώτη αυτή μεθοδολογική προσέγγιση των Διεθνών Σχέσεων αποκαλείται «παραδοσιακή ή κλασική». Πρόκειται για μια πιο ολιστική προσέγγιση που υιοθετεί φιλοσοφικούς, ιστορικούς και

ανθρωπιστικούς τρόπους μελέτης και δίνει έμφαση στην κριτική ικανότητα του/της ερευνητή/ τριας.

Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η νέα γενιά των διεθνολόγων κατέκρινε αυτή την 'ηθική' μελέτη των Διεθνών Σχέσεων και υποστήριξε την αποστασιοποιημένη έρευνα, συλλέγοντας δεδομένα και επιχειρώντας τη δημιουργία γενικευμένων επιστημονικών κανόνων κατά το πρότυπο των φυσικών επιστημών. Αυτοί οι κανόνες θα μπορούσαν να εφαρμοστούν και να επαληθευτούν από διάφορα φαινόμενα και σε διαφορετικές χρονικές περιόδους. Εισήχθη έτσι μια νέα ερευνητική μέθοδος, ο συμπεριφορισμός, η οποία λειτουργούσε συμπληρωματικά και είχε τη δική της συνεισφορά στο πεδίο των Διεθνών Σχέσεων (Jackson & Sørensen, 2006, σσ. 79-83).

Με τις αρχές του συμπεριφορισμού συνδέεται πολύ στενά ο θετικισμός, ο οποίος αποτελεί μια πολύ σημαντική μεθοδολογική προσέγγιση των Διεθνών Σχέσεων. Αυτό που υποστηρίζει ο θετικισμός είναι η ύπαρξη ενός αντικειμενικού κόσμου, την αλήθεια του οποίου μπορούμε να γνωρίσουμε μέσα από την εμπειρική παρατήρηση και τη χρήση ποσοτικών στοιχείων και μαθηματικών μοντέλων ώστε να δημιουργήσουμε επαληθεύσιμες γενικεύσεις με τις οποίες θα γίνεται πρόβλεψη των κοινωνικών φαινομένων. Συχνά ταυτίζεται με το νεορεαλισμό αλλά στην πραγματικότητα ο νεορεαλισμός δεν είναι η μόνη θεωρία που χρησιμοποιεί θετικιστικούς τρόπους μελέτης.

Ως απάντηση στο αυστηρό ποσοτικοποιημένο μεθοδολογικό πλαίσιο του θετικισμού συναντάμε τις μεταθετικιστικές προσεγγίσεις τις οποίες ακολουθούν κυρίως η κριτική θεωρία, ο μεταμοντερνισμός, ο κονστρουκτιβισμός κ.α. Ο μεταθετικισμός αξιολογεί ως σημαντική και επιλέγει προς έρευνα και ανάλυση διαφορετική θεματολογία σε σχέση με τις κλασικές θεωρίες. Μεθοδολογικά, απορρίπτει πλήρως τη θετικιστική οπτική της αντικειμενικής γνώσης και της ποσοτικής έρευνας (Jackson & Sørensen, 2006, σσ. 100, 349-352). Η μεταθετικιστική προσέγγιση ενστερνίζεται τη θέση πως ο μελετητής είναι μέρος του κοινωνικού κόσμου τον οποίο καλείται να διερευνήσει, να κατανοήσει και να ερμηνεύσει. Αποδέχεται την υποκειμενικότητα και τη σχετικότητα της γνώσης που παράγεται και απορρίπτει την αντικειμενικότητα. Τη μεθοδολογική προσέγγιση του μεταθετικισμού ακολουθούν κατά κύριο λόγο οι φεμινιστικές και queer προσεγγίσεις των Διεθνών Σχέσεων.

Κεφάλαιο 2

Φεμινιστικές Προκλήσεις στις Διεθνείς Σχέσεις

2.1. Πού είναι οι γυναίκες; Φεμινιστική Επιστημολογία και Μεθοδολογία

Ποια είναι τα όρια του φεμινισμού και τι ακριβώς πραγματεύεται; Στην πραγματικότητα, πρόκειται για ένα ρητορικό ερώτημα καθώς δεν υπάρχει μία και μοναδική απάντηση, ούτε μπορεί ο φεμινισμός να περιχαρακωθεί σε μία τυπολογία. Η ακριβής οριοθέτηση ενός τόσο πολυμορφικού πεδίου είναι ένα δύσκολο εγχείρημα. Έχει επικρατήσει η χρήση του όρου «φεμινισμός» στον ενικό αριθμό όταν στην πραγματικότητα πρόκειται για πολλούς φεμινισμούς και ποικίλες φεμινιστικές θεωρίες, ενίοτε αντιφατικές και αλληλοαναιρούμενες μεταξύ τους. Παρ' όλα αυτά, η bell hooks δίνει έναν πολύ απλό ορισμό: «ο Φεμινισμός είναι το κίνημα για να δοθεί τέλος στο σεξισμό, στη σεξιστική εκμετάλλευση και καταπίεση» (2000, σ. viii). Για την επίτευξη του σκοπού αυτού, έρχεται η φεμινιστική θεωρία να αναδείξει το φύλο ως θεωρητικό αναλυτικό εργαλείο, να καταστήσει ορατές και να αναλύσει κριτικά αθέατες όψεις των σχέσεων εξουσίας που συντηρούν τις ανισότητες και που αφορούν όχι μόνο το φύλο, αλλά και τη φυλή, τη σεξουαλικότητα, την τάξη, την εθνικότητα, την ηλικία, την αρτιμέλεια, τη θρησκεία ή την κουλτούρα. Πλέον, υποκείμενο του φεμινισμού δεν αποτελούν αυστηρά και μόνον οι γυναίκες, όπως συχνά και λανθασμένα πιστεύεται, αλλά «ο φεμινισμός είναι για όλους» (hooks, 2000, σ. 118).

Μια άλλη συχνή παρανόηση αφορά τον διαχωρισμό σε ακαδημαϊκό (φεμινιστική θεωρία) και ακτιβιστικό φεμινισμό. Στην ουσία, ποτέ η θεωρία δεν μπορεί να διαχωριστεί απόλυτα από την πράξη εφόσον καθετί που πράττει (ή διεκδικεί) ένα άτομο ενέχει θεωρία. Η φεμινιστική θεωρία ιστορικά επηρεάζει και επηρεάζεται άμεσα από τα πολιτικά και κοινωνικά κινήματα των τριών κυμάτων του φεμινισμού αλλά και από τις συμμαχίες που συνάπτει με αντιρατσιστικά και αντι-ομοφοβικά κινήματα (Αθανασίου, 2006, σ. 16). Προτού παρουσιαστεί το περιεχόμενο της αναλυτικής κατηγορίας «φύλο» και οι τρόποι με τους οποίους την εξετάζουν στα πλαίσια των Διεθνών Σχέσεων οι φεμινιστικές προσεγγίσεις, είναι σκόπιμο να γίνει μια αναφορά στη φεμινιστική επιστημολογία και μεθοδολογία.

Η έννοια της επιστημολογίας αφορά τη θεωρία της γνώσης και θέτει ερωτήματα για το ποιος μπορεί να παράγει γνώση, ποια είναι τα αντικείμενα της γνώσης και πως

αυτή νομιμοποιείται. Σύμφωνα με την Harding (1987, σ. 3), ο φεμινισμός κριτικάρει τις παραδοσιακές επιστημολογίες γιατί αποκλείουν τις γυναίκες ως υποκείμενα γνώσης. Ισχυρίζεται πως η επιστήμη είναι ένα ανδροκρατούμενο πεδίο, και πως η ιστορία γράφεται από την οπτική των ανδρών και μάλιστα εκείνων που ανήκουν στην κυρίαρχη τάξη και φυλή. Η φεμινιστική επιστημολογία προτείνει, λοιπόν, εναλλακτικές προσεγγίσεις που νομιμοποιούν τις γυναίκες ως υποκείμενα γνώσης. Η Harding διακρίνει τρία βασικά φεμινιστικά επιστημολογικά ρεύματα, το φεμινιστικό εμπειρισμό, τον standpoint φεμινισμό και το φεμινιστικό μεταμοντερνισμό. Ο φεμινιστικός εμπειρισμός υποστηρίζει πως για την εξάλειψη του σεξισμού και του ανδροκεντρισμού στην επιστήμη αρκεί η αυστηρότερη τήρηση των υφιστάμενων μεθόδων έρευνας και η είσοδος των γυναικών στα πεδία της επιστήμης ώστε να μπορέσουν να παράγουν ουδέτερα και μη προκατειλημμένα αποτελέσματα. Η εν λόγω προσέγγιση έχει επικριθεί διότι επιχειρεί να διορθώσει την ‘κακή’ έρευνα παρά να αμφισβητήσει τις κυρίαρχες μεθοδολογικές νόρμες. Έτσι αποτυγχάνει να αναγνωρίσει ότι αυτό που ονομάζει *προκατειλημμένη* έρευνα είναι στην ουσία η *κοινή* έρευνα, όπως αυτή διεξάγεται συνήθως (Harding, 1986, σ. 25).

Η Harding φαίνεται να υποστηρίζει περισσότερο τον standpoint φεμινισμό ο οποίος θέτει στο επίκεντρο την εμπειρία των γυναικών. Σύμφωνα με τον standpoint φεμινισμό, η κυρίαρχη θέση των ανδρών στην επιστήμη οδηγεί σε μερική και διαστρεβλωμένη κατανόηση του κόσμου, ενώ αντίθετα η υποτελής θέση των γυναικών δίνει σε αυτές τη δυνατότητα μιας νέας και πιο ολοκληρωμένης θεώρησης (Harding, 1986, σ. 26). Και αυτή η προσέγγιση έχει επικριθεί δια του επιχειρήματος πως προωθεί μια κοινή, ενιαία εμπειρία των γυναικών, αγνοώντας τις διαφορετικές τους βιογραφίες και εμπειρίες, για παράδειγμα, των μαύρων γυναικών ή των λεσβιών (Maynard, 1994, σ. 19).

Η επιστημολογία του φεμινιστικού μεταμοντερνισμού απορρίπτει τις μεγάλες οικουμενικές αφηγήσεις περί της φυσικοποιημένης, ουσιοκρατικής και ενιαίας ανθρώπινης ταυτότητας και ύπαρξης, και εστιάζει στις κατακερματισμένες ταυτότητες που δημιουργεί ο σύγχρονος τρόπος ζωής, όπως η μαύρη φεμινίστρια, η σοσιαλίστρια φεμινίστρια κ.λπ. Για τον μεταμοντέρνο φεμινισμό, η κατανόηση του κόσμου μπορεί να είναι λιγότερο διαστρεβλωτική μόνο στο βαθμό που βασίζεται στην αλληλεγγύη μεταξύ των σύγχρονων κατακερματισμένων ταυτοτήτων και των πολιτικών που αυτές δημιουργούν. Η Harding, όμως, εκφράζει ανησυχία για το κόστος που θα έχει η εγκατάλειψη μιας *«μοναδικής, αληθινής, φεμινιστικής αφήγησης της πραγματικότητας»*

ενόψει μιας επιστήμης που συμμαχεί με σεξιστικές, ρατσιστικές, ταξικές και ιμπεριαλιστικές κοινωνικές διεργασίες (1986, σ. 28). Αντιθέτως, πιστεύει πως υιοθετώντας τον standpoint φεμινισμό, τον οποίο χαρακτηρίζει ως «διάδοχο επιστήμη» (successor science), μπορούμε να οδηγηθούμε στην «ισχυρή αντικειμενικότητα» (strong objectivity) η οποία προϋποθέτει μια εξονυχιστική εξέταση της ταυτότητας και του υπόβαθρου των ερευνητών, στοιχεία που παραβλέπουν οι συμβατικές αντιλήψεις περί αντικειμενικότητας. Με αυτό τον τρόπο θα μπορέσουμε να αποφύγουμε τον σχετικισμό που συνεπάγεται ο μεταμοντερνισμός.

Μία από τις πιο πολυσυζητημένες απαντήσεις στις απόψεις της Harding ήρθε από τη Donna Haraway με την έννοια της «εν-τοπισμένης γνώσης» (situated knowledge). Για τη Haraway (1988) η φεμινιστική αντικειμενικότητα, στο κυνήγι της οποίας τόσο έντονα έχουν αναλωθεί οι φεμινίστριες, είναι πολύ απλά η εν-τοπισμένη γνώση και η ενσώματη θέαση, η αναγνώριση δηλαδή ότι δεν υπάρχει αντικειμενικότητα παρά μόνο μερικότητα, καθώς το κάθε άτομο καταλαμβάνει κυριολεκτικά τη δική του θέση στο χώρο και αναπτύσσει τη δική του μοναδική θέαση. Η γνώση πάντα παράγεται από αυτή τη μοναδική θέση και οπτική του/της ερευνητή/τριας και όχι από μια αόριστη και αποστασιοποιημένη θέαση κατ' αναλογία του μύθου για τον Θεό που βλέπει τα πάντα από παντού. Συνακόλουθα, η κριτική περί σχετικισμού φαντάζει ανυπόστατη από τη στιγμή που ο σχετικισμός ως θέση μοιάζει να είναι παντού όταν στην ουσία δεν είναι πουθενά, ενώ η εν-τοπισμένη γνώση είναι το ακριβώς αντίθετο: είναι μερική, εντοπισμένη, κριτική γνώση (Haraway, 1988, σ. 584).

Οι συζητήσεις περί επιστημολογίας συμπορεύονται με αυτές περί φεμινιστικής μεθοδολογίας και μεθόδων και μαζί συνιστούν αυτό που ονομάζεται «φεμινιστική έρευνα». Η μεθοδολογία, σύμφωνα με τον ορισμό της Harding, είναι η θεωρία και η ανάλυση που πραγματεύεται τον τρόπο που η έρευνα διεξάγεται ή θα έπρεπε να διεξάγεται, ενώ η μέθοδος αφορά τις συγκεκριμένες τεχνικές συλλογής δεδομένων ή αποδείξεων (1987, σσ. 2-3). Στην πραγματικότητα, δεν υπάρχει μεθοδολογία και μέθοδος που να είναι αποκλειστικά φεμινιστική, όμως οι φεμινίστριες/ες ερευνήτριες/ες ανήκουν κατά βάση στο μεταθετικιστικό ρεύμα και έχουν διακριτούς τρόπους να προκαλούν και να αμφισβητούν τις παραδοσιακές μεθόδους έρευνας. Ένας από αυτούς τους τρόπους είναι η προτίμηση στην ποιοτική έρευνα (συνεντεύξεις ανοικτού τύπου, ανάλυση λόγου, αφηγηματική ανάλυση κ.α.). Απορρίπτοντας την παραδοσιακή νοηματοδότηση της αντικειμενικότητας και ανυψώνοντας τη σημασία

της υποκειμενικής εμπειρίας, οι φεμινίστριες/στες θεωρούν τις ποσοτικές μεθόδους έρευνας (ερωτηματολόγια, συλλογή μετρήσιμων στοιχείων κ.λπ.) ως «αρρενωπή» μορφή γνώσης που απαιτεί την αποστασιοποίηση του/της ερευνητή/τριας για τη συλλογή αντικειμενικών –και όχι αξιολογικά φορτισμένων- δεδομένων (Maynard, 1994, σ. 11). Αντιθέτως, η ποιοτική έρευνα, όπως οι μη δομημένες ή ημι-δομημένες συνεντεύξεις, μπορούν να αναδείξουν πληρέστερα διαφορετικές εκφάνσεις των γυναικείων εμπειριών και να μην τις περιορίσουν σε προκαθορισμένες κατηγορίες.

Παρ' όλα αυτά, δεν αποκλείεται ο συνδυασμός ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας. Από μεθοδολογική σκοπιά, οι φεμινίστριες/στες στηρίζονται σε δύο πολύ σημαντικές για τη φεμινιστική έρευνα έννοιες, την αναστοχαστικότητα (reflexivity) και τη διαθεματικότητα (intersectionality). Με την αναστοχαστικότητα το υπόβαθρο του/της ερευνητή/τριας αντί να αφαιρείται, εντάσσεται στην ερευνητική εξίσωση. Ο/η ίδιος/α και η εκάστοτε θέση από την οποία μιλά και ερευνά γίνεται αντικείμενο έρευνας που αποκαλύπτει τους ενδεχόμενους τρόπους που επηρεάζει την ίδια την έρευνα. Εισάγοντας αυτό το υποκειμενικό στοιχείο εν τέλει ενισχύεται η αντικειμενικότητα –όπως την εννοεί ο φεμινισμός- και μειώνεται ο «αντικειμενισμός» ο οποίος επιβάλλει την απόκρυψη της σχέσης μεταξύ ερευνητή/τριας και αντικειμένου έρευνας (Harding, 1987, σ. 9). Μια ισχυρή αναστοχαστικότητα όμως απαιτεί αναγνώριση και μελέτη όλων των διασταυρούμενων ταυτοτήτων ερευνητή/τριας και ερευνώμενου/ης. Επιπλέον, η διαθεματικότητα, ή θεωρία των διασταυρούμενων ταυτοτήτων, ως εργαλείο έρευνας, εξετάζει συνδυαστικά τους παράγοντες του φύλου, της φυλής, της τάξης, της εθνικότητας, της ηλικίας, της σεξουαλικότητας κ.ο.κ. ώστε να φωτίσει πλούσια τις διαφορετικές και ταυτόχρονες μορφές καταπίεσης που ένα άτομο μπορεί να υφίσταται και οι οποίες δημιουργούν ιεραρχίες είτε μεταξύ γυναικών είτε εντός ευρύτερων κοινωνικών ομάδων.

Όσον αφορά τη φεμινιστική επιστημολογία και μεθοδολογία εντός του πεδίου των Διεθνών Σχέσεων, οι φεμινίστριες θεωρητικοί αντί να εκκινήσουν από μια κρατοκεντρική θέση όπως κάνουν οι «ορθόδοξες» θεωρίες, έρχονται να εξετάσουν τις κοινωνικές σχέσεις μέσα στις οποίες διαμορφώνονται και λειτουργούν τα άτομα στα πλαίσια άνισων κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών δομών (Tickner, 2006, σ. 25). Ακολουθούν έτσι μια ανθρωποκεντρική προσέγγιση θέτοντας κατ' αρχάς διαφορετικά ερευνητικά ερωτήματα τα οποία σπανίως ή ποτέ δεν τίθενται από τις «ορθόδοξες» Διεθνείς Σχέσεις και τα οποία επιχειρούν να απαντήσουν υιοθετώντας κατά βάση διερμηνευτικές μεθοδολογίες.

Η φεμινιστική διεθνολογική έρευνα δεν αφορά τη μελέτη των γυναικών και του φύλου αποκλειστικά, αλλά τη μελέτη περιθωριοποιημένων φαινομένων, εννοιών, υποκειμένων με σκοπό την εκ νέου νοηματοδότηση εννοιών όπως η κυριαρχία, ο πόλεμος, η ασφάλεια, με τέτοιο τρόπο ώστε να συμπεριλαμβάνουν το «προσωπικό» και τις αθέατες όψεις των σχέσεων εξουσίας (Ackerly, Stern & True, 2006). Για παράδειγμα, οι φεμινιστικές προσεγγίσεις στην προσπάθεια τους να φέρουν στην επιφάνεια θέματα τα οποία ήταν ‘αόρατα’ στο πεδίο των Διεθνών Σχέσεων, θέτοντας τα κατάλληλα ερευνητικά ερωτήματα έχουν αναδείξει ζητήματα όπως η «στρατιωτικοποιημένη πορνεία» ως εργαλείο κρατικής πολιτικής και ο βιασμός ως όπλο πολέμου τα οποία επανα-νοηματοδοτούν την έννοια της ‘κρατικής ασφάλειας’ και αναδεικνύουν το πώς αυτή συχνά εξαρτάται από την επισφαλή θέση συγκεκριμένων ατόμων και δη των γυναικών (Tickner, 2006, σ. 27). Εν τέλει, τα νέα ερευνητικά ερωτήματα και η προσέγγιση τους μέσα από την ποιοτική και διερμηνευτική μεθοδολογία έρχονται να ανανοηματοδοτήσουν και να διευρύνουν την έννοια της διεθνούς πολιτικής στο σύνολό της.

2.2. Η έννοια του φύλου

Τα πρώτα φεμινιστικά κείμενα χρονολογούνται ήδη από το 1794 με το έργο της Mary Wollstonecraft, ενώ σημαντικές ιδέες περιλαμβάνονται στο λόγο που εκφώνησε η Sojourner Truth το 1851, αλλά και στα έργα των John Stuart Mill του 1869 και του Friedrich Engels του 1884. Εντούτοις, για τη σύγχρονη φεμινιστική φιλοσοφία σημείο αναφοράς αποτέλεσε το βιβλίο της Simone De Beauvoir (1975) «Το Δεύτερο Φύλο» και ειδικά η εμβληματική φράση *«γυναίκα δεν γεννιέσαι, γίνεσαι»*. Η Beauvoir επεσήμανε την αντιθετική λογική με την οποία ιστορικά έχουν οριστεί τα δύο φύλα. Ο Άνδρας ταυτίζεται με το νου, τη λογική, τον πολιτισμό ενώ η Γυναίκα συνδέεται με το σώμα, το συναίσθημα και τη φύση. Για την Beauvoir, η βιολογική δυνατότητα της γυναίκας για αναπαραγωγή έχει αποτελέσει τη βάση πάνω στην οποία η πατριαρχική κοινωνία έχει στηρίξει το μύθο περί «γυναικείας φύσης» στην οποία οφείλεται η κατώτερη θέση της. Το έργο της Beauvoir έδωσε το έναυσμα να αναπτυχθεί ο διαχωρισμός του βιολογικού (sex) από το κοινωνικό (gender) φύλο. Τα βιολογικά χαρακτηριστικά του αρσενικού και του θηλυκού συνιστούν το βιολογικό φύλο, ενώ το κοινωνικό φύλο είναι οι έμφυλοι ρόλοι που η κοινωνία αποδίδει στα δύο φύλα, το σύνολο δηλαδή των προσδοκιών που έχει για το τι σημαίνει να είναι κανείς άνδρας ή

γυναίκα και οι οποίες μεταβάλλονται ανάλογα με τον τόπο και το χρόνο (Oakley, 1985, σσ. 158, 173).

Με τον εν λόγω διαχωρισμό, προβληματοποιείται κάθε προσπάθεια κανονικοποίησης και αναγωγής της έμφυλης ταυτότητας στη φύση. Παρότι, το σύστημα βιολογικού/ κοινωνικού φύλου έτυχε ευρείας αποδοχής, υπήρξαν φεμινιστικές φωνές που άσκησαν κριτική. Για παράδειγμα, η Monique Wittig (2006) απόρριπτε την εν λόγω διάκριση γιατί θεωρούσε ότι συντηρεί το διπολικό σύστημα έμφυλης ταυτότητας τη στιγμή που είναι αναγκαίο να αποδιαρθρωθούν οι δυϊσμοί «άνδρας/ γυναίκα» και «ανδρικό/ γυναικείο» και εξύψωνε τη γυναικεία ομοφυλοφιλία ως τη μόνη στρατηγική αντίστασης στην επιβεβλημένη ετεροφυλοφιλία. Μετά την επιρροή της μεταδομιστικής σκέψης στη φεμινιστική θεωρία, η Judith Butler (1993) ήρθε να αποδομήσει τη διάκριση βιολογικού/ κοινωνικού φύλου, υποστηρίζοντας ότι το βιολογικό δεν προϋπάρχει του κοινωνικού φύλου, εφόσον δεν υπάρχει τρόπος να αναφερθεί κανείς σε ένα αγνό, φυσικό, προ-γλωσσικό (pre-discursive) σώμα χωρίς ταυτόχρονα να σχηματίζει αυτό το σώμα. Δεν είναι δυνατό να παραδεχθεί την υλικότητα του βιολογικού φύλου, χωρίς ταυτόχρονα μέσα από αυτή την παραδοχή να μην υλοποιήσει το φύλο. Διαφορετικά, αν το βιολογικό φύλο δεν ήταν κι αυτό μία κοινωνική κατασκευή, «θα ήταν μία φαντασία τοποθετημένη σε ένα προ-γλωσσικό τόπο στον οποίο δεν θα μπορούσαμε να έχουμε άμεση πρόσβαση» (1993, σ. 5). Ουσιαστικά, η πρόσληψη της πραγματικότητας, της υλικότητας, φτάνει σε εμάς ήδη 'στιγματισμένη' από τη γλώσσα. Για την Butler, η ύπαρξη της έννοιας του γενετήσιου φύλου εξυπηρετεί περαιτέρω στη φυσικοποίηση των διαφορών μεταξύ ανδρών και γυναικών και στη νομιμοποίηση του ετεροκανονικού προτύπου.

Μια συζήτηση εντός του φεμινιστικού χώρου που παρουσιάζει ενδιαφέρον για την άσκηση της διεθνούς πολιτικής αφορά την έννοια της έμφυλης/ σεξουαλικής διαφοράς, η οποία έχει οδηγήσει σε μια απλουστευτική διάκριση μεταξύ «φεμινισμού της διαφοράς» και «φεμινισμού της ισότητας». Η ουσία της διαφωνίας μπορεί να συνοψισθεί ως εξής: οι μεν υπέρμαχοι της διαφοράς θεωρούν ότι οι διαφορές μεταξύ των φύλων θα πρέπει να αντικατοπτρίζονται στο νομικό καθεστώς, στην εκπαίδευση κ.ο.κ, ενώ όσοι αντιτίθενται στην έμφυλη/ σεξουαλική διαφορά, θεωρούν ότι η διεκδίκηση της ισότητας δεν θα πρέπει να θεμελιωθεί σε μια ρητορική περί έμφυλων διαφορών. Για παράδειγμα, η Teresa de Lauretis υποστηρίζει πως η σεξουαλική διαφορά μπορεί να αναπαράγει την έμφυλη ιεραρχία και μέσω της σύγκρισης να δαιωνίσει την πρόσληψη του άνδρα ως το σημείο αναφοράς, ως το μέτρο, το μη

σημασμένο (Αθανασίου, 2006, σ. 55). Από την άλλη, άλλες φεμινίστριες θεωρητικοί υποστηρίζουν ότι μια θετική ανάγνωση της διαφοράς είναι μια ευκαιρία για εκ νέου νοηματοδότηση της γυναικείας υποκειμενικότητας, θέση η οποία έχει κατηγορηθεί ως ουσιοκρατική καθώς προσδίδει μια συγκεκριμένη υπόσταση στη «γυναίκα» και δη, βασισμένη στη βιολογία. Το ζήτημα του περιεχομένου των εννοιών «γυναίκα» και «γυναικεία εμπειρία» και του κατά πόσο μπορεί η φεμινιστική θεωρία και ο ακτιβισμός να στηρίζονται στην ενοποιητική ταυτότητα «γυναίκα» έχει απασχολήσει έντονα τις φεμινίστριες. Σημαντική είναι η συνεισφορά των Αφροαμερικανίδων, Μεξικανών, Εβραίων και Ασιατισσών που άσκησαν κριτική στην οικουμενικότητα της καταπίεσης που προωθούσαν οι λευκές φεμινίστριες της δυτικής Ευρώπης και της βορείου Αμερικής, καταδεικνύοντας ότι η καταπίεση δεν έχει μια μορφή και δεν βιώνεται το ίδιο από όλες τις γυναίκες αλλά εξαρτάται από τη διασταύρωση του φύλου με άλλες ταυτότητες που σχετίζονται με την τάξη, τη σεξουαλικότητα, τη φυλή, την εθνικότητα κ.λπ. (Αθανασίου, 2006, σ. 35) Αναπτύχθηκε έτσι η έννοια της διαθεματικότητας και των διασταυρούμενων ταυτοτήτων, η οποία σημάδεψε το τρίτο φεμινιστικό κύμα. Ωστόσο, η Gayatri Chakravorty Spivak υποστήριξε τη «στρατηγική ουσιοκρατία» (strategic essentialism) θεωρώντας πως η ευκαιριακή χρήση ουσιοκρατικού λόγου επαναδιατυπώνοντας ή αξιοποιώντας κατηγορίες ταυτότητας είναι από αναπόφευκτη έως πολιτικά χρήσιμη (Αθανασίου, 2006, σσ. 62-64). Εν τέλει, όσον αφορά τη συζήτηση «ισότητα ή διαφορά», ενδιαφέρον παρουσιάζει η θέση της Joan W. Scott (2006) η οποία αποδομεί το εν λόγω δίλημμα χρησιμοποιώντας μεταδομιστικές έννοιες. Για τη Scott, η γλωσσική ανάλυση της έννοιας της διαφοράς και η χρήση της αποδόμησης βοηθάει αφενός, στην αναγνώριση των σχέσεων εξουσίας πίσω από την αναγωγή της ισότητας σε αντιθετική έννοια της διαφοράς και αφετέρου, στην άρνηση των περιοριστικών πολιτικών επιλογών που απορρέουν από αυτή την αναγωγή. Από τη μια, αν η επιλογή είναι η ισότητα αυτό συνεπάγεται εξάλειψη της διαφοράς, ενώ από την άλλη η παραδοχή της διαφοράς συνεπάγεται παραίτηση από τη διεκδίκηση της ισότητας. Όμως, η Scott ισχυρίζεται πως στην πραγματικότητα πρόκειται για ένα ψευτο-δίλημμα καθώς το αντίθετο της ισότητας είναι η ανισότητα και το αντίθετο της διαφοράς είναι η ομοιότητα. *«Η πολιτική έννοια της ισότητας όχι μόνο εμπερικλείει αλλά και θεμελιώνεται στην αναγνώριση της διαφοράς [...]. Αν τα άτομα ή οι ομάδες ήταν όμοια μεταξύ τους, δεν θα υπήρχε λόγος να απαιτούμε ισότητα»* (Scott, 2006, σ. 158).

Η αντίληψη του «φύλου ως διαφοράς» αποτελεί έναν από τους πολλούς τρόπους με τους οποίους μπορεί να εννοιοποιηθεί το φύλο. Στο πεδίο των Διεθνών

Σχέσεων οι φεμινίστριες θεωρητικοί έχουν επιχειρήσει να εισάγουν και να αναλύσουν το φύλο με διαφορετικούς τρόπους. Ένας από αυτούς είναι το φύλο «ως κατηγορία ανάλυσης». Η εν λόγω προσέγγιση συνδέεται με τον επιστημολογικό εμπειρισμό και ως στόχο έχει να εξετάσει το πού βρίσκονται οι γυναίκες αναφορικά με ζητήματα που απασχολούν τις Διεθνείς Σχέσεις, όπως ο πόλεμος ή η εξωτερική πολιτική, χωρίς όμως να θέτει ερωτήματα για το φύλο ως κοινωνική σχέση ή κατασκευασμένο λόγο. Για το λόγο αυτό δεν καταφέρνει να προκαλέσει τις συμβατικές αντιλήψεις και τα όρια του πεδίου των Διεθνών Σχέσεων (Steans, 2016, σ. 29). Μια συναφής προσέγγιση είναι εκείνη του «φύλου ως μεταβλητής», η οποία κάνει χρήση της θετικιστικής επιστημολογίας και μεθοδολογίας σε μια προσπάθεια να συνεισφέρει στην επίλυση προβλημάτων και στις εφαρμοσμένες πολιτικές ώστε αυτές να καθίστανται πιο ευαίσθητες ως προς τη μεταβλητή του φύλου (για παράδειγμα, όταν εξετάζονται οι επιπτώσεις του πολέμου σε σχέση με το φύλο). Και η συγκεκριμένη προσέγγιση έχει κατακριθεί ως ουσιοκρατική και ως ανεπαρκής να αναλύσει εις βάθος τα ζητήματα του φύλου στις Διεθνείς Σχέσεις επειδή δεν εξετάζει κοινωνικούς ή ιδεολογικούς παράγοντες (Steans, 2016, σσ. 38-39).

Οι σύγχρονες φεμινιστικές διεθνολογικές αναλύσεις προσεγγίζουν το φύλο κατά βάση «ως σχέση εξουσίας», «ως κοινωνική σχέση ανισότητας» ή/και «ως επιτέλεση». Όσον αφορά την πρώτη προσέγγιση, αυτή επιχειρεί να προβληματοποιήσει τις σχέσεις εξουσίας που ενυπάρχουν εντός της κοινωνίας οι οποίες έχουν δομικό χαρακτήρα και ευθύνονται για τη μειονεκτική θέση των γυναικών. Μέσω αυτής της αντίληψης κατέστη δυνατή η ανάπτυξη της «γυναικείας αλληλεγγύης», η οποία όμως χρήζει προσοχής ώστε να μην ομογενοποιεί τις γυναικείες εμπειρίες παραβλέποντας τις μεταξύ τους διαφορές (Steans, 2016, σσ. 46-47). Το φύλο «ως κοινωνική σχέση ανισότητας» κοιτάζει πέρα από το ζήτημα της ταυτότητας, δίνοντας έμφαση στους κρατικούς και κοινωνικούς θεσμούς και πρακτικές που αναπαράγουν στερεοτυπικές αντιλήψεις οι οποίες επιτρέπουν την εδραίωση των ανισοτήτων (π.χ. διάκριση «ιδιωτικό» - «δημόσιο», γυναίκες ως φροντιστές της οικογένειας, άνδρες ως «κουβαλητές» κ.λπ.). Η προσέγγιση αυτή δίνει τη δυνατότητα να εξεταστεί το φύλο εντός ενός ιστορικού πλαισίου, δηλαδή στην ουσία να εξεταστεί το πώς μεταβάλλεται στο χρόνο και στο χώρο, χωρίς να ανάγεται σε ένα σταθερό, α-ιστορικό, βιολογικό χαρακτηριστικό (Steans, 2016, σσ. 47-52).

Τέλος, το φύλο «ως επιτέλεση» πηγάζει από το έργο της Judith Butler και από την επιρροή του μεταδομισμού, ο οποίος δίνει έμφαση στο πώς ο λόγος κατασκευάζει

όλα τα κοινωνικά νοήματα. Σύμφωνα με την τελευταία αυτή προσέγγιση, το φύλο δεν αποτελεί ένα σταθερό στοιχείο της ανθρώπινης ταυτότητας αλλά κατασκευάζεται από το λόγο, αναπαράγεται και επιτελείται συνεχώς μέσω καθημερινών πράξεων. Επειδή ο λόγος παράγεται μέσα από σχέσεις εξουσίας, το ίδιο το υποκείμενο εν τέλει θεωρείται προϊόν των σχέσεων εξουσίας. Το πρόβλημα που επισημαίνεται σχετικά με την κατάρρευση της έννοιας του φύλου ως κάτι αμετάβλητου, αφορά το κατά πόσο ο φεμινισμός μπορεί να υπάρξει χωρίς ένα σταθερό γυναικείο υποκείμενο και μάλιστα στο πλαίσιο της εφαρμοσμένης πολιτικής (Steans, 2016, σσ. 52-55).

2.3 Έννοιες Διεθνών Σχέσεων: η φεμινιστική προσέγγιση

Οι φεμινιστικές Διεθνείς Σχέσεις ξεκίνησαν να αναπτύσσονται από τη δεκαετία του '80, σε μια εποχή που άρχισαν να ακούγονται έντονα διάφορες εναλλακτικές φωνές εντός του πεδίου, όπως η κριτική θεωρία και ο μεταμοντερνισμός. Βέβαια, σύμφωνα με τον Lucian Ashworth (2008), φεμινίστριες θεωρητικοί που ασχολούνταν με το αντικείμενο υπήρχαν και πριν τη δεκαετία του 1940, όπως η Helena Swanwick η οποία υπήρξε εκδότρια του διάσημου περιοδικού «Foreign Affairs» και μέλος της Κοινωνίας των Εθνών, οι οποίες όμως έχουν αγνοηθεί από την ιστορία των Διεθνών Σχέσεων. Οι φεμινιστικές προσεγγίσεις, όπως όλες οι προσεγγίσεις των Διεθνών Σχέσεων, δεν αποτελούν ενιαίες θεωρίες αλλά τα θέματα που αναδύονται καθίστανται αντικείμενο συζήτησης και συχνά έντονης διαφωνίας ανάμεσα στις/στους θεωρητικούς των διαφόρων φεμινισμών, όπως εκείνων του φιλελεύθερου φεμινισμού, του σοσιαλιστικού/μαρξιστικού φεμινισμού, του αναρχοφεμινισμού, του ριζοσπαστικού φεμινισμού, του οικοφεμινισμού, του μετα-αποικιακού φεμινισμού, του μαύρου φεμινισμού κ.λπ. Όπως φαίνεται κι από την κατηγοριοποίηση των θεωριών εντός του Οίκου των Διεθνών Σχέσεων (Agathangelou & Ling, 2004), κάποιες φεμινιστικές προσεγγίσεις είναι πιο καλά εδραιωμένες και πιο αποδεχτές από την ακαδημαϊκή κοινότητα των διεθνολόγων, όπως είναι ο φιλελεύθερος φεμινισμός και ο standpoint φεμινισμός. Παρ' όλα αυτά, όλες οι φεμινιστικές προσεγγίσεις θέτουν προκλήσεις στην επιστήμη των Διεθνών Σχέσεων επανεξετάζοντας βασικές έννοιες των Διεθνών Σχέσεων, όπως το κράτος, ο πόλεμος και η ασφάλεια, χρησιμοποιώντας τους 'φακούς' του φύλου ώστε να εντοπίσουν τις έμφυλες διαστάσεις της διεθνούς πολιτικής.

2.3.1. Κράτος και Κυριαρχία.

Το κράτος ως μια ενιαία, αφηρημένη οντότητα συνιστά τη βασική κατηγορία ανάλυσης για τις «ορθόδοξες» Διεθνείς Σχέσεις. Αντίθετα, οι φεμινιστικές προσεγγίσεις βλέπουν πίσω από το κράτος ένα σύνολο κυβερνόντων και κυβερνωμένων και δεν το εκλαμβάνουν ως σταθερό και δεδομένο, ούτε το θεωρούν έναν «ουδέτερο διαιτητή». Αναζητούν τους τρόπους με τους οποίους τα κράτη δημιουργούνται και συντηρούνται και θεωρούν πως οι κρατικές κατασκευές και το διεθνές διακρατικό σύστημα δεν είναι αιώνιοι και αναλλοίωτοι πολιτικοί τρόποι οργάνωσης αλλά δύναται να μετασχηματισθούν. Επιπλέον, η έννοια της κυριαρχίας που εν πολλοίς θεωρείται θέσφατο στην πρακτική και τη θεωρία των διεθνών σχέσεων, παύει να γίνεται αντιληπτή ως αμετάβλητο συστατικό χαρακτηριστικό του κράτους και θεωρητικοποιείται ως μια «νόρμα» ή ένας «κανόνας» τον οποίο έχουν ορίσει οι άνθρωποι μεταξύ τους και ο οποίος μπορεί να αλλάξει (Steans, 2016, σ. 77). Προς επιβεβαίωση αυτού έρχεται το γεγονός της δημιουργίας υπερεθνικών σχηματισμών, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση ή τα Ηνωμένα Έθνη εντός των οποίων τα κράτη εκχωρούν μέρος της κυριαρχίας τους οικειοθελώς, ενώ η ύπαρξη διεθνών δικαστηρίων καθιστά τα κράτη (στα βαθμό βέβαια που αναγνωρίζουν τη δικαιοδοσία του εκάστοτε δικαστηρίου) υπόλογα για τις κυριαρχικές τους πράξεις.

Οι φεμινιστικές Διεθνείς Σχέσεις κάνουν λόγο για το «έμφυλο κράτος», δηλαδή για τις πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές δομές και διαδικασίες που δεν είναι ουδέτερες φύλου αλλά αντιθέτως είναι βαθύτατα έμφυλες και λειτουργούν εις βάρος συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων. Το «έμφυλο κράτος», έχει ιστορικά στηριχθεί στην εδραίωση της διάκρισης «δημόσιο/ ιδιωτικό» και στον αποκλεισμό των γυναικών από τη δημόσια σφαίρα. Οι γυναίκες έχουν α-πολιτικοποιηθεί ταυτιζόμενες με το «ιδιωτικό», την οικογένεια, τη μητρότητα, την οικία, τη βιολογική αναπαραγωγή (Tickner, 2001, σ. 54). Τα πλήρη δικαιώματα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι και η επίσημη είσοδος των γυναικών στην πολιτική διαδικασία μετρούν μερικές δεκαετίες, ενώ ακόμα και σήμερα η υπο-εκπροσώπηση των γυναικών στα πολιτικά κόμματα και στο σχηματισμό κυβερνήσεων καθιστά αναγκαία τη θέσπιση ποσοτώσεων. Η πολιτική, δηλαδή όλες εκείνες οι διαδικασίες, οι θεσμοί, οι αποφάσεις, οι κανόνες, οι πρακτικές που απαρτίζουν την οντότητα «κράτος», εξακολουθεί να αποτελεί ένα ανδροκρατούμενο πεδίο.

Σύμφωνα με την Wendy Brown (1995), δεν αποτελούν πρόβλημα μόνο εκείνες οι διαστάσεις της κρατικής εξουσίας που είναι «πατριαρχικές» και συνεισφέρουν στην

εμφυλοποίηση του κράτους ούτε το αν το κράτος επιδιώκει αποκάλυπτα ή όχι τα συμφέροντα των ανδρών. Το κράτος είναι αρρενωπό «ακριβώς επειδή οι πολλαπλές διαστάσεις της κοινωνικά κατασκευασμένης αρρενωπότητας έχουν ιστορικά διαμορφώσει τις πολλαπλές μορφές εξουσίας που κυκλοφορούν μέσω του τομέα που ονομάζεται κράτος - αυτό σημαίνει να μιλάς για αρρενωπή εξουσία και όχι για εξουσία των ανδρών» (Brown, 1995, σ. 177). Για το λόγο αυτό, οι φεμινιστικές μεταρρυθμίσεις, όπως η μισθολογική ισότητα, τα σεξουαλικά και αναπαραγωγικά δικαιώματα, οι ευνοϊκές ρυθμίσεις περί φύλαξης των παιδιών, δεν αρκούν από μόνες τους για την επίτευξη της απελευθέρωσης των γυναικών αλλά αντίθετα, απαιτείται συστηματική θεωρητικοποίηση των έμφυλων διαστάσεων του κράτους και της εξουσίας του.

2.3.2. Ασφάλεια και Δομική Βία.

Οι «ορθόδοξες» Διεθνείς Σχέσεις, ειδικά ο ρεαλισμός, ορίζουν την ασφάλεια με στενό τρόπο, δηλαδή ως την προστασία των συνόρων και της ακεραιότητας του κράτους ενάντια στις απειλές που ενυπάρχουν στο διεθνές περιβάλλον. Οι φεμινίστριες/ες διεθνολόγοι αμφισβητούν την κρατοκεντρική αντίληψη που συσχετίζει την ασφάλεια με ένα αποτέλεσμα «μηδενικού αθροίσματος» και δεν θεωρούν τη στρατιωτική ισχύ ως μια δικλείδα ασφαλείας απέναντι στις διεθνείς απειλές. Αντίθετα, αναγνωρίζουν ότι το κράτος και η στρατιωτική ισχύς μπορεί να είναι πηγή ανασφάλειας για τις γυναίκες και άλλα άτομα (Tickner, 2001, σσ. 48-49). Δεν αντιλαμβάνονται τη βία μονάχα με τη στενή έννοια των εχθροπραξιών μεταξύ κρατών, αλλά έχουν υιοθετήσει τον όρο «δομική βία»¹ για όλες τις μορφές βίας που εκπορεύονται από τις άνισες κοινωνικές δομές και οι οποίες βλάπτουν την ασφάλεια των ατόμων εμποδίζοντας την πρόσβαση σε πολύτιμους για την επιβίωσή τους πόρους. Εντοπίζουν, δε, μια άμεση σύνδεση μεταξύ μιλιταρισμού και δομικής βίας, καθώς όσο αυξάνονται οι δαπάνες σε στρατιωτικό εξοπλισμό, τόσο μειώνονται οι διαθέσιμοι πόροι για την υγεία, την εκπαίδευση, την ανάπτυξη και εν γένει την κοινωνική πρόνοια (Stearns, Pettiford, Diez,

---

¹ Ο όρος αναπτύχθηκε αρχικά από τον Johan Galtung στο άρθρο του «Violence, Peace and Peace Research» (1969). Αντλώντας από τον Galtung, η Laura Sjoberg αναφέρει: «Η δομική βία περιλαμβάνει την οικονομική στέρηση, την κοινωνική καταπίεση, την ενδοοικογενειακή βία και άλλες απειλές για την ευημερία του ατόμου» (2010, υποσ. 55, σ. 99). Η Spike V. Peterson (2013b) εξετάζει το πώς η παγκόσμια αναδιάρθρωση των τελευταίων δεκαετιών στο νεοφιλελεύθερο οικονομικό μοντέλο (για παράδειγμα, η αύξηση της ανεπίσημης εργασίας που αφορά πρωτίστως τις γυναίκες) διαμορφώνει τη δομική βία, η οποία με τη σειρά της εκδηλώνεται στα νέα πρότυπα των στρατιωτικών συγκρούσεων (π.χ. στην οικονομική δραστηριότητα που απαιτείται για να χρηματοδοτηθεί ο πόλεμος). Η Peterson επισημαίνει έτσι να αναδείξει τη διασύνδεση διαφορετικών φαινομένων και την αλληλεπίδραση του «προσωπικού» με το «διεθνές».

El-Anis, 2010, σ. 178). Για παράδειγμα, η έλλειψη κοινωνικών δομών και πρόνοιας για τις ανύπαντρες μητέρες (π.χ. λειτουργία δημόσιων παιδικών σταθμών) συνιστά μια μορφή δομικής βίας καθώς δυσχεραίνει την πρόσβαση στην εργασία και επομένως στην εξασφάλιση του απαραίτητου εισοδήματος.

Στην ουσία, οι φεμινιστικές προσεγγίσεις διευρύνουν την έννοια της ασφάλειας θέτοντας στο επίκεντρο την ανθρώπινη ασφάλεια και εξετάζουν το πώς οι κοινωνικές δομές και η έμφυλη ιεραρχία οδηγεί συγκεκριμένα άτομα σε επισφαλή θέση. Εξετάζουν το πώς η ανθρώπινη ασφάλεια και η ευημερία επηρεάζονται από μια σειρά παραγόντων, όπως είναι η σταθερότητα της παγκόσμιας οικονομίας, η φτώχεια, ο υποσιτισμός, η υπερθέρμανση του πλανήτη και η κλιματική αλλαγή, οι εθνικές συγκρούσεις, η πολιτική καταπίεση, η παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και οι διακρίσεις με βάση τη θρησκεία, την εθνικότητα ή το φύλο (Stears, Pettiford, Diez, El-Anis, 2010, σ. 176).

Εκκινώντας από το μικρο-επίπεδο και εστιάζοντας στις εμπειρίες των γυναικών, οι φεμινίστριες/ες θεωρητικοί υποστηρίζουν ότι το «προσωπικό» διαπλέκεται με το «πολιτικό» και το «διεθνές». Εξετάζοντας την εθνική ασφάλεια παρατηρούν ότι η εν λόγω έννοια έχει δομηθεί επάνω στο αρρενωπό πρότυπο συμπεριφοράς, όπως η ανταγωνιστικότητα, η μεγιστοποίηση της ισχύος, η αυτόβοήθεια και η μη υποχώρηση. Ως αποτέλεσμα, εμπειρογνώμονες της ασφάλειας όταν καταρτίζουν στρατηγικές βασίζονται σε μια αρρενωπή λογική, ενώ μετριοπαθείς πολιτικές που θεωρούνται πιο 'θηλυκές' καθίστανται αδιανόητες, με αποτέλεσμα να μην λαμβάνονται υπόψη όλες οι παράμετροι όταν ορίζεται το τι τελικά περιλαμβάνει η έννοια «εθνική ασφάλεια» (Tickner, 2001, σσ. 51-53). Εν τέλει, η εθνική ασφάλεια δεν αντιπροσωπεύει την ασφάλεια των πολιτών.

Επιπροσθέτως, οι φεμινιστικές προσεγγίσεις καταρρίπτουν τον μύθο βάσει του οποίου ο πόλεμος παρουσιάζεται ως το μέσο προστασίας του αδύναμου πληθυσμού, των γυναικών και των παιδιών. Όπως δείχνουν τα στοιχεία, οι απώλειες αμάχων έχουν αυξηθεί από περίπου 10% στις αρχές του 20^{ου} αιώνα σε 90% προς το τέλος του αιώνα (Tickner, 2001, σ. 49). Η ασφάλεια των γυναικών όχι μόνο δεν εξασφαλίζεται μέσω των πολέμων αλλά είναι εκείνες που επηρεάζονται και υποφέρουν με πολλούς διαφορετικούς τρόπους εξαιτίας αυτών. Οι εκτεταμένοι βιασμοί και ο εξαναγκασμός σε πορνεία είναι δύο από τις πιο σοβαρές μορφές βίας και ανασφάλειας που βιώνουν οι γυναίκες εξαιτίας των συγκρούσεων. Ένα άλλο ζήτημα είναι οι αυξημένες ευθύνες φροντίδας της οικογένειας που αναλαμβάνουν εξαιτίας της θνησιμότητας ή των

εξαφανίσεων των ανδρών και μάλιστα σε πολύ δυσχερείς εμπόλεμες συνθήκες που καθιστούν την εξασφάλιση των προς το ζην πολύ δύσκολη υπόθεση.

Πέρα από τον πόλεμο καθ' εαυτό, η φροντίδα της οικογένειας καθίσταται περαιτέρω δύσκολη υπόθεση στις περιπτώσεις εκείνες που επιβάλλονται οικονομικές κυρώσεις σε ένα κράτος, όπως στην περίπτωση της Παλαιστίνης ή στην περίπτωση των κυρώσεων που επιβλήθηκαν από τον ΟΗΕ στο Ιράκ μετά τον πόλεμο του Κόλπου (Tickner, 2001, σ. 50). Ιδιαίτερα επισφαλής είναι η θέση των γυναικών όταν βρίσκονται σε στρατόπεδα προσφύγων. Ο κίνδυνος να υποστούν σεξουαλική ή άλλη μορφή βίας κατά το ταξίδι της μετανάστευσης ή/και στους καταυλισμούς προσφύγων είναι ιδιαίτερα αυξημένος, ενώ συχνά η διανομή της βοήθειας γίνεται σε συνεννόηση με τους άνδρες καθώς θεωρείται ότι εκείνοι είναι οι αρχηγοί της οικογένειας, με αποτέλεσμα οι γυναίκες να παραμερίζονται κατά τη διαδικασία και να μην γίνονται αποδέκτες αυτής (Tickner, 2001, σ. 50).

Σε μια προσπάθεια αντιμετώπισης των επιπτώσεων που έχουν οι ένοπλες συγκρούσεις στους αμάχους, το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ υιοθέτησε το Ψήφισμα UNSCR 1325 τον Οκτώβριο του 2000 με το οποίο θεσπίστηκαν ειδικά μέτρα προστασίας των γυναικών κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων και ειδικά από την έμφυλη βία. Το Ψήφισμα αυτό παρότι δεν είναι το πρώτο που συνδέει το ζήτημα του φύλου με την ασφάλεια, εντούτοις φέρει μεγαλύτερο κύρος, αναγνωρίζει στις γυναίκες ενεργό ρόλο στην επίλυση των συγκρούσεων και την ασφάλεια και επιπλέον, ανταποκρίνεται σε συγκεκριμένες μορφές βίας (Steans, 2016, σ. 179). Παρ' όλα αυτά, οι φεμινίστριες/ες θεωρητικοί και ειδικά οι μετα-αποικιακές φεμινίστριες εντοπίζουν προβλήματα που αφορούν τόσο στο περιεχόμενο όσο και στην εφαρμογή της απόφασης. Η κριτική τους εστιάζεται πρώτον, στο ότι η απόφαση αποτυγχάνει να αναγνωρίσει τις δομικές αιτίες του πολέμου αλλά και να αντιμετωπίσει τη συστημική φύση των ανισοτήτων που οδηγούν τις γυναίκες σε επισφαλή θέση κατά τη διάρκεια των ενόπλων συγκρούσεων. Δεύτερον, στο ότι αναπαράγεται το στερεότυπο που τοποθετεί τις γυναίκες στη θέση εκείνου που χρειάζεται προστασία ή του θύματος γεγονός που έχει σοβαρές συνέπειες στις ειρηνευτικές διαδικασίες (Puechguirbal, 2010). Επιπλέον, επισημαίνουν ότι το φύλο και η προστασία των γυναικών δύναται να καταστεί νομιμοποιητική βάση στρατιωτικών επεμβάσεων νεοαποικιακής μορφής (Steans, 2016, σσ. 180-181). Το τελευταίο αυτό στοιχείο κριτικής επαληθεύτηκε από το λεγόμενο «Δόγμα Bush», δηλαδή την εξωτερική πολιτική και τις πολιτικές ασφαλείας κατά την προεδρία του George Bush Jr. στις Ηνωμένες Πολιτείες. Ο

Πόλεμος κατά της Τρομοκρατίας (War on Terror) και οι στρατιωτικές επεμβάσεις στο Αφγανιστάν και το Ιράκ στηρίχθηκαν κατά ένα μέρος στη ρητορική περί προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των Αφγανών και Ιρακινών γυναικών, ανάγοντας τα γυναικεία ανθρώπινα δικαιώματα σε ζήτημα ασφάλειας. Η τότε υφυπουργός για Διεθνή Ζητήματα, Paula Dobriansky, είχε αναφέρει ότι «ο βιασμός, ο βασανισμός και οι εκτελέσεις γυναικών υπό την ηγεσία του κόμματος Μπάαθ» δικαιολογούσαν μια επέμβαση των ΗΠΑ (Steans, 2016, σ. 193). Βέβαια, το γεγονός ότι τα καθεστώτα που συνεργάστηκαν με τις ΗΠΑ υποστηρίχθηκαν ανεξάρτητα από την πολιτική τους απέναντι στα γυναικεία ανθρώπινα δικαιώματα, φανερώνει ότι ο πραγματικός και μόνος στόχος των επεμβάσεων ήταν η εκπλήρωση των στόχων της εξωτερικής πολιτικής και της εθνικής ασφάλειας και όχι η προστασία των γυναικών.

2.3.3. Πόλεμος και Ειρήνη.

Οι ένοπλες συγκρούσεις και η ειρήνη αποτελούν δύο φαινόμενα με έντονα έμφυλες διαστάσεις. Ιστορικά, οι άνδρες θεωρούνται κατάλληλοι να φέρουν όπλα, ενώ στον αντίποδα οι γυναίκες θεωρούνται ο άοπλος άμαχος πληθυσμός που χρήζει προστασίας. Πέραν όμως αυτού, για τις/τους φεμινίστριες/ες θεωρητικούς ο πόλεμος δεν συνιστά ένα αναπόφευκτο φαινόμενο όπως υποστηρίζουν οι ρεαλιστές, καθώς οι αιτίες του δεν εντοπίζονται στο άναρχο και επικίνδυνο διεθνές περιβάλλον, αλλά συνδέονται με το γεγονός ότι η βία είναι εγγενής στις κρατικές κατασκευές, στη ρητορική, την πρακτική, τους θεσμούς και τις διαδικασίες τους. Ο μιλιταρισμός είναι η πιο προφανής εκδήλωση της βίας που εμπεριέχεται στην ιδεολογία της ανδρικής υπεροχής (Steans, Pettiford, Diez, El-Anis, 2010, σ. 178). Στον πόλεμο για να χτιστεί η ανδρική υπεροχή και να μετατραπούν οι άνδρες σε στρατιώτες απαιτείται και διεξάγεται μισογυνιστική εκπαίδευση με σκοπό να εξυψωθεί η ορθή, σκληρή αρρενωπότητα και να υποβιβαστεί οποιοδήποτε αίσθημα ή συμπεριφορά θεωρείται ευαίσθητη και υποχωρητική, δηλαδή στερεοτυπικά γυναικεία. Ταυτόχρονα, για να υποστηριχθεί ο πόλεμος είναι απαραίτητη η μετατροπή των στρατιωτών σε «δίκαιους μαχητές» και η κατασκευή του μύθου των «προστατευόμενων πληθυσμών» ώστε να νομιμοποιηθεί η άσκηση βίας (Tickner, 2001, σ. 57).

Από τη συνεισφορά των φεμινιστριών/ων στη θεωρητική επεξεργασία του πολέμου, δύο θεματικές αξίζουν ιδιαίτερης προσοχής. Η πρώτη αφορά την αποκρυστάλλωση των αιτιών και των τρόπων που ο βιασμός καθίσταται όπλο πολέμου. Η σεξουαλική βία σε καιρό πολέμου ήταν ανέκαθεν υπαρκτή αλλά παρέμενε

ατιμώρητη μέχρι την πρόσφατη αναγνώρισή της ως «έγκλημα πολέμου». Η άσκηση σεξουαλικής βίας δεν είναι μια απλώς βίαη πράξη που υποκινείται από σεξουαλικά κίνητρα αλλά συνδέεται με τους παράγοντες, τις αντιλήψεις και τις έμφυλες ανισότητες που επικρατούν πριν, κατά τη διάρκεια αλλά και μετά το πέρας των συγκρούσεων (Henry, 2015). Ο βιασμός ως όπλο και εργαλείο συγκρούσεων είναι μέρος των κανόνων του πολέμου. Εξυψώνει την αρρενωπότητα των στρατιωτών, επιδιώκει την κάμψη του ηθικού του αντιπάλου εφόσον αυτός έχει αποτύχει να ανταποκριθεί στο ρόλο του ως προστάτη των γυναικών και στοχεύει στην καταστροφή του πολιτισμού του αντιπάλου, μιας και οι γυναίκες θεωρούνται οι φορείς της εθνικής/ εθνοτικής ταυτότητας (Henry, 2015, σ. 7). Ο κοινωνικός στιγματισμός που επιφέρει ο βιασμός συχνά ακολουθείται από εκτοπισμό, αναγκαστική εξορία ή περιθωριοποίηση των γυναικών με αποτέλεσμα την καταστροφή της κοινότητας. Η γενοκτονία στην Ρουάντα το 1994 αποτελεί ένα από τα χαρακτηριστικά παραδείγματα του τρόπου με τον οποίο ο βιασμός χρησιμοποιήθηκε ως εργαλείο πολέμου. Οι γυναίκες Τούτσι για χρόνια και μεθοδευμένα κατασκευάστηκαν από τα μέσα ενημέρωσης των Χούτου² ως υπερβολικά σεξουαλικές, ως επικίνδυνες σαηνευτρίες που σκόπευαν να κατακτήσουν τη Ρουάντα, ως σεξουαλικά όπλα των Τούτσι για να καταστρέψουν τους άνδρες Χούτου (Sai, 2012). Οι βιασμοί γυναικών και κοριτσιών συνολικά υπολογίζονται από 250.000 μέχρι 500.000, καθιστώντας σαφές ότι η σεξουαλική βία στον εμφύλιο της Ρουάντα δεν ήταν απλώς μια παράμετρος της σύγκρουσης αλλά ήταν εγγενές εργαλείο της γενοκτονίας (Sai, 2012).

Η δεύτερη φεμινιστική συνεισφορά στη θεωρητικοποίηση του πολέμου αφορά την ανάδειξη του ζητήματος της στρατιωτικοποιημένης πορνείας και μάλιστα ως πολιτικής της εθνικής ασφάλειας. Η Cynthia Enloe (2014) ασχολείται με το ζήτημα της θέσης των γυναικών στις στρατιωτικές βάσεις και ειδικότερα με το ζήτημα της πορνείας. Η πορνεία στις στρατιωτικές βάσεις θεωρείται κάτι «φυσικό» και αυτονόητο, μάλιστα τόσο φυσικό που οργανώνεται από την ίδια τη στρατιωτική ηγεσία προς όφελος του στρατεύματος. Ενίοτε δε, η οργάνωση της πορνείας έχει καταναγκαστικό χαρακτήρα, όπως στην περίπτωση της Ιαπωνίας που υποχρέωσε κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου γυναίκες από την Κορέα, τις Φιλιππίνες, την Ταιβάν, τη

---

² Για παράδειγμα, η εφημερίδα Kangura δημοσίευσε τις λεγόμενες «Δέκα Εντολές» στις οποίες μεταξύ άλλων αναφερόταν ότι «Κάθε Χούτου πρέπει να γνωρίζει ότι η γυναίκα Τούτσι, όπου κι αν βρίσκεται, εργάζεται για τους εθνικούς στόχους των Τούτσι». Επίσης κυκλοφορούσαν ευρέως σκίτσα που απεικόνιζαν τις γυναίκες Τούτσι ως σεξουαλικά αντικείμενα (Sai, 2012).

Μαλαισία, την Ινδονησία να προσφέρουν σεξουαλικές υπηρεσίες στο ιαπωνικό στρατεύμα. Από το εν λόγω σύστημα απορρέει η έννοια της «σεξουαλικής σκλαβιάς», ο εξαναγκασμός δηλαδή μιας γυναίκας να γίνει ‘σύζυγος’ κάποιου στρατιώτη προσφέροντάς του σεξουαλικές και άλλες υπηρεσίες, πρακτική που ακολουθήθηκε στους πολέμους της Γιουγκοσλαβίας, της Ρουάντα και αλλού (Enloe, 2014, σσ. 160-161).

Όσον αφορά στο ζήτημα της ειρήνης, η θηλυκότητα και οι γυναίκες έχουν κατεξοχήν ταυτιστεί με αυτήν. Πράγματι, οι γυναίκες έχουν υπάρξει ιδιαίτερος ενεργός σε αντιπολεμικά κινήματα, ενώ και το πρώτο φεμινιστικό κίνημα συσχέτιζε τα δικαιώματα των γυναικών με τη μητρότητα και την ειρήνη. Τέτοιου είδους επιχειρηματολογία, όμως, δέχθηκε έντονη κριτική. Θεωρείται ουσιοκρατικός τρόπος σκέψης ο οποίος ενισχύει τα στερεότυπα που θέλουν τις γυναίκες να λειτουργούν εκτός της δημόσιας σφαίρας, ως τις μόνες υπεύθυνες για την παροχή φροντίδας, ενώ ταυτόχρονα αναπαράγει το δίπολο «αρρενωπότητα – πόλεμος» και «θηλυκότητα – ειρήνη» (Stearns, 2016, σ. 148). Οι μετέπειτα φεμινίστριες θεωρητικοί προσπάθησαν να καταρρίψουν αυτό το δίπολο εξετάζοντας τις περιπτώσεις των γυναικών βομβιστών αυτοκτονίας ή άλλων περιπτώσεων που δεν επιδεικνύουν την αναμενόμενη ειρηνική γυναικεία συμπεριφορά (Sylvester, 2010). Οι Sjoberg και Gentry (2007) εξετάζοντας τον τρόπο που παρουσιάζονται οι γυναίκες που ασκούν απαγορευμένη βία, καταλήγουν στο τρίπτυχο «μητέρες, τέρατα, πόρνες». Ισχυρίζονται δηλαδή ότι:

Κάθε αφήγηση φέρει το βάρος των παραδοχών σχετικά με το ποια είναι η κατάλληλη συμπεριφορά των γυναικών. Οι αφηγήσεις περί μητέρας περιγράφουν τη βία των γυναικών ως ανάγκη να ανήκουν, την ανάγκη να γαλουχήσουν και έναν τρόπο να φροντίζουν και να είναι πιστές στους άνδρες. Η μητρότητα έχει πάει στραβά. Οι αφηγήσεις περί τέρατος εξαιρούν την ορθολογική συμπεριφορά, το ιδεολογικό κίνητρο και την ευθύνη από τις γυναίκες που ασκούν πολιτική βία. Αντιθέτως, περιγράφουν βίαιες γυναίκες ως τρελές, σε άρνηση της θηλυκότητας τους, που δεν είναι πλέον γυναίκες ή άνθρωποι. Οι αφηγήσεις περί πόρνης αποδίδουν τη βία των γυναικών στα κακά της γυναικείας σεξουαλικότητας, στα πιο έντονα ή τα πιο ευάλωτα. Οι αφηγήσεις περί πόρνης που επικεντρώνονται στην ερωτομανία των γυναικών περιγράφουν τη σεξουαλικότητα των βίαιων γυναικών τόσο ως ακραία όσο και ως κτηνώδη (2007, σσ. 12-13).

Σε κάθε περίπτωση, δηλαδή, οι γυναίκες καθίστανται ανίκανες για αυτενέργεια, ορθολογικές αποφάσεις και συνειδητή πολιτική δράση, καθώς οι πράξεις τους πάντα υπαγορεύονται από κάποιο προσωπικό ζήτημα. Με τον τρόπο αυτό, για άλλη μια φορά η δράση των γυναικών α-πολιτικοποιείται και οι ίδιες τίθενται έξω από τη δημόσια σφαίρα της πολιτικής. Περαιτέρω, το γεγονός ότι οι γυναίκες συχνά δεν θεωρούνται

«δρώσες» της διεθνούς πολιτικής έχει επιπτώσεις στη συμμετοχή τους στις ειρηνευτικές διαδικασίες. Οι φεμινιστικές προσεγγίσεις των Διεθνών Σχέσεων με έμφαση έχουν επισημάνει τη σημασία της πλήρους συμμετοχής των γυναικών στις ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις και στις διαδικασίες οικοδόμησης της ειρήνης. Με τον τρόπο αυτό, οι ανάγκες των γυναικών θα ληφθούν υπόψη στις εν λόγω διαδικασίες καθιστώντας βιώσιμη την οικοδόμηση της ειρήνης και της μεταπολεμικής κοινωνίας. *«Η ουσιαστική ασφάλεια προϋποθέτει όχι μόνο την απουσία πολέμου αλλά και την εξάλειψη των άδικων κοινωνικών σχέσεων, συμπεριλαμβανομένης της άνισης έμφυλης ιεραρχίας»* (Tickner, 1992, αναφορά στο Puechguirbal, 2010, σ. 163).

Συμπερασματικά, οι φεμινιστικές προσεγγίσεις φέρνοντας το φύλο στο επίκεντρο των αναλύσεών τους αναστοχάζονται γύρω από βασικές έννοιες των Διεθνών Σχέσεων σε μια προσπάθεια να διευρύνουν το περιεχόμενο και να εντοπίσουν τις προεκτάσεις τους. Με αυτόν τον τρόπο αναδεικνύουν έμφυλα ζητήματα που ενώ παρουσιάζονται με συχνότητα και έμφαση στη διεθνή σφαίρα εντούτοις έχουν αγνοηθεί εντός του πεδίου παρά τη μεγάλη σημασία τους αφενός, στην άσκηση της διεθνούς πολιτικής και αφετέρου, στη θεωρία των διεθνών σχέσεων. Στα επόμενα κεφάλαια, διασχίζοντας τα 'σύνορα' του φεμινισμού και του φύλου θα εξεταστεί η συνεισφορά της queer θεωρίας εντός του Οίκου των Διεθνών Σχέσεων, αφού πρώτα γίνει μια σύντομη παρουσίαση του ιστορικού και του θεωρητικού πλαισίου μέσα από το οποίο αυτή αναδύθηκε.

Κεφάλαιο 3

Η ανάδυση της Queer Θεωρίας

If the term “queer” is to be a site of collective contestation, the point of departure for a set of historical reflections and futural imaginings, it will have to remain that which is, in the present, never fully owned, but always and only redeployed, twisted, queered from a prior usage and in the direction of urgent and expanding political purposes, and perhaps also yielded in favor of terms that do that political work more effectively.
Judith Butler (1993, σ. 19)

3.1. Η κατασκευή της «ομοφυλοφιλίας» και η ιστορία των ΛΟΑΤΚΙ+ κινημάτων

Σύμφωνα με το Foucault, η έννοια της ομοφυλοφιλίας πρωτοεμφανίστηκε το 1870 σε ένα από τα πρώτα κείμενα στα οποία η σεξουαλική πράξη μεταξύ ομοφύλων αναφερόταν ως ψυχιατρική διαταραχή (Foucault, 1978, σ. 43). Στην αρχαιότητα ο σοδομισμός αποτελούσε απλώς μια απαγορευμένη πράξη και το άτομο συνιστούσε ένα νομικό υποκείμενο. Από τον 19^ο αιώνα και έπειτα ο «ομοφυλόφιλος» άνθρωπος αποτέλεσε ένα είδος ζωής, μια προσωπικότητα του οποίου οι σεξουαλικές πράξεις δεν αποτελούσαν απλώς μια αμαρτία, αλλά ήταν συστατικές της φύσης του. Ο «ομοφυλόφιλος» κοινώς δεν υπήρχε ανέκαθεν, αλλά δημιουργήθηκε ως ταυτότητα, ως είδος, από τη στιγμή που η ομοφυλοφιλία συστάθηκε ως ψυχολογική, ψυχιατρική και ιατρική κατηγορία (Foucault, 1978, σ. 43). Οι απόψεις για τις απαρχές της κατηγορίας «ομοφυλόφιλος» δεν ταυτίζονται ενώ επιπλέον, υπάρχουν διαφορετικές τοποθετήσεις για την κατασκευή της γυναικείας ομοφυλοφιλίας, της κατηγορίας του «λεσβιανισμού». Αυτό που είναι σημαντικό, είναι η κοινή παραδοχή πως η «ομοφυλοφιλία», ως κατηγορία και όχι ως πράξη, δεν είναι ένα α-ιστορικό φαινόμενο αλλά σε ορισμένη φάση της εκάστοτε κοινωνικής οργάνωσης και αντίληψης υπήρξε μετάβαση από την «ομοφυλόφιλη συμπεριφορά» η οποία είναι πανταχού παρούσα, στην «ομοφυλόφιλη ταυτότητα» η οποία εξελίσσεται υπό συγκεκριμένες ιστορικές συνθήκες (Jagose, 1996, σ. 15). Την ίδια στιγμή, η κατασκευή της ομοφυλοφιλίας και μάλιστα ως *ανωμαλίας*, προϋποθέτει την ύπαρξη ενός αντιθέτου για να γίνει κατανοητή, δηλαδή την κατασκευή της «ετεροφυλοφιλίας», και δη της ετεροφυλοφιλίας ως το *φυσιολογικό*, την κατασκευή της ετεροφυλοφιλίας ως τη *νόρμα* της σεξουαλικότητας. Επομένως, παρομοίως η ετεροφυλοφιλία -η οποία ως επί το

πλείστον θεωρείται αυτονόητη και οικουμενική κατηγορία σεξουαλικότητας-αναδύθηκε σε συγκεκριμένες ιστορικές συνθήκες και φυσικοποιήθηκε μέσω της κατασκευής της ομοφυλοφιλίας ως παρέκκλισης (Jagose, 1996, σ. 17). Όπως θα ήταν αναμενόμενο, την ίδια περίπου περίοδο που δημιουργήθηκε η συλλογική ταυτότητα του «ομοφυλόφιλου» και ήταν δυνατόν για κάποιους να ταυτιστούν με αυτήν, ξεκίνησε η συνειδητοποίηση των κοινών συμφερόντων και στόχων. Σταδιακά άρχισαν να εμφανίζονται οι πρώτες οργανώσεις υπεράσπισης των ομοφυλόφιλων και κάπως έτσι ξεκίνησε η δημιουργία του πρώτου κινήματος.

Προκειμένου να γίνει κατανοητό το περιεχόμενο και η ιστορία του όρου «queer» είναι χρήσιμο να εξετάσει κανείς, εκτός από την ιστορία της ομοφυλοφιλίας, και εκείνη των ομοφυλόφιλων και λεσβιακών κινήματων. Η Jagose (1996) διακρίνει τέσσερα κινήματα που προηγήθηκαν του queer κινήματος: το κίνημα των ομόφυλων, της γκέι απελευθέρωσης, τον λεσβιακό φεμινισμό και το έθνικ μοντέλο. Το καθένα είχε τη δική του αντίληψη για την ομοφυλοφιλία και τα συμφέροντα των ομοφυλόφιλων και κατά κάποιο τρόπο το queer ήρθε ως απάντηση σε αυτές τις διαφορετικές εννοιολογήσεις και τις ακτιβιστικές διεκδικήσεις.

Το πρώτο κίνημα, το «κίνημα των ομόφυλων», ξεκίνησε από τη Γερμανία στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και είχε ως στόχο την ανεκτικότητα απέναντι στην ομοφυλοφιλία και την αποποινικοποίησή της. Σημείο σταθμός θεωρείται η επιστολή του Karoly Maria Benkert το 1869 προς το Γερμανό υπουργό δικαιοσύνης με την οποία εξέφραζε την αντίθεσή του σε επικείμενη νομοθεσία που θα ποινικοποιούσε τις ομοφυλόφιλες σχέσεις μεταξύ ανδρών. Από τότε σταδιακά ξεκίνησε η ίδρυση ομόφυλων οργανώσεων, το 1897 στη Γερμανία, το 1914 στην Αγγλία και έπειτα στις ΗΠΑ από το 1951 και μετά. Στην ουσία, δεν επρόκειτο για μαζικά κινήματα εξαιτίας του φόβου να ταυτοποιηθεί κανείς ως ομοφυλόφιλος. Οι τακτικές τους ήταν συντηρητικές και κάθε άλλο παρά συγκρουσιακές, αντιθέτως ενίοτε υιοθετούσαν τα επιχειρήματα που ταύτιζαν την ομοφυλοφιλία με ανωμαλία ή «σεξουαλική αναστροφή» (sexual inversion) ώστε να πείσουν ότι ο οίκτος θα ήταν περισσότερο ωφέλιμος από την ποινικοποίηση. Αναζητούσαν και στηρίζονταν στη «γνώμη των ειδικών», δηλαδή των γιατρών, σε ότι αφορούσε την κατάστασή τους και δεν ήταν παρά στις αρχές της δεκαετίας του '60 που ξεκίνησαν να αμφισβητούν την ύπαρξη ιατρικών ή άλλων επιστημονικών αποδείξεων ως προς το αν η ομοφυλοφιλία συνιστούσε αρρώστια (Jagose, 1996, σσ. 22-29).

Στα τέλη της δεκαετίας του '60 και συγκεκριμένα στις 27 Ιουνίου 1969, έλαβε χώρα η περίφημη εξέγερση του Stonewall όταν αστυνομικές δυνάμεις εισέβαλαν στο γκέι μπαρ «Stonewall Inn» στη Νέα Υόρκη και συνάντησαν την έντονη αντίδραση των θαμώνων η οποία κλιμακώθηκε σε εξέγερση τις επόμενες μέρες με μαζική συμμετοχή ομοφυλόφιλων και όχι μόνο, ατόμων. Η εν λόγω μέρα λειτουργεί συμβολικά –και όχι κυριολεκτικά- ως η ημερομηνία έναρξης του κινήματος της «γκέι απελευθέρωσης». Το υπόβαθρο θα πρέπει να αναζητηθεί στη δυσaráσκεια που ένιωθε μέρος της ομοφυλοφιλικής κοινότητας από τις κατευναστικές και άτολμες τακτικές του ομόφυλου κινήματος που στόχο είχαν να πείσουν ότι είναι «ευνεβείς πολίτες» όπως ακριβώς και οι ετεροφυλόφιλοι και πως δεν είχαν πρόθεση να αναταράξουν την κοινωνική τάξη. Αντιθέτως, το κίνημα της γκέι απελευθέρωσης αποτελούνταν από ριζοσπαστικές ομάδες που κάθε άλλο παρά ήθελαν να ταυτιστούν με τους ετεροφυλόφιλους. Τουναντίον, αυτό που επιδίωκαν ήταν η δημιουργία μιας νέας ταυτότητας που θα στηριζόταν στην *υπερηφάνεια* του να είναι κανείς γκέι και διαφορετικός. Η Jagose τονίζει αυτό το στοιχείο ως κρίσιμο για τη μετέπειτα μεταστροφή προς τις queer πολιτικές, καθώς ακριβώς αυτή την αίσθηση της νέας ταυτότητας ήρθε να προβληματοποιήσει η queer θεωρία (1996, σ. 32). Εμπνεόμενοι, λοιπόν, από τα αριστερά κοινωνικά κινήματα και με τις διάφορες αντι-κουλτούρες που κινητοποιούνταν εκείνη την εποχή στις ΗΠΑ, όπως το κίνημα των μαύρων, των ριζοσπαστικών φοιτητών, των χίπις και των ακτιβιστών κατά του πολέμου, οι «απελευθερωτές» συλλογικά άρθρωσαν κριτική στην κεντρική εξουσία και την κυρίαρχη ιδεολογία. Αμφισβήτησαν τη φωνή των 'ειδικών' και την κατηγοριοποίηση της ομοφυλοφιλίας ως ασθένειας. Παρουσίασαν την ομοφυλοφιλία ως μια ταυτότητα που καταπιέζεται από τις ετεροσεξουαλικές δομές εξουσίας που προωθούσαν το δίπολο άνδρας/ γυναίκα, το σεξ με σκοπό την αναπαραγωγή και την πατριαρχική πυρηνική οικογένεια. Δεν επιθυμούσαν την κοινωνική ενσωμάτωση, ο «ομοφυλόφιλος» ήταν μια ταυτότητα επαναστατική που ασκούσε κριτική στις κανονιστικές εννοιολογήσεις του φύλου και της σεξουαλικότητας, στους έμφυλους ρόλους, ενώ παράλληλα πρέσβευε μια νέα σεξουαλικότητα και τη ριζοσπαστική μετατροπή των κοινωνικών δομών και των αξιών που ήταν καταπιεστικές για όλους, όχι μόνο για τους ομοφυλόφιλους (Jagose, 1996, σσ. 30-43). Παρ' όλα αυτά, δεν ενδιαφέρθηκαν όλοι να υιοθετήσουν αυτή τη νέα επαναστατική ταυτότητα.

Οι λεσβίες είχαν κινητοποιηθεί στο φεμινιστικό αλλά και στο γκέι κίνημα, εντούτοις ένιωθαν περιθωριοποιημένες και στα δύο. Μπορεί να μοιράζονταν με το γκέι

κίνημα την κοινή ομοφυλοφιλική σεξουαλική ταυτότητα, η έμφυλη διάσταση όμως της σεξουαλικότητάς τους καθιστούσε τις εμπειρίες και την καταπίεση που υφίσταντο αρκετά διαφορετική. Για παράδειγμα, η εργασία και το εισόδημα ήταν κάτι που ευκολότερα εξασφάλιζαν οι γκέι, ενώ από την άλλη από την ποινικοποίηση της ομοφυλοφιλίας κινδύνευαν περισσότερο οι άνδρες.

Μια μερίδα λεσβιών ξεκίνησε να αναλύει και να δίνει έμφαση στην ξεχωριστή πολιτική τους θέση, γεγονός που αρχικά δεν έτυχε αποδοχής ούτε εντός του φεμινιστικού κινήματος αλλά ούτε και εντός του κινήματος της γκέι απελευθέρωσης. Στόχος της κινητοποίησης τους, λοιπόν, ήταν η αναγνώριση αφενός, της ομοφοβίας εντός του φεμινιστικού κινήματος που δεν αποδεχόταν την ομοφυλοφιλική σεξουαλικότητα ως «φεμινιστικό ζήτημα» και αφετέρου, του σεξισμού που ενυπήρχε εντός του γκέι κινήματος που δεν αναγνώριζε τις επιπλέον καταπίεσεις που δημιουργούσε το φύλο των λεσβιών. Αυτό που επιδίωξε και κατάφερε ο λεσβιακός φεμινισμός ήταν μια νέα άρθρωση της σεξουαλικότητας μέσω του φύλου (Jagose, 1996, σσ. 44-57). Παρά τις διαφορές τους, λεσβιακός φεμινισμός και γκέι απελευθέρωση πρέσβευαν την αναμόρφωση του έμφυλου και σεξουαλικού κυρίαρχου συστήματος. Σταδιακά, όμως, έχασαν τη ριζοσπαστική αιχμή τους και στράφηκαν προς έναν τοπικά περιορισμένο αγώνα παρά προς την εξασφάλιση μιας οικουμενικής μεταμόρφωσης των κοινωνικών δομών, σηματοδοτώντας το πέρασμα στο έθνικ μοντέλο.

Σύμφωνα με το έθνικ μοντέλο, η ομοφυλόφιλη ταυτότητα αρθρωνόταν ως αντίστοιχη με αυτή των μειονοτικών ομάδων με στόχο την αναγνώριση και την απονομή ίσων δικαιωμάτων εντός του υπάρχοντος συστήματος, σε αντίθεση με το πρότερο απελευθερωτικό μοντέλο που επιδίωκε την αποδιάρθρωση του κυρίαρχου κοινωνικού συστήματος. Το πρόβλημα με το έθνικ μοντέλο ήταν ότι προωθούσε μια μονολιθική, ενοποιημένη ομοφυλόφιλη/ λεσβιακή ταυτότητα και κοινότητα. Επιπλέον και παραδόξως -καθώς το έθνικ μοντέλο αντλούσε από τους φυλετικούς αγώνες- το κίνημα αποτελούνταν κυρίως από λευκούς/ες από τη στιγμή που έθετε στο επίκεντρο τη σεξουαλική ταυτότητα και περιθωριοποιούσε τη φυλετική ταυτότητα των ατόμων ως μη ουσιαστικό ή δευτερεύον ζήτημα. Ακόμη, η ενοποιητική ταυτότητα του έθνικ μοντέλου κατακρίθηκε όχι μόνο από τους μη λευκούς/ες ομοφυλόφιλους και λεσβίες, αλλά και από άτομα που η σεξουαλικότητά τους δεν ήταν συμβατή με το δίπολο «ομοφυλόφιλος» ή «λεσβία», όπως για παράδειγμα τα αμφιφυλόφιλα ή τρανς άτομα αλλά και εκείνα που δεν αποδέχονταν γενικότερα την κανονιστική σεξουαλικότητα,

όπως π.χ. αυτά που υποστήριζαν την πολυγαμία ή το σαδομαζοχισμό (Jagose, 1996, σσ. 58-71) . Η κριτική που ασκήθηκε στο έθνικ μοντέλο, αναπόφευκτα οδήγησε στο queer αίτημα αναγνώρισης όλων των μη-κανονιστικών ταυτοτήτων.

3.2. Η έννοια του Queer

Η λέξη «queer» αποτελούσε έναν όρο υβριστικό και υποτιμητικό απέναντι στους ομοφυλόφιλους (Αθανασίου, 2006, υποσ. 45, σ. 122). Η ελληνική του μετάφραση θα μπορούσε να είναι «παράξενος», «ανώμαλος». Αργότερα, σε μια συμβολική προσπάθεια ‘αφοπλισμού’ του ομοφοβικού λόγου, ο όρος επαναδιεκδικήθηκε και επανανοηματοδοτήθηκε από ένα μέρος του ομοφυλόφιλου κινήματος. Ποιο είναι, λοιπόν, το νέο νόημα του «queer», τι πρεσβεύει το κίνημα που υιοθέτησε τον όρο και εν τέλει πώς αξιοποιήθηκε ακαδημαϊκά; Είναι κοινός τόπος ανάμεσα στους θεωρητικούς πως η έννοια του «queer» ανθίσταται στους ορισμούς, πως εγγενή χαρακτηριστικά της είναι ακριβώς η απροσδιοριστία του ορισμού της και η ελαστικότητα (Jagose, 1996, σ. 1). *«Το queer είναι εξ ορισμού οτιδήποτε βρίσκεται σε αντίθεση με το φυσιολογικό, το νομιμοποιημένο, το κυρίαρχο. Δεν υπάρχει τίποτα το συγκεκριμένο στο οποίο αναφέρεται απαραίτητα. Είναι μια ταυτότητα χωρίς ουσία»* (Halperin, 1995, σ. 62). Ενδεχομένως, είναι πιο εύκολο να πει κανείς τι δεν είναι queer, παρά να πει τι ακριβώς είναι. *Queer δεν είναι όλες εκείνες «οι προφανείς κατηγορίες (άνδρας, γυναίκα, λατίνα, εβραίος, butch, femme), τα δίπολα (άνδρας vs. γυναίκα, ετεροφυλοφιλία vs. ομοφυλοφιλία) και οι εξισώσεις (φύλο = σεξουαλικότητα) επάνω στα οποία στηρίζονται οι συμβατικές εννοιολογήσεις της σεξουαλικότητας και του φύλου»* (Hennessy, 1993, σ. 964). Η λειτουργία του queer είναι να αμφισβητεί και να διαπερνά τις έμφυλες κατηγορίες, να αντιτίθεται θεωρητικά και πολιτικά στο κυρίαρχο σύστημα της ετεροκανονικότητας, να χαράζει μια τομή στην έννοια της ταυτότητας ως κάτι σταθερό, συμπαγές και φυσικό (Αθανασίου, 2006, υποσ. 45, σ. 123).

Βασική στρατηγική του κινήματος που υιοθέτησε τον όρο αποτελεί η «αποφυσικοποίηση» των ταυτοτήτων, την οποία είχαν χρησιμοποιήσει και τα προηγούμενα κινήματα με τη διαφορά πως η queer στρατηγική δεν επιθυμεί «να αποκαλύψει ή να εφεύρει μια ελεύθερη, φυσική ή αρχέγονη σεξουαλικότητα» ούτε χρησιμοποιεί «τη μειονοτική λογική της ανεκτικότητας ή την απλοϊκή αντιπροσώπευση των πολιτικών συμφερόντων, αντ’ αυτού προωθεί μια πιο ενδελεχή αντίσταση στα

καθεστῶτα του 'φυσιολογικού'» (Jagose, 1996, σ. 98). Η Teresa de Lauretis ήταν η πρώτη που συνδύασε τη λέξη «queer» με τη λέξη «θεωρία» σε ένα συνέδριο στο πανεπιστήμιο της Καλιφόρνια τον Φεβρουάριο του 1990, γεγονός που θεωρήθηκε προκλητικό. Η Lauretis όμως δεν επιδίωκε τη δημιουργία μιας απλώς 'άτακτης' έκφρασης, αλλά μιας έννοιας που θα προκαλούσε εσκεμμένα αναταραχή. Ήθελε να διαταράξει τον εφησυχασμό που χαρακτήριζε τις λεσβιακές και γκέι σπουδές και επιπλέον ήλπιζε να κάνει τη Θεωρία πιο 'queer', δηλαδή «αφενός να αμφισβητήσει τα ετεροσεξιστικά ερείσματα και υποθέσεις για το τι συμβατικά περνούσε ως 'Θεωρία' στους ακαδημαϊκούς κύκλους [...] και αφετέρου, να επιστήσει την προσοχή σε οτιδήποτε είναι στρεβλό στη θεωρητικοποίηση της σεξουαλικής επιθυμίας και σεξουαλικής απόλαυσης» (Halperin, 2003, σ. 340). Το έργο της Judith Butler ξεπέρασε τα 'όρια' της φεμινιστικής θεωρίας και το βιβλίο της «Αναταραχή Φύλου» θεωρείται ως ιδρυτικό κείμενο της queer θεωρίας³ (Butler, 2009, σ. 1).

Οι ιδέες και η κριτική που ασκεί η queer θεωρία δεν αποτελούν μια παρθενογένεση τοπικά και χρονικά οριζόμενη αλλά είναι προϊόν ενός συγκεκριμένου ιστορικού και θεωρητικού υπόβαθρου. Το υπόβαθρο αυτό μπορεί να αναζητηθεί αφενός, στους λόγους για το AIDS και αφετέρου, στις μεταδομιστικές θεωρήσεις του υποκειμένου και της ταυτότητας. Η κρίση της επιδημίας του AIDS, η ταύτιση της ασθένειας με την ομοφυλοφιλία, οι ηγεμονικοί λόγοι γύρω από το AIDS/ HIV που αφορούσαν την επιδημιολογία, τη δημόσια υγεία, την ιατρική έρευνα, τη μετανάστευση, συνετέλεσαν στην άνοδο της queer θεωρίας σε μια προσπάθεια να ξεπεραστεί η ανεπάρκεια των γκέι και λεσβιακών κινημάτων να αντικρούσουν την αναπαράσταση του ομοφυλόφιλου υποκειμένου ως δημόσια απειλή και της ομοφυλοφιλίας ως συνώνυμο του θανάτου (Jagose, 1996, σ. 94). Σε μια αμφίδρομη σχέση, η κρίση του AIDS πρόσφερε το έδαφος πάνω στο οποίο η queer θεωρία 'πάτησε' για να προσφέρει με τη σειρά της (σε συνδυασμό με τις μεταδομιστικές, φεμινιστικές και μετα-αποικιακές θεωρίες) τα θεωρητικά εργαλεία επαναπροσδιορισμού των υποκειμενικότητων και ταυτοτήτων που θα επέφεραν την κοινωνική αλλαγή. Όσον αφορά το θεωρητικό υπόβαθρο, η θεωρία του Louis Althusser για την ιδεολογική έγκληση μέσω της οποίας το άτομο σχηματίζεται και δεν

---

³ Εναλλακτικά, και με μια δόση υπερβολής σύμφωνα με τη Jagose (1996, σ. 119), ως σημείο εκκίνησης για την queer θεωρία αναφέρεται το βιβλίο της Eve Kosofsky Sedgwick «Between Men: English Literature and Male Homosocial Desire» που πρωτοεκδόθηκε το 1985 αλλά και το βιβλίο της «Epistemology of the Closet» του 1990, σύμφωνα με τον Halperin (2003, σ. 341).

προϋπάρχει αυτής, η θεωρία του Sigmund Freud για το υποσυνείδητο που αμφισβητεί την έννοια του υποκειμένου ως σταθερό και έχον συνοχή, το έργο του Jacques Lacan για την υποκειμενικότητα η οποία μαθαίνεται παρά αποτελεί ουσία του εαυτού και για την ταυτότητα ως διαδικασία παρά ως ιδιοκτησία του ατόμου, η θεωρία του Ferdinand de Saussure για τη γλώσσα που δεν αντανακλά απλώς αλλά κατασκευάζει την κοινωνική πραγματικότητα και τον προσωπικό, εσωτερικό εαυτό· όλα αποτελούν ένα μέρος του υπόβαθρου που οδηγεί στην queer θεωρία (Jagose, 1996, σ. 78–79). Επιπλέον, το έργο του Michel Foucault, η θεώρηση του ατόμου όχι ως ένα αυτόνομο Καρτεσιανό υποκείμενο αλλά ως ένα προϊόν κοινωνικής και γλωσσικής κατασκευής, η θεωρία για την παραγωγική μορφή της εξουσίας και τη δυνατότητα αντίστασης σε αυτήν, η ανάλυση της σεξουαλικότητας ως *αποτέλεσμα* των σχέσεων εξουσίας και όχι απλώς ως *αντικείμενο*· όλες αυτές οι ιδέες και τα θεωρητικά εργαλεία υπήρξαν καταλυτικής σημασίας για την κριτική που μετέπειτα άρθρωσε η queer θεωρία (Spargo, 1999).

Για ορισμένες φεμινίστριες το έργο του Foucault ήταν υπερβολικά ανδροκεντρικό, εστιάζοντας καθαρά στην ανδρική ομοφυλοφιλία. Στο σημείο αυτό, η Judith Butler (2009) χτίζοντας επάνω και επεκτείνοντας τις ιδέες του Foucault αποκαθιστά την κατηγορία του φύλου στην ανάλυση της σεξουαλικότητας, επισημαίνοντας τον τρόπο με τον οποίο η ηγεμονική αιτιακή σχέση ανάμεσα στο βιολογικό φύλο, στο κοινωνικό φύλο και στην επιθυμία, ‘επιβάλλει’ την ετεροσεξουαλική ταυτότητα. Επισημαίνει, δηλαδή, ότι η ετεροφυλοφιλία φυσικοποιείται όταν το βιολογικό ανδρικό ή γυναικείο φύλο επιτάσσει αντίστοιχα το ανδρικό ή γυναικείο κοινωνικό φύλο και συνακόλουθα το ανδρικό ή γυναικείο φύλο οδηγεί αυτονόητα στην ετεροφυλόφιλη επιθυμία (Butler, 2009, σ. 49).

Επιπλέον, με τη θεωρία της επιτελεστικότητας αποδόμησε την έμφυλη ταυτότητα ως έκφραση ενός υπάρχοντος εσωτερικού εαυτού, ενώ την παρουσίασε ως αποτέλεσμα και όχι ως προϋπόθεση των έμφυλων πρακτικών, γράφοντας χαρακτηριστικά: *«δεν υπάρχει έμφυλη ταυτότητα πίσω από τις εκφράσεις φύλου· η ταυτότητα αυτή συγκροτείται επιτελεστικά από τις ίδιες τις ‘εκφράσεις’ που θεωρούνται αποτελέσματά της»* (Butler, 2009, σ. 52). Η επιτελεστικότητα αποδείχθηκε μια από τις πιο σημαντικές έννοιες που παρήγαγε η queer θεωρία γιατί μεταξύ άλλων αμφισβήτησε αυτονόητες αντιλήψεις περί φύλου και σεξουαλικότητας, ενώ ανέδειξε αόρατες σχέσεις εξουσίας που υποκειμενοποιούν το άτομο και το οδηγούν να εκφράζει το φύλο και τη σεξουαλικότητα του με συγκεκριμένους, περιορισμένους τρόπους σε μια συνεχή

επιτελεστική διαδικασία. Είχε δε, σοβαρές συνέπειες για τα κινήματα που στηρίζονταν στην πολιτική των ταυτοτήτων καθώς αποδόμησε τις σταθερές έμφυλες και σεξουαλικές κατηγορίες πάνω στις οποίες βασίζεται η πολιτική των κινήματων αυτών (Spargo, 1999, σ. 57).

Η queer θεωρία έχει συσχετισθεί απόλυτα με την έννοια της «αντι-ταυτότητας», στην πραγματικότητα όμως δεν είναι η μοναδική θεωρία που έχει σταθεί κριτικά απέναντι στις ταυτοτικές κατηγορίες. Η φεμινιστική θεωρία έχει ήδη από τη δεκαετία του '80 ασκήσει κριτική στην ουσιοκρατία και την ενοποιητική κατηγορία «γυναίκα» και αποτελεί για την queer θεωρία *«ιστορική πηγή έμπνευσης και έναν συνομιλητή επί του παρόντος»* (Jagose, 2009, σ. 160). Θα ήταν άδικο και εσφαλμένο –σε σχέση με την κριτική που έχουν ασκήσει οι δύο θεωρίες στη λογική των διπόλων- να περιοριστεί το περιεχόμενό και η συνεισφορά τους σε μία μορφή εξισώσεων: φύλο = φεμινιστική θεωρία, σεξουαλικότητα = queer θεωρία. Όπως οι έννοιες φύλο και σεξουαλικότητα είναι αλληλεξαρτώμενες, έτσι και τα όρια μεταξύ των δύο θεωριών είναι συχνά δυσδιάκριτα.

Η φεμινιστική θεωρία διαθέτει ορισμένα εννοιολογικά εργαλεία που επιτρέπουν μια ανάλυση της σεξουαλικότητας, εντούτοις, όπως το θέτει η Gayle Rubin, *«όσο τα ζητήματα άπτονται λιγότερο του φύλου και περισσότερο της σεξουαλικότητας, [...] η φεμινιστική σκέψη στερείται εκείνη τη γωνία της οπτικής που θα καλύψει πλήρως την κοινωνική οργάνωση της σεξουαλικότητας»* (1993, σ. 34). Για το λόγο αυτό, προτείνει την ανάπτυξη μιας αυτόνομης θεωρίας για τη σεξουαλικότητα η οποία θα εμπλουτίσει το φεμινισμό. Τον ρόλο αυτό ήρθαν να καλύψουν οι γκέι/ λεσβιακές σπουδές και η queer θεωρία. Η Butler υποστηρίζει ότι είναι το ίδιο απίθανο η σεξουαλικότητα να αναλυθεί εξονυχιστικά τόσο από το φεμινισμό όσο και από τις γκέι/ λεσβιακές σπουδές και αυτό γιατί οι γκέι/ λεσβιακές σπουδές αφενός, φέρνουν στο επίκεντρο τις ομόφυλες σχέσεις και δεν μπορούν να συμπεριλάβουν όλες τις σεξουαλικές μειονότητες που αποτελούνται από τρανς άτομα, εργαζομένους/ες του σεξ, διαγενεακούς/ες συντρόφους κ.α. και αφετέρου, αντιμετωπίζουν σημαντικά ζητήματα, όπως για παράδειγμα η φυλετικοποίηση της σεξουαλικότητας, ως δευτερεύοντα (Butler, 1994, σσ. 10–11). Για τη Butler, μένει ως ερώτημα το αν θα καταφέρει το «queer» να είναι ανοιχτό στις σεξουαλικές μειονότητες και να επιτύχει τη συμπεριληπτικότητα. Σε κάθε περίπτωση και παρά τις διαφορές, φεμινισμός και queer θεωρία διατηρώντας τη θέση τους ενάντια στις κλειστές ταυτοτικές κατηγορίες

και την ουσιοκρατία, φέρουν από κοινού την ευθύνη να εξερευνήσουν την πολυπλοκότητα και τις προεκτάσεις της σχέσης μεταξύ φύλου και σεξουαλικότητας.

Κεφάλαιο 4

Queer προκλήσεις στις Διεθνείς Σχέσεις:

Η queer σεξουαλικότητα ως πολιτικό ζήτημα

4.1. Queer επιστημολογία στις Διεθνείς Σχέσεις

Όταν η Gayle Rubin έγραψε για την ανάγκη ανάπτυξης μιας αυτόνομης θεωρίας για τη σεξουαλικότητα, επισήμανε επιπλέον ότι *«ήρθε η ώρα να αναγνωρίσουμε τις πολιτικές διαστάσεις της ερωτικής ζωής»* (Rubin, 1993, σ. 35). Αυτές τις πολιτικές και διεθνείς διαστάσεις αναζητά η queer θεωρία των Διεθνών Σχέσεων, χωρίς όμως να περιορίζεται στη θεωρητικοποίηση των σεξουαλικών ταυτοτήτων. Το αντικείμενο των queer Διεθνών Σχέσεων δεν αφορά μόνο τις σεξουαλικές ταυτότητες και πρακτικές των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων και, αντίθετα από τις γκέι/λεσβιακές σπουδές, δεν επιδιώκει απλώς να συμπεριλάβει το παραμελημένο ζήτημα της σεξουαλικότητας στη μελέτη των Διεθνών Σχέσεων (Wilcox, 2014, σ. 612). Σκοπός των queer Διεθνών Σχέσεων είναι να επισημάνουν τις ετεροκανονιστικές αλλά και τις ομοκανονιστικές παραδοχές πίσω από τις θεωρίες και πρακτικές των «ορθόδοξων» Διεθνών Σχέσεων. Ερευνούν τον τρόπο με τον οποίο οι queer υποκειμενικότητες και πρακτικές καθίστανται αντικείμενο πειθάρχησης, κανονικοποίησης και κεφαλαιοποίησης από τα κράτη, τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) και τις διεθνείς εταιρείες, ενώ ταυτόχρονα αναζητούν τρόπους αντίστασης στις εν λόγω πρακτικές (Weber, 2014b, σ. 597).

Η queer διεθνολογική ανάλυση εκτείνεται σε βασικούς τομείς των Διεθνών Σχέσεων, όπως είναι ο πόλεμος και η ειρήνη, η διεθνής πολιτική οικονομία και η οικοδόμηση του κράτους-έθνους. Παρ' όλα αυτά, υιοθετεί μια διακριτή επιστημολογική και μεθοδολογική θέση εντός του Οίκου των Διεθνών Σχέσεων. Σύμφωνα με τους Picq και Thiel, οι ερευνητές/τριες που σκέφτονται τις Διεθνείς Σχέσεις από «αλλού» επισημαίνουν ότι έχει μεγάλη σημασία το σημείο από το οποίο 'κοιτά' κανείς το «διεθνές» (2015, σ. 10). Η σεξουαλικότητα αποτελεί ένα τέτοιο σημείο που εξετάζει το διεθνές από την περιφέρεια όχι από τον πυρήνα, επιτρέποντας μας να 'ξε-μάθουμε' τα παγιωμένα θεωρητικά πλαίσια. Το να σκέφτεται κανείς από την περιφέρεια αποτελεί ένα επιστημολογικό εγχείρημα το οποίο υιοθετούν οι queer

Διεθνείς Σχέσεις, όχι για να ισχυριστούν απλώς ότι η σεξουαλικότητα έχει σημασία αλλά για να διευρύνουν τις εννοήσεις του «διεθνούς» και να προκαλέσουν τις «ορθόδοξες» θεωρίες των Διεθνών Σχέσεων (Picq & Thiel, 2015, σ. 11).

Οι Dunne, Hansen και Wight (2013, σσ. 419-420) θεωρούν πως δύο είναι τα βασικά ερωτήματα σχετικά με το μέλλον των Διεθνών Σχέσεων. Πρώτον, από τη στιγμή που ο 'αληθινός κόσμος' γίνεται κατανοητός μέσω των θεωρητικών φακών με τους οποίους τον 'κοιτάμε', τότε οφείλουμε να αναρωτηθούμε αν υπάρχουν διαδικασίες και στοιχεία που μας διαφεύγουν εξαιτίας των 'φακών' που χρησιμοποιούμε. Το δεύτερο ερώτημα αφορά το σημείο απ' όπου ξεκινά και απ' όπου τελειώνει –αν τελειώνει- το «διεθνές». Ο Langlois απαντά πως συγκεκριμένοι φακοί δεν θα μας βοηθήσουν απλώς να αναλύσουμε τις παγκόσμιες πολιτικές για τη σεξουαλικότητα εντός του διεθνούς πεδίου, αλλά είναι ακριβώς αυτές οι πολιτικές και η queer θεωρία που αποτελούν τους κρίσιμους φακούς με τους οποίους αφενός θα κοιτάξουμε το «διεθνές» και αφετέρου θα κάνουμε θεωρία Διεθνών Σχέσεων (2015a, σσ. 2-3). Επομένως, η queer επιστημολογία συνιστά ένα ρήγμα στην ηγεμονική παραγωγή της γνώσης. Συνακόλουθα και όσον αφορά τη μεθοδολογία, οι queer Διεθνείς Σχέσεις δεν επιζητούν να αποκαλύψουν την Αλήθεια των queer σωμάτων, αντ' αυτού οι μεθοδολογίες που χρησιμοποιούν οδηγούν σε «αποκλίνουσες γνώσεις» τόσο για τα queer υποκείμενα, όσο για τα ζητήματα των διεθνών σχέσεων αλλά και την επιστήμη των Διεθνών Σχέσεων καθ' εαυτή (Weber, 2014b, σ. 598).

4.2. Η ρύθμιση της σεξουαλικότητας: Ετεροκανονικότητα, Οικοδόμηση Κράτους-Έθνους, Εθνικισμός, Πολιτειότητα

Ένα αυθόρμητο και φαινομενικά εύλογο ερώτημα το οποίο προκύπτει, αφορά τον τρόπο με τον οποίο ένα -εκ πρώτης όψεως- ιδιωτικό ζήτημα όπως η σεξουαλικότητα, μπορεί να καταστεί αντικείμενο μελέτης από μια επιστήμη που ερευνά το «διεθνές». Για την queer θεωρία, η σεξουαλικότητα -και δη η ομοφυλοφιλία ή οποιαδήποτε μη-κανονιστική έκφραση σεξουαλικότητας και ταυτότητας φύλου- είναι ένα πολιτικό ζήτημα. Εν προκειμένω, όπως το φύλο έτσι και η σεξουαλικότητα συνιστά ένα εγγενώς πολιτικό ζήτημα καθώς δεν αφορά αποκλειστικά το άτομο, την οικογένεια ή το «ιδιωτικό», αλλά σχετίζεται απόλυτα με σχέσεις εξουσίας, είτε με την προσπάθεια διατήρησης αυτών, είτε με την αντίσταση σε αυτές και την προσπάθεια ανατροπής

τους. Υιοθετώντας το αξίωμα του δεύτερου φεμινιστικού κύματος «το προσωπικό είναι πολιτικό», η queer θεωρία συντάσσεται με τη φεμινιστική αποδόμηση του διόλου «δημόσιο/ ιδιωτικό» και επιχειρεί να καταρρίψει την κυρίαρχη αντίληψη που ταυτίζει μονάχα το «δημόσιο» με το «πολιτικό». Έρχεται να αναδείξει τους τρόπους με τους οποίους η queer σεξουαλικότητα –ιστορικά, αλλά και στο σήμερα- έχει καταστεί και συνεχίζει να αποτελεί αντικείμενο κρατικής ρύθμισης. Από την ποινική απαγόρευση της ομοφυλοφιλίας μέχρι την προστασία των ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιωμάτων σε κρατικό επίπεδο, σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης ή σε επίπεδο διεθνών οργανώσεων και οργανισμών, η σεξουαλικότητα είναι παρούσα στη «δημόσια σφαίρα» και στο δημόσιο πολιτικό διάλογο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η συζήτηση σχετικά με το είδος της οικογένειας που ‘δικαιούται’ πλήρους αναγνώρισης και απονομής δικαιωμάτων και προνομίων από το κράτος.

Η queer θεωρία, όμως, δεν αναδεικνύει μόνο την πολιτική διάσταση της σεξουαλικότητας αλλά και εκείνη των ζητημάτων ταυτότητας/έκφρασης φύλου. Για τα τρανς άτομα, μια πολύ ιδιωτική στιγμή όπως η χρήση των δημόσιων αποχωρητηρίων μετατρέπεται σε μια πολιτική πράξη, σε ένα πεδίο δημόσιας πάλης και κοινωνικών διεκδικήσεων, καταδεικνύοντας τη συσχέτιση και τη συμπληρωματικότητα μεταξύ «δημόσιου» και «ιδιωτικού» (Warner, 2014). Στις ΗΠΑ το εν λόγω ζήτημα έχει λάβει τέτοιες διαστάσεις ώστε το Ανώτατο Δικαστήριο είχε δεχθεί να εξετάσει υπόθεση τρανς μαθητή ο οποίος διεκδικούσε δια της νομικής οδού τη χρήση των ανδρικών αποχωρητηρίων του σχολείου του. Τελικά, το Φεβρουάριο του 2017 ο νέος πρόεδρος, Donald Trump, ακύρωσε τις κατευθυντήριες γραμμές του προκατόχου του (οι οποίες προστάτευαν τα δικαιώματα της τρανς νεολαίας υπό την ομοσπονδιακή νομοθεσία), επιτρέποντας στην κάθε πολιτεία να ορίζει ποιες εγκαταστάσεις μπορεί να χρησιμοποιεί κάθε μαθητής/ τρια με αποτέλεσμα το Ανώτατο Δικαστήριο να επιστρέψει την υπόθεση στο εφετείο (Hurley, 2017).

Ένα πρώτο στοιχείο, λοιπόν, για να καταλάβουμε πώς και γιατί η σεξουαλικότητα (και ευρύτερα τα ζητήματα που αφορούν τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα) αφορά τις Διεθνείς Σχέσεις, σχετίζεται με την κατάρριψη του μύθου περί της ιδιωτικής και α-πολιτικής φύσεως της σεξουαλικότητας. Η σεξουαλικότητα είναι πολιτική γιατί οργανώνεται υπό ένα καθεστώς κρατικής ή/και κοινωνικής εξουσίας το οποίο θεμελιώνει ένα συγκεκριμένο είδος σεξουαλικότητας, την ετεροφυλοφιλία, ως φυσιολογική ενώ ταυτόχρονα τιμωρεί ή καταπιέζει οποιαδήποτε μη-κανονιστική έκφραση σεξουαλικότητας (Rubin, 1993, σ. 34). Επομένως, για να αποσαφηνισθεί το

πώς η queer σεξουαλικότητα εισέρχεται στο πεδίο των Διεθνών Σχέσεων δεν αρκεί να ειπωθεί πως η σεξουαλικότητα είναι πολιτική αλλά πρέπει να εξεταστεί περαιτέρω η ρύθμιση της σεξουαλικότητας από το κράτος. Η ρύθμιση αυτή επιτυγχάνεται μέσα από την θεμελίωση της *ετεροκανονικότητας*. Σύμφωνα με τον ορισμό της:

Πρόκειται για όρο ο οποίος αναφέρεται στη θεσμοθέτηση της ετεροφυλοφιλίας σε μια κοινωνία, όπου αποκλίσεις από τον ετεροφυλοφιλικό προσανατολισμό περιθωριοποιούνται, αγνοούνται ή καταπιέζονται από τις κοινωνικές πρακτικές, απόψεις και πολιτικές. Η ετεροκανονικότητα στηρίζεται στην ιδέα ότι τα ανθρώπινα όντα εμπίπτουν σε δύο διακριτές και συμπληρωματικές κατηγορίες: το αρσενικό και το θηλυκό. Οι σεξουαλικές και συζυγικές σχέσεις είναι 'φυσιολογικές' μόνο όταν αφορούν ανθρώπους διαφορετικού φύλου, ενώ το κάθε φύλο έχει ορισμένους 'φυσικούς' ρόλους στη ζωή. Η ετεροκανονικότητα προϋποθέτει ότι υπάρχουν δύο βιολογικά φύλα και, ως εκ τούτου, δύο κοινωνικά φύλα. Αυτό υπονοεί την ιδέα ότι δεν υπάρχει κάποιο ενδιάμεσο φύλο. Η ετεροκανονικότητα, επομένως, απαιτεί όλες οι συζητήσεις για την έμφυλη ταυτότητα να γίνονται αυστηρά στο πλαίσιο αυτής της διχοτόμησης, εξαναγκάζοντας τα άτομα να ονομάζονται "άντρες" ή "γυναίκες", ανεξάρτητα από το πώς προσδιορίζουν τα ίδια τον εαυτό τους. Κατά συνέπεια, τα άτομα όχι μόνο δεν αμφισβητούν την ετεροφυλοφιλία και τους έμφυλους ρόλους, αλλά τα θεωρούν και δεδομένα (Fylopedia, 2009)

Συνοπτικά, συστατικά στοιχεία της ετεροκανονικότητας αποτελούν η ετεροφυλοφιλία, ο έμφυλος δυϊσμός (gender binary) και οι έμφυλοι ρόλοι. Η έννοια της ετεροκανονικότητας ξεκίνησε να αναπτύσσεται όταν η Gayle Rubin (1975) έγραψε για το «σύστημα φύλου/ σεξουαλικότητας» ως ένα σύνολο κανόνων μιας κοινωνίας και έκτοτε αποτέλεσε ένα πεδίο συνάντησης και συνομιλίας μεταξύ φεμινιστικής και queer θεωρίας. Η Adrienne Rich (1980) μίλησε για «επιβεβλημένη ετεροφυλοφιλία», η Monique Wittig (1980) έγραψε για το «ετεροσεξουαλικό συμβόλαιο» ως πολιτικό καθεστώς οργάνωσης της κοινωνίας και ο Michael Warner (1993), ένας από τους επιφανείς θεωρητικούς της queer θεωρίας, ανέδειξε περαιτέρω την ίδια την έννοια της ετεροκανονικότητας. Πρόκειται για μια εξαιρετικά χρήσιμη έννοια προκειμένου να γίνει κατανοητός ο ρόλος του κράτους στην κατασκευή της «υγειούς», «ηθικής», «εθνικής» σεξουαλικότητας και τις συνέπειες που μια τέτοια κατασκευασμένη σεξουαλικότητα έχει στην ιεραρχία που δημιουργείται μεταξύ πολιτών, στα δικαιώματα που εκείνοι/ες απολαμβάνουν και στο πως εν τέλει τα άτομα που δεν συμμορφώνονται με την «εθνική» σεξουαλικότητα αντιμετωπίζονται ως απειλή για την ασφάλεια του κράτους.

Για ποιο λόγο, όμως, και με ποιο τρόπο το κράτος επιβάλλει την ετεροκανονικότητα; Εξετάζοντας αρχικά το γιατί είναι σημαντικό για το κράτος να έχει ετεροφυλόφιλους πολίτες που συμμορφώνονται με το δίπολο των φύλων και τους

αντίστοιχους έμφυλους ρόλους, θα μπορούσαμε να συνοψίσουμε τους λόγους αυτούς στη φράση της Spike V. Peterson «*the making of states is the making of 'sex'*»⁴ (Peterson, 2014α, σ. 401, 2014β, σ. 605). Η Peterson έχει ασχοληθεί εκτενώς με τη σχέση ανάμεσα στη γενεαλογία της σεξουαλικότητας, την οικογένεια και την οικοδόμηση του κράτους (2014α), το εκούσιο και ακούσιο 'queering' των κρατών (2013α), με τον τρόπο που σχηματισμοί όπως οι σεξουαλικές σχέσεις, ο γάμος, η συγγένεια, η οικογένεια, προβληματοποιούνται ή αποσταθεροποιούνται από δημογραφικές, τεχνολογικές, κοινωνικο-πολιτιστικές και οικονομικές εξελίξεις και πως όλα αυτά έχουν σημασία για τη θεωρία και πρακτική των Διεθνών Σχέσεων (2014β). Για την Peterson, οι ανισότητες που βασίζονται στο φύλο/ σεξουαλικότητα, στην τάξη, στην εθνικότητα/ φυλή συγκροτούνται άρρηκτα ως μεταβαλλόμενα αλλά διαρθρωτικά στοιχεία της οικοδόμησης του κράτους. Σε αντιδιαστολή με τις «ορθόδοξες» Διεθνείς Σχέσεις που εκλαμβάνουν το κράτος ως ενιαίο και απρόσωπο, η queer θεωρία ακολουθώντας μια προσέγγιση από τη βάση της πυραμίδας, προσπαθεί να εξετάσει τα έμφυλα και σεξουαλικοποιημένα συστατικά μέρη και τις διαδικασίες στην οικοδόμηση του κράτους και του έθνους. Δεν μιλά απλώς για το κράτος, όπως οι «ορθόδοξες» Διεθνείς Σχέσεις, αλλά αναλύει το «ετεροφυλόφιλο» κράτος, «the straight state»⁵. Επιχειρεί να αναδειξει τους τρόπους με τους οποίους η κρατική εξουσία λειτουργεί με κώδικες και πρακτικές κανονικοποίησης εδραιώνοντας αφενός, ένα «καθεστώς του φυσιολογικού» και αφετέρου, παρεκκλίνουσες συμπεριφορές και αποκλεισμούς (Peterson, 2014β, σ. 604).

---

⁴ Σε ελεύθερη μετάφραση: «η οικοδόμηση του κράτους προϋποθέτει τη ρύθμιση του σεξ [και του φύλου]». Καθώς στην αγγλική γλώσσα ο όρος «sex» αναφέρεται ταυτόχρονα και στη σεξουαλική πράξη αλλά και στο βιολογικό φύλο, από τα συμφραζόμενα εξάγεται το συμπέρασμα ότι η Peterson αναφέρεται και στις δύο έννοιες ανάλογα με τις ανάγκες της εκάστοτε ανάλυσης. Για παράδειγμα: «I focus here on “the intimate” of sex/affective relations, marriage, kinship, and family/household formations first, to reveal how they are being queered [...] and second, to argue that these shifting dynamics matter pervasively for the theory/practice of Disciplinary IR.» (2014β, σ. 605). Σε προγενέστερο άρθρο της εξετάζει και τη σχέση βιολογικού φύλου – οικοδόμησης κράτους. «I argue here that early state-making processes are singularly important for constituting and normalizing binary sex difference and heteropatriarchal “family” relations; in short, making states makes sex. (2014α, σ. 390). Σε κάθε περίπτωση, και όπως έχει ήδη αναφερθεί, οι έννοιες φύλο και σεξουαλικότητα είναι άμεσα συνδεδεμένες και θα αποτελούσε ένα σχεδόν αδύνατο εγχείρημα να αναλυθεί η μια έννοια χωρίς καμία αναφορά στην άλλη.

⁵ Ο όρος «the straight state» αποτελεί 'δάνειο' από τον τίτλο του βιβλίου της Margot Canaday «The Straight State: Sexuality and Citizenship in Twentieth-Century America» (2009). Η συγγραφέας αναλύει την ομοσπονδιακή ρύθμιση της ομοφυλοφιλίας κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης του γραφειοκρατικού αμερικανικού κράτους στα τέλη του 19ου αιώνα και κυρίως στον 20ο αιώνα, εξετάζοντας τρεις συγκεκριμένους τομείς, το Γραφείο Μετανάστευσης, το στρατό και τις ομοσπονδιακές υπηρεσίες της κοινωνικής πρόνοιας.

Πηγαίνοντας την ανάλυση της μερικές εκατοντάδες χιλιάδες χρόνια πριν, η Peterson (2013a) επιχειρεί μια γενεαλογία της οικοδόμησης του νεωτερικού κυρίαρχου κράτους σε σχέση με τον έλεγχο του φύλου και της σεξουαλικότητας. Εν αρχή είναι οι μικρές συνεργατικές ομάδες των πρώτων ανθρώπων που στηρίζονταν στην αναζήτηση και τη συγκέντρωση της τροφής και όχι στο κυνήγι, διαδικασία στην οποία συμμετείχαν και από την οποία επωφελούνταν όλοι και όλες ισότιμα. Η Peterson ισχυρίζεται πως σύμφωνα με τους αρχαιολόγους, υποθέτουμε ότι είχαν συνείδηση της διαφορετικής αναπαραγωγικής λειτουργίας των φύλων αλλά δεν γνωρίζουμε αν υπήρχε έμφυλος διαχωρισμός (και σε πόσα φύλα), πόσο μάλλον αν υπήρχαν ανάλογοι έμφυλοι ρόλοι και αξίες (2014α, σ. 391). Με την ανακάλυψη των εργαλείων, την εξημέρωση φυτών και ζώων υπήρξε μετάβαση από την συλλογή της τροφής στην παραγωγή της τροφής ή αλλιώς μετάβαση στη «γεωργική ή νεολιθική επανάσταση», η οποία απαιτούσε εγκατάσταση σε πιο μόνιμους οικισμούς σηματοδοτώντας κοινωνικές αλλαγές. Η πλεονάζουσα παραγωγή τροφής οδήγησε σε αύξηση των γεννήσεων και συνακόλουθα αναδύθηκε σταδιακά η έννοια της συγγένειας. Οι συνεχείς ανακαλύψεις –του τροχού, του αρότρου, της μεταλλουργίας- και κυρίως της γραφής σηματοδότησαν την «άνοδο του πολιτισμού» η οποία περιλάμβανε την αστικοποίηση, την κεντρική διαχείριση των οικονομικών πόρων και της στρατιωτικής/πολιτικής εξουσίας, τη ρύθμιση των αναπαραγωγικών σεξουαλικών πρακτικών μέσα από επίσημους νόμους, τη θεσμοθέτηση του καταμερισμού εργασίας και του ετεροπατριαρχικού σχηματισμού της οικογένειας, την αναδιαμόρφωση της ατομικής και συλλογικής ταυτότητας και την ιδεολογική νομιμοποίηση αυτών των μεταμορφώσεων. Η ανάδυση της έννοιας της ιδιοκτησίας, της συσσώρευσης πλούτου, της ιδιότητας του μέλους/ του ανήκειν, η ανάγκη για έναν αριθμητικά ικανοποιητικό πληθυσμό και ο συγκεντρωτισμός (centralization) της στρατιωτικής και πολιτικής εξουσίας, οδήγησαν στην αναδιαμόρφωση της κοινωνικής οργάνωσης, την καθιέρωση της νόρμας της αναπαραγωγικής ετεροσεξουαλικότητας και τον έλεγχο της σεξουαλικότητας των γυναικών. Η Peterson τονίζει τη σημασία της ανακάλυψης της γραφής στην κωδικοποίηση αυτών των μεταμορφώσεων και ρυθμίσεων και πώς αυτή η κωδικοποίηση πέρασε στη Δυτική φιλοσοφία, την πολιτική θεωρία, τα κλασσικά και θρησκευτικά κείμενα και επηρέασε τη μεταγενέστερη θεωρία και πρακτική.

Επομένως, τα 'πρώιμα κράτη' είναι σημαντικά για τα πρότυπα και τους θεσμούς που σταθεροποίησαν: τις ασυμμετρικές βιολογικού/ κοινωνικού φύλου (καταμερισμός εργασίας και στάτους, γυναίκες ως ιδιοκτησία, ετεροπατριαρχικά νοικοκυριά), την αρρενωπότητα (ανδρικό δικαίωμα

στην εξουσία, πατριαρχική μεταφορά της ιδιοκτησίας και της ιδιότητας του μέλους), και τις ανισότητες στο στάτους, τους πόρους και την εξουσία (οι ελίτ κυβερνούν, δημόσιο πάνω από το ιδιωτικό, παραγωγική ή εξειδικευμένη εργασία υπεράνω της αναπαραγωγικής ή της οικιακής εργασίας, πολίτες υπεράνω των 'Άλλων') (Peterson, 2013a, σ. 60).

Ιστορικά, η κανονικοποίηση και η φυσικοποίηση των ετεροπατριαρχικών αρχών ή εναλλακτικά της ετεροκανονικότητας υπήρξε καίριας σημασίας στην εξασφάλιση της *«κατάλληλης κοινωνικής αναπαραγωγής και της αξιόπιστης μεταβίβασης των αιτημάτων ιδιοκτησίας και ιδιότητας του πολίτη, επιτρέποντας τη διαγενεακή συνέχεια των κρατικών σχηματισμών»* (Peterson, 2014β, σ. 605).

Ο Warner (1993, σ. xxι) ορίζει την ετεροκανονικότητα ως τη μοναδική ικανότητα του ετεροφυλόφιλου πολιτισμού να ερμηνεύει τον εαυτό του ως «κοινωνία», ως τη βασική μορφή των ανθρώπινων σχέσεων, την αόρατη βάση της κοινότητας, ως τα μέσα της αναπαραγωγής χωρίς τα οποία η κοινωνία δεν θα υπήρχε. Συνακόλουθα, καθώς η κοινωνία, ο «πληθυσμός», είναι ένα από τα συστατικά μέρη του κράτους, η θωράκιση και η διατήρηση του «ετεροκανονιστικού συμβολαίου» κρίνεται ως ύψιστης σημασίας από το κράτος για τη συνοχή της κοινότητας και τη διατήρηση των σχέσεων εξουσίας που διαμορφώνουν και στηρίζουν το εθνικό οικοδόμημα. Η οικοδόμηση του κράτους και του έθνους προϋποθέτει τη δημιουργία μιας συλλογικής ταυτότητας η οποία στηρίζεται σε κοινές αξίες και κανόνες οι οποίοι ρυθμίζουν και διασφαλίζουν τη *«βιολογική και πολιτισμική αναπαραγωγή της κοινότητας και του έθνους»* (Yuval-Davis, 2013). Το κράτος θέλει να έχει πολίτες που συμμορφώνονται με το δίπολο των φύλων και υιοθετούν τους αντίστοιχους έμφυλους ρόλους υπηρετώντας την ετεροσεξουαλική πυρηνική οικογένεια, μέσω της οποίας θα παραχθούν και θα κοινωνικοποιηθούν οι μελλοντικοί πολίτες. Η οικογένεια αποτελεί την πρωταρχική δομή μέσω της οποίας τα παιδιά θα κοινωνικοποιηθούν και θα γαλουχηθούν εντός του συγκεκριμένου κοινωνικοπολιτικού συστήματος και τα οποία ως μελλοντικοί πολίτες θα επιτρέψουν με τη σειρά τους την αναπαραγωγή του εν λόγω συστήματος (Weber, 2016, σ. 66). Ο Louis Althusser (1970) στη θεωρία του περί των Ιδεολογικών Μηχανισμών του Κράτους έχει τονίσει το ρόλο της οικογένειας στη διατήρηση της εξουσίας του κράτους. Ο Althusser επισημαίνει πως καμία κυρίαρχη τάξη ιστορικά δεν έχει καταφέρει να ασκήσει εξουσία μακροχρόνια μονάχα μέσω των Καταπιεστικών Μηχανισμών του Κράτους (όπως η κυβέρνηση, η διοίκηση, η αστυνομία, ο στρατός, οι φυλακές, τα δικαστήρια) χωρίς ταυτόχρονα να ελέγχει και τους Ιδεολογικούς Μηχανισμούς, όπως η θρησκεία, η εκπαίδευση, οι νόμοι, η οικογένεια, το πολιτικό

σύστημα, οι επικοινωνίες, το εμπόριο, ο πολιτισμός. Αντλώντας από τη θεωρία του Althusser, η ετεροκανονικότητα μπορεί να ιδωθεί ως μια ιδεολογία την οποία το κράτος επιχειρεί να επιβάλλει προς εδραίωση και διαιώνιση της εξουσίας του.

Η σημασία που έχει για το κράτος η ρύθμιση της σεξουαλικότητας και των οικογενειακών σχέσεων αλλά και ο τρόπος με τον οποίο αυτή πραγματοποιείται, γίνεται περαιτέρω κατανοητή αν κοιτάξει κανείς τις πρακτικές και τη ρητορική των διαφόρων εθνικισμών. Ο εθνικισμός ως πολιτική ιδεολογία αδιαφορεί για το ατομικό συμφέρον, ενώ αντιθέτως ενδιαφέρεται να εξασφαλίσει το συμφέρον του έθνους, πρωταρχικά μέσα από τη δημιουργία κυρίαρχου κράτους. Γι' αυτό και, μεταξύ άλλων παραγόντων, έπαιξε καθοριστικό ρόλο στο σχηματισμό των νεωτερικών κρατών (Pryke, 1998, σ. 532). Για να επιτύχει τους στόχους του στηρίζεται στην κατασκευή μιας συλλογικής αφήγησης ταυτότητας για τους πολίτες του έθνους-κράτους με σκοπό να καλλιεργήσει την αίσθηση του ανήκειν και να επιτύχει πολιτισμική και κοινωνική ομογενοποίηση. Ο έλεγχος των δια-προσωπικών σχέσεων, των σχέσεων του κοινωνικού φύλου και της σεξουαλικότητας παίζουν καίριο ρόλο στην πολιτισμική κατασκευή της ταυτότητας (Yuval-Davis, 2013, σ. 144). Οι φεμινιστικές αναλύσεις του εθνικισμού τονίζουν εμφατικά την έμφυλη και σεξουαλικοποιημένη ρητορική του εθνικισμού που κατασκευάζει τους άνδρες ως «προστάτες του έθνους» και τις γυναίκες ως «μητέρες του έθνους» (Steans, 2016, σ. 86). Οι γυναίκες καθίστανται υπεύθυνες όχι μόνο για τη βιολογική αναπαραγωγή του έθνους αλλά κατασκευάζονται «*ως συμβολικοί φορείς της ομαδικής ταυτότητας και τιμής*», ως εκείνες που φέρουν «*το βάρος της αντιπροσώπευσης της συλλογικής ταυτότητας*» (Yuval-Davis, 2013, σ. 101). Ο εθνικισμός προωθεί έναν αυστηρό έμφυλο διαχωρισμό επαιώνοντας τους 'αληθινούς' άνδρες και τις 'αληθινές' γυναίκες, ενώ ταυτόχρονα ενθαρρύνει τη λεκτική ή σωματική κακοποίηση όσων δεν πειθαρχούν στα έμφυλα και σεξουαλικά στερεότυπα (Altman & Symons, 2016, σ. 28). Για τον εθνικισμό, η οικογένεια αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο του έθνους και γι' αυτό συγκεκριμένες σεξουαλικές πρακτικές, όπως ο αυνανισμός, οι προγαμιαίες σχέσεις και η ομοφυλοφιλία κατηγοριοποιούνται ως βλαπτικές όχι μόνο για το άτομο αλλά για ολόκληρο το έθνος (Pryke, 1998, σ. 541). Οποιαδήποτε απόκλιση από την ετεροσεξουαλική αναπαραγωγή αποδιοργανώνει την οικογένεια και εν συνεχεία την κοινωνία συνολικά. Ο στιγματισμός και οι κυρώσεις για όσους αποκλίνουν είναι αυστηρές και ιδιαίτερα για τους ομοφυλόφιλους, οι οποίοι θεωρείται πως δεν έχουν καμία κοινωνική λειτουργία και χρησιμότητα από τη στιγμή που δεν συμμετέχουν στην βιολογική αναπαραγωγή ή στην ανατροφή των παιδιών (Weber,

2016, σ. 63). Δεν είναι τυχαίο ότι στη ναζιστική Γερμανία οι ομοφυλόφιλοι θεωρήθηκαν πρωταρχική απειλή για το έθνος και εξολοθρεύτηκαν νωρίτερα από τους Εβραίους, πριν το 1938⁶ (Pryke, 1998, σ. 541). Η ιστορία βρίθει παραδειγμάτων από εθνικιστικά καθεστώτα ή κινήματα που άσκησαν έλεγχο στις σεξουαλικές πρακτικές και στοχοποίησαν όσους παρέκκλιναν από την παράδοση και τις σεξουαλικές νόρμες. Από το διωγμό της πορνείας και της ομοφυλοφιλίας από τον Pinochet στη Χιλή, τον υποχρεωτικό έλεγχο παρθενίας πριν το γάμο ή σε χώρους εργασίας και την απαγόρευση της αντισύλληψης και των εκτρώσεων στη Βόρεια Κορέα του Kim Il Sung, μέχρι τις πολιτικές για αύξηση των γεννήσεων από το Μαικό καθεστώς ή αντίθετα τις πολιτικές για τον περιορισμό των γεννήσεων στη σημερινή Κίνα (Pryke 1998, σ. 542)· όλα τα παραπάνω καταδεικνύουν τη σημασία της σεξουαλικότητας για το κράτος.

Σήμερα, παραδείγματα όπως οι πολιτικές και η ρητορική του εθνικιστή και ακραία ομοφοβικού Robert Mugabe, πρωθυπουργού της Ζιμπάμπουε από την επίσημη ανεξαρτητοποίησή της το 1980 και μετέπειτα προέδρου της χώρας από το 1987, δείχνουν τον εξέχοντα ρόλο του θεσμού της οικογένειας στο εθνικιστικό κράτος. Ο Mugabe έχει δηλώσει: *«Θα ήθελα να κλείσω [τους/τις ομοφυλόφιλους/ες άνδρες και γυναίκες] σε κάποιο δωμάτιο και να δούμε αν θα έμεναν έγκυοι· αν δεν το κάνουν, τότε θα πάνε φυλακή επειδή έχουν ισχυριστεί ότι μπορούν να κάνουν παιδιά»* (Lavers, 2013). Παράλληλα, μέσα από τον εθνικιστικό λόγο αναδύεται η σημασία της σεξουαλικότητας στην κατασκευή της εθνικής ταυτότητας και συνακόλουθα στην οικοδόμηση του κράτους. Σε άλλη δήλωσή του ο Mugabe αναφέρει:

Όποιοι είναι ομοφυλόφιλοι είναι τρελοί και αν έχουμε τη δυνατότητα να το μάθουμε, θα τους διώκουμε και θα πηγαίνουν στη φυλακή. Αυτός ο πολιτισμός, είναι μια θρησκεία, δεν ξέρω, δεν είναι ο πολιτισμός μας και δεν μπορούμε να τον επιβάλλουμε στους ανθρώπους μας. Δεν θέλουμε να εισάγουμε [την ομοφυλοφιλία] στη χώρα μας, έχουμε τη δική μας κουλτούρα και τους δικούς μας ανθρώπους (Boehmer, 2005, υποσ. 15, σ. 118).

Με τη δήλωση αυτή ο Mugabe αφενός, κατασκευάζει το κράτος ως καθαρά ετεροσεξουαλικό οριοθετώντας τη σωστή ετεροφυλόφιλη «εθνική» σεξουαλικότητα ως μέρος της συλλογικής ταυτότητας και αφετέρου, προσδίδει μια πολιτική και διεθνή

---

⁶ Είναι ενδιαφέρον ότι παρά τον μεγάλο διωγμό που υπέστησαν οι ομοφυλόφιλοι, μαζί με τους Εβραίους, τους Ρομά και τους Σλάβους, ο σεξουαλικός προσανατολισμός δεν αναφέρεται ως παράγοντας που επιφέρει προστασία ούτε στην Οικουμενική Διακήρυξη Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, ούτε στα δύο σημαντικά Σύμφωνα που υιοθετήθηκαν το 1966 και αφορούσαν, το πρώτο τα Κοινωνικά και Πολιτικά Δικαιώματα και το δεύτερο τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτισμικά Δικαιώματα (Altman & Symons, 2016, σσ. 74-75)

διάσταση στην ομοφυλοφιλία χαρακτηρίζοντάς την ως ένα ξενόφερτο πολιτισμικό στοιχείο το οποίο δεν προσιδιάζει στην ταυτότητα του έθνους. Η πεποίθηση ότι η ομοφυλοφιλία είναι «μη-Αφρικανική», αλλά είναι μια δυτική πολιτισμική επιρροή, απότοκο της αποικιοκρατίας, χρησιμοποιείται και από άλλες αφρικανικές κυβερνήσεις για την ποινικοποίηση της ομοφυλοφιλίας, διεθνοποιώντας με αυτό τον τρόπο τα ζητήματα της σεξουαλικότητας και αποσυνδέοντας τα από την ιδιωτική σφαίρα στην οποία υποτίθεται ότι ανήκουν (Rao, 2014, σ. 175).

Πέρα, όμως, από τη ρητορική των διαφόρων εθνικισμών, το κράτος έχει την εξουσία να αποφασίζει όχι μόνο για τη συλλογική ταυτότητα των πολιτών του αλλά ακόμη και για το ποιος και υπό ποιες προϋποθέσεις μπορεί να φέρει επίσημα αυτή την ταυτότητα, δηλαδή ποιος δικαιούται να είναι υπήκοος του. Η queer θεωρία προσπαθεί να επισημάνει πως οι διαδικασίες που αφορούν την ιθαγένεια και την πολιτειότητα δεν είναι ουδέτερες αλλά βασίζονται επάνω σε (προ)υποθέσεις για τη σεξουαλικότητα και ειδικότερα για την «ηγεμονική σεξουαλικότητα». Αυτό ακριβώς κάνει η Diane Richardson (1998), η οποία κατηγοριοποιεί τις θεωρίες περί πολιτειότητας σε πέντε είδη και εξετάζει το αν οι σεξουαλικές μειονότητες αποτελούν ισότιμους πολίτες με τους cis ετεροφυλόφιλους ή αν αντιθέτως αποκλείονται σε κάποιο βαθμό και αν εν τέλει συνιστούν 'λιγότερο' πολίτες. Αρχικά, εξετάζει τη θεώρηση του T.H. Marshall, ο οποίος συσχετίζει την πολιτειότητα με τα αστικά, πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα. Η Richardson συμπεραίνει πως οι ομοφυλόφιλοι/ες άνδρες και γυναίκες είναι 'εν μέρει' πολίτες καθώς η πρόσβαση τους στα εν λόγω δικαιώματα δεν είναι πλήρης. Παραδείγματος χάριν, συχνά αποκλείονται από το δικαίωμα στο γάμο και στην οικογένεια ή εμποδίζεται η εκπλήρωση της υποχρέωσης τους απέναντι στο κράτος που αφορά τη στρατιωτική θητεία, ενώ το «εκλέγεσθαι» είναι δυσκολότερο, αν κρίνει κανείς βάσει στατιστικών στοιχείων, για πολιτικούς που δηλώνουν ανοιχτά την ομοφυλοφιλική σεξουαλική τους ταυτότητα ή για κόμματα που υποστηρίζουν τα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων. Η δεύτερη θεώρηση συνδέει την πολιτειότητα με την κοινωνική ένταξη σε ένα έθνος-κράτος και εδώ η Richardson παρατηρεί πως ο εθνικισμός αποκλείει τις σεξουαλικές μειονότητες από την ιδέα του «καλού» πολίτη ενώ συχνά τις κατασκευάζει ως επιρρεπείς σε εκβιασμούς και επομένως εν δυνάμει προδότες της πατρίδας, γεγονός που υποβιβάζει την κοινωνική τους ένταξη και τη θέση τους ως νομιμοποιημένα και ισότιμα μέλη του έθνους. Επιπλέον, θεωρούνται εχθροί του έθνους καθώς θεωρείται ότι υπονομεύουν τον θεσμό της πυρηνικής οικογένειας, θεμέλιο λίθο του κράτους-έθνους. Η τρίτη και ευρύτερη θεώρηση αποσυνδέει την

πολιτειότητα από το αυστηρό εθνικό πλαίσιο και τη συσχετίζει με το ανήκειν σε υπερ-εθνικούς σχηματισμούς, όπως είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση ή ακόμα ευρύτερα με το ανήκειν στην ανθρωπότητα εν γένει. Η σύνδεση της πολιτειότητας με την ανθρωπότητα ως σύνολο μπορεί να φαντάζει αρχικά παράταιρη αλλά μπορεί να γίνει καλύτερα κατανοητή μέσα από την υποχρέωση του κράτους για απόδοση δικαιωμάτων στους πολίτες του απλά και μόνο επειδή φέρουν την ανθρώπινη ιδιότητα, επειδή έχουν δηλαδή ανθρώπινα δικαιώματα. Και υπό αυτή την ευρεία έννοια της πολιτειότητας οι ομοφυλόφιλοι υπολείπονται καθώς η ομοφυλοφιλία έχει ιστορικά εννοιοποιηθεί ως «αφύσικη», μη-πολιτισμένη σεξουαλική πρακτική, ίδιον των «βαρβάρων», των απολίτιστων, των υπανθρώπων. Επιτηρούνται έτσι τα σύνορα του ανθρώπινου γένους και επέρχεται η «απο-ανθρωποποίηση» των σεξουαλικών μειονοτήτων μέσα από την απόδοση χαρακτηριστικών σε αυτούς που προσιδιάζουν σε ζώα και όχι σε ανθρώπους. Ως αποτέλεσμα όχι μόνο δεν αναγνωρίζονται τα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων ως ανθρώπινα δικαιώματα, αλλά αμφισβητείται το ίδιο το δικαίωμα ύπαρξης τους.

Η τέταρτη θεώρηση μιλάει για την ιδιότητα του πολίτη ως πολιτισμική πολιτειότητα, με την έννοια του επιπέδου ένταξης και συμμετοχής στην επικρατούσα κουλτούρα. Ιστορικά, οι σχέσεις μεταξύ ομοφύλων έχουν περιθωριοποιηθεί ή και παντελώς αγνοηθεί από την κυρίαρχη κουλτούρα, αφήνοντας ελάχιστο ή καθόλου πολιτισμικό χώρο για τη συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα. Τις τελευταίες δεκαετίες η κατάσταση έχει αρχίσει να αλλάζει, με την αντιπροσώπευση και την ορατότητα των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων να αυξάνεται συνεχώς στα μέσα ενημέρωσης και στη δημοφιλή κουλτούρα. Παρ' όλα αυτά, οι όροι και με τους οποίους γίνεται αυτή η αντιπροσώπευση συχνά είναι προβληματικοί και δεν συνεπάγονται αναγνώριση πολιτισμικών δικαιωμάτων, αλλά αφομοίωση από τον «ετεροσεξουαλικό πολιτισμό». Τέλος, η πέμπτη θεώρηση αφορά την πολιτειότητα ως καταναλωτισμό και η Richardson (1998) συμπεραίνει πως μόνο υπό αυτή την έννοια οι ομοφυλόφιλοι φαίνεται να γίνονται αποδεκτοί πιο ισότιμα ως πολίτες καθώς η σεξουαλική ταυτότητα των καταναλωτών δεν φαίνεται να απασχολεί την αγορά. Εντούτοις, η καταναλωτική πολιτειότητα συνδέεται άμεσα με την καταναλωτική δύναμη των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων η οποία επηρεάζεται ευθέως από την πρόσβαση στα αστικά, κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα και γενικότερα από την προστασία ενάντια στις διακρίσεις. Συμπερασματικά, με οποιαδήποτε στενή ή ευρεία έννοια εξετασθεί η ιδιότητα του πολίτη, η συμμόρφωση στην ετεροκανονικότητα αναδύεται ως καθοριστικός παράγοντας για ισότιμη ένταξη στο κράτος και πλήρη πρόσβαση στα προνόμια που

συνεπάγεται η πολιτειότητα. Για το λόγο αυτό, ορισμένοι θεωρητικοί πλέον δεν μιλούν απλώς για τον πολίτη ή την πολιτειότητα, αλλά οι αναλύσεις τους αφορούν το «σεξουαλικοποιημένο πολίτη» (sexual citizen) και τη «σεξουαλικοποιημένη πολιτειότητα» (sexual citizenship) (Bell & Binnie, 2000· Richardson, 2015).

4.3. Πολιτική Ομοφοβία, Ομοκανονικότητα και Queer Φιλελευθερισμός

Έχοντας αναφερθεί μέχρι στιγμής με γενικότερους όρους στη σημασία της σεξουαλικότητας για το κράτος, εξετάζοντας την επιβολή της ετεροκανονικότητας μέσω του εθνικισμού και της πολιτειότητας με σκοπό την κατασκευή της συλλογικής ταυτότητας και την οικοδόμηση του κράτους, θα ήταν χρήσιμο για την περαιτέρω διερεύνηση της σχέσης «queer θεωρία – Διεθνείς Σχέσεις» να εξεταστούν ορισμένοι όροι και φαινόμενα που έχει αναδείξει η queer θεωρία και τα οποία επιχειρούν να διευρύνουν περαιτέρω το αντικείμενο των Διεθνών Σχέσεων. Πιάνοντας το νήμα από την κρατική επιβολή της ετεροκανονικότητας, θα ήταν λάθος να διερευνήσουμε το φαινόμενο καθ' εαυτό αλλά και τις προεκτάσεις του χωρίς να ληφθούν υπόψη οι εξελίξεις στο πεδίο των ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιωμάτων και το γεγονός πως σε ορισμένες χώρες δεν είναι τόσο προφανής ή τόσο εκτεταμένη η κρατική παρέμβαση στην καθιέρωση της ετεροκανονικότητας. Για τους σκοπούς της ανάλυσης, λοιπόν, θα ήταν χρήσιμο να γίνει μια σχηματική διάκριση σε δύο είδη κρατών: σε εκείνα που απαγορεύουν οποιαδήποτε queer έκφραση σεξουαλικότητας ή ταυτότητας φύλου και σε εκείνα τα κράτη που σέβονται» ή/ και προστατεύουν απόλυτα ή εν μέρει τις διαφορετικές εκφράσεις φύλου και σεξουαλικότητας που κυμαίνονται έξω από τη νόρμα της ετεροκανονικότητας. Η τελευταία έκθεση της ILGA⁷ για το νομικό καθεστώς της ομοφυλοφιλίας παγκοσμίως σκιαγραφεί μια εικόνα μέσα από τα αριθμητικά στοιχεία. Οι σεξουαλικές πράξεις μεταξύ ομοφύλων είναι νόμιμες σε 121 κράτη, παράνομες σε 72 κράτη, ενώ σε 13 κράτη η ομοφυλοφιλία τιμωρείται με θανατική ποινή (ILGA, 2016, σσ. 34-37).

Όσον αφορά τα κράτη που ποινικοποιούν τις ομοφυλόφιλες σχέσεις, η queer θεωρία έχει υιοθετήσει τον όρο «πολιτική ομοφοβία», ο οποίος δεν αφορά μόνο έναν προσωπικό φόβο κατά της ομοφυλοφιλίας αλλά συνδέεται με μια θεσμοθετημένη ή

---

⁷ International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association. Αποτελεί μια από τις μεγαλύτερες διεθνείς οργανώσεις που διεξάγουν εκστρατείες για τα ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιώματα.

ηθικά νομιμοποιημένη δίωξη από το κράτος ή τους θεσμούς (Boellstorf, 2007, αναφορά στο Altman & Symons, 2016, σ. 27). Έτσι, από ένα ατομικό συναίσθημα φόβου περνάμε σε ένα θεσμοποιημένο δημόσιο φόβο ο οποίος καθιστά διανοητή και κοινωνικά εφικτή τη βία κατά των μη-ετεροφυλόφιλων ατόμων. Τέτοια παραδείγματα αποτελούν οι πολυάριθμες δολοφονίες τρανς γυναικών στην Κεντρική Αμερική, οι ‘διορθωτικοί βιασμοί’ λεσβιών στην Αφρική, οι ξυλοδαρμοί και οι δολοφονίες ομοφυλόφιλων στη Ρωσία και η προσπάθεια επιβολής των νόμων της Σαρία ενάντια στην ομοφυλόφιλη συμπεριφορά. Σε όλες τις περιπτώσεις δίνεται έμφαση στον «παραδοσιακό» διαχωρισμό ανάμεσα σε αρρενωπότητα και θηλυκότητα και στην ετεροκανονική οικογένεια ως τον μόνο αποδεκτό τρόπο οργάνωσης της σεξουαλικότητας και του φύλου (Altman & Symons, 2016, σσ. 27-28). Οι Bosia και Weiss (2013) στην προσπάθεια τους να εντοπίσουν τις ρίζες της πολιτικής ομοφοβίας, εξετάζουν τις διαφορετικές θεωρητικές προσεγγίσεις γύρω από το θέμα της ομοφοβίας και επισημαίνουν ότι οι μέχρι στιγμής αναλύσεις δεν αναδεικνύουν επαρκώς την πολιτική διάσταση του φαινομένου. Οι προσεγγίσεις που εντοπίζουν είναι οι εξής: η πρώτη και αρκετά κοινή προσέγγιση, αντιμετωπίζει την ομοφοβία ως εμπόδιο στην προώθηση των ΛΟΑΤΚΙ+ πολιτικών εντός του πλαισίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η δεύτερη προσέγγιση εννοιολογεί την ομοφοβία ως ανταγωνισμό ανάμεσα στους ΛΟΑΤΚΙ+ υπερασπιστές και τους αντιπάλους τους και ως αντίδραση σε ένα αμερικανικό μοντέλο ΛΟΑΤΚΙ+ ακτιβισμού, ενώ η τρίτη προσέγγιση συνδέει την ομοφοβία με την παράδοση, την άγνοια ή με άλλες μορφές κοινωνικής ‘ασθένειας’. Η τέταρτη οπτική θεωρεί πως η ομοφοβία δεν χρήζει καν θεωρητικοποίησης καθώς είναι ένα φαινόμενο που ανήκει σε ένα κοινωνικό παρελθόν που θα ξεπεραστεί, π.χ. μέσω της συνεχούς αστικοποίησης και της ανεκτικότητας στη διαφορετικότητα που αυτή επιφέρει. Οι συγγραφείς παρατηρούν πως καμία από τις παραπάνω προσεγγίσεις δεν επιτυγχάνει να συνδέσει την ομοφοβία με το κράτος με βαθύ και ουσιαστικό τρόπο. Μονάχα το πέμπτο μοτίβο ανάλυσης που εξετάζει τις queer εκφράσεις σεξουαλικότητας και φύλου στα πλαίσια της ετεροκανονικότητας και της ηγεμονικής αρρενωπότητας δίνει έμφαση στη συστημική καταπίεση, αλλά και πάλι δεν αναδεικνύει την έννοια της «πολιτικής ομοφοβίας» καθ’ εαυτή.

Αυτό που προτείνουν οι Bosia και Weiss είναι η εννοιολόγηση και η θεωρητική επεξεργασία της ομοφοβίας ως κρατικής στρατηγικής, ως πολιτικού κινήματος και ως δια-εθνικού φαινομένου. Αυτό που θέλουν να τονίσουν είναι ότι το φαινόμενο μπορεί να επηρεάζεται από τα πιστεύω των ηγετών αλλά στην ουσία σχετίζεται με τους

στόχους της εσωτερικής και της διεθνούς πολιτικής. Η πολιτική ομοφοβία είναι κοινωνικά κατασκευασμένη και αποτελεί μια σκόπιμη στρατηγική την οποία υιοθετούν τα κράτη και άλλοι κοινωνικοί δρώντες για να διατηρήσουν την εξουσία τους ή να επιτύχουν άλλους πολιτικούς στόχους. Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελεί η υπόθεση «Κάιρο 52» στην Αίγυπτο το 2001, όπου 52 άνδρες συνελήφθησαν στο πλωτό γκέι κλαμπ «Queen Boat» με τις κατηγορίες της «ακολασίας» και της «δημόσιας αισχρότητας». Εντούτοις, δικάστηκαν από ειδικό δικαστήριο εθνικής ασφάλειας βάσει νόμων έκτακτης ανάγκης, σε μια περίοδο που το καθεστώς του Εθνικού Δημοκρατικού Κόμματος αντιμετώπιζε προκλήσεις από την άνοδο των Αδελφών Μουσουλμάνων στις εκλογές του 2000. Οι Bosia και Weiss ερμηνεύουν αυτόν τον –χωρίς προηγούμενο- διωγμό όχι ως αποτέλεσμα πολιτισμικών και θρησκευτικών πεποιθήσεων, αλλά ως μια εσκεμμένη χρήση ομοφοβίας από την αιγυπτιακή κυβέρνηση στην προσπάθειά της να λάβει κοινωνική νομιμοποίηση (2013, σ. 24). Ως μια άλλη χρήση της ομοφοβίας για πολιτικές σκοπιμότητες ερμηνεύουν την υιοθέτηση πρωτοκόλλου από την Πολωνία με το οποίο πρώτον, απαγορεύεται η αναστολή εθνικών νόμων από τα Ευρωπαϊκά Δικαστήρια επί τη βάσει του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και δεύτερον, δίνεται η δυνατότητα αποχώρησης από το Χάρτη (2013, σ. 25). Η Πολωνία δικαιολόγησε την πράξη της ως προσπάθεια αποδέσμευσης από μια ενδεχόμενη ευρωπαϊκή υποχρέωση υιοθέτησης των γάμων μεταξύ ομοφύλων, αλλά στην ουσία μια αποχώρηση από το Χάρτη θα μπορούσε να επιφέρει αποδέσμευση και από άλλες υποχρεώσεις απέναντι στους πολίτες της. Σχετικά με την πολιτική ομοφοβία ως πολιτικό κίνημα, όπως αναφέρθηκε και στην προηγούμενη ενότητα σε σχέση με τον εθνικισμό, η χρήση της πολιτικής ομοφοβίας χρησιμεύει στην κατασκευή ενός «εμείς». Αυτό το «εμείς» είναι ένα πολιτικό κίνημα με κοινές αξίες που αποβλέπει στην κυρίαρχη εξουσία για να το προστατέψει ενάντια στον ομοφυλόφιλο κίνδυνο που απειλεί τις κοινές θεμέλιες αξίες, την ηγεμονική αρρενωπότητα, τη συλλογική ταυτότητα και εν τέλει το έθνος καθ' εαυτό. Συχνά αυτός ο ομοφυλόφιλος κίνδυνος κατασκευάζεται ως «ξενόφερτος», ως πολιτισμικό κληροδότημα του δυτικού ιμπεριαλισμού, ως «μη-Αιγυπτιακός» ή «μη-Αφρικανικός» και ο αγώνας ενάντια στη διάδοση της ομοφυλοφιλίας συνδέεται με την αντίσταση απέναντι σε ένα νέο είδος δυτικής πολιτισμικής αποικιοκρατίας, ευνοώντας έτσι την κοινωνικο-πολιτική επιρροή εθνικιστικών και θρησκευτικών ελίτ. Στην πραγματικότητα, όμως, είναι η ομοφοβία που αποτελεί δια-εθνικό φαινόμενο, μιας και ως κρατική πολιτική αποτελεί κατά κύριο λόγο κληρονομιά της Βρετανικής αποικιοκρατίας η οποία επέβαλλε νόμους ενάντια στο σοδομισμό σε ολόκληρη την

αυτοκρατορία⁸ (Bosia & Weiss, 2013, σ. 21· Binnie, 2004, σσ. 77-78). Συμπερασματικά, οι Bosia και Weiss καταλήγουν ότι η πολιτική ομοφοβία «*δεν είναι ούτε φυσική, ούτε αναπόφευκτη [...] αλλά βασικό μέσο διακυβέρνησης*» (2013, σ. 28).

Στις αναλύσεις γύρω από το ζήτημα της ομοφοβίας έχει προστεθεί μια νέα προσέγγιση, η οποία αφορά τη Διεθνή Πολιτική Οικονομία. Εκτός από το εξαιρετικά σημαντικό ζήτημα των επιπτώσεων της ομοφοβίας στην ψυχολογία, στα δικαιώματα και στην ποιότητα ζωής των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων, τα τελευταία χρόνια το ενδιαφέρον ορισμένων ερευνητών στρέφεται όλο και πιο εντατικά στο οικονομικό κόστος που επιφέρει η ομοφοβία στο κράτος και την κοινωνία. Ο Erik Lamontagne, ερευνητής της UNAIDS στα ιατρικά οικονομικά και ειδικότερα στην οικονομική ανάλυση που αφορά το AIDS, την ομοφοβία και τις ανισότητες, υποστηρίζει πως η ομοφοβική νομοθεσία και τα κοινωνικά στερεότυπα μπορεί να στοιχίζουν στη Δυτική Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική έως και 50 δις δολάρια, ενώ το οικονομικό κόστος της ομοφοβίας στην υποσαχάρια Αφρική μπορεί να ανέρχεται στα 4,9 δις δολάρια. Παγκοσμίως ενδέχεται να χάνονται 119,1 δις δολάρια Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος, με τους υπολογισμούς αυτούς να θεωρούνται τουλάχιστον μετριοπαθείς καθώς αφορούν μονάχα τις διακρίσεις ενάντια σε άνδρες ομοφυλόφιλους και όχι στο σύνολο της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας (Taylor, 2016). Βασική αιτία πίσω από αυτό το οικονομικό κόστος αποτελούν οι διακρίσεις στην αγορά εργασίας οι οποίες, για παράδειγμα στις ΗΠΑ, έχουν ως αποτέλεσμα οι ομοφυλόφιλοι και αμφιφυλόφιλοι άνδρες να κερδίζουν από 10 έως 32% λιγότερα χρήματα σε σχέση με τους ετεροφυλόφιλους άνδρες (Badgett, Lau, Sears & Ho, 2007). Σύμφωνα με άλλη έρευνα πάλι στις ΗΠΑ, queer γυναίκες οι οποίες φέρουν στο βιογραφικό τους στοιχεία που ενδεχομένως προδίδουν τη σεξουαλική και έμφυλη τους ταυτότητα (για παράδειγμα, δραστηριοποίηση σε ΛΟΑΤΚΙ+ οργανώσεις) έχουν 30% λιγότερες πιθανότητες να λάβουν απάντηση στην αίτησή τους (Mishel, 2016, σ. 11). Παλαιότερα η Παγκόσμια Τράπεζα, μέσω εκπροσώπου της, είχε αναφερθεί στην ανάγκη διεξαγωγής ερευνών για τον υπολογισμό του οικονομικού κόστους της ομοφοβίας (Houdart, 2012), ενώ το 2014 διοργάνωσε δημόσια συζήτηση για το εν λόγω ζήτημα (World Bank, 2014). Η διερεύνηση του οικονομικού κόστους της ομοφοβίας έρχεται να διευρύνει το ερευνητικό πεδίο της

---

⁸ Παρ' όλα αυτά, η αναπαραγωγή της άποψης που υποστηρίζει ότι η ομοφοβία είναι εισαγόμενη από τη Βρετανική Αυτοκρατορία χρήζει προσοχής καθώς μπορεί να είναι ιστορικά ακριβής από πλευράς δικαίου, αλλά δεν αρκεί από μόνης να εξηγήσει πλήρως και ικανοποιητικά γιατί δεκαετίες μετά την από-αποικιοποίηση πρώην αποικιακά κράτη συνεχίζουν να διατηρούν ομοφοβική νομοθεσία ή ακόμα και να την επεκτείνουν (Rao, 2014, σ. 177).

Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας και των Διεθνών Σχέσεων, αναδεικνύοντας τον τρόπο με τον οποίο ζητήματα queer σεξουαλικότητας καθίστανται παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν και πρέπει να λαμβάνονται υπόψη στις κρατικές αποφάσεις που αφορούν την κοινωνική πολιτική, τα αναπτυξιακά προγράμματα ή ευρύτερα τις δημοσιονομικές πολιτικές. Όπως σημειώνουν οι Eng, Halberstam και Munoz «τα προβλήματα της πολιτικής οικονομίας δεν μπορούν να αποσυνδεθούν από τις φυλετικές, έμφυλες και σεξουαλικές ιεραρχίες του κράτους-έθνους αλλά πρέπει να γίνουν κατανοητά με τον τρόπο που λειτουργούν μέσα και δια μέσου αυτών των ιεραρχιών» (2005, σ. 11).

Προχωρώντας πέρα από τη θεωρητική ανάλυση της πολιτικής ομοφοβίας η queer θεωρία εξετάζει το άλλο άκρο του φάσματος, δηλαδή τις χώρες εκείνες που σέβονται και προστατεύουν τα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων. Από την Έκθεση Wolfenden στη Βρετανία το 1957, η οποία συνέστηνε την αποποινικοποίηση των σεξουαλικών σχέσεων μεταξύ συναινούτων ανδρών, μέχρι την περίφημη απόφαση *Lawrence v. Texas* του 2003 από το Ανώτατο Δικαστήριο των ΗΠΑ με την οποία κρίθηκαν αντισυνταγματικοί οι νόμοι κατά του σοδομισμού, πολλά κράτη έχουν αποποινικοποιήσει τις ομοφυλοφιλικές σχέσεις και έχουν εισάγει νόμους κατά των διακρίσεων λόγω έμφυλης ή/και σεξουαλικής ταυτότητας (Altman & Symons, 2016, σσ. 41-42). Φαίνεται έτσι να έχει κατακτηθεί σε μεγάλο βαθμό η νομική ισότητα (χωρίς αυτό απαραίτητα να συνεπάγεται ουσιαστική ισότητα) ανάμεσα σε ετεροφυλόφιλα και ομοφυλόφιλα άτομα. Παρ' όλα αυτά, η queer θεωρία δεν 'επαναπαύεται' με την απόδοση των δικαιωμάτων και ασκεί κριτική αφενός, στις προϋποθέσεις με τις οποίες καθιερώνεται η ισότητα και αφετέρου στο γκέι/λεσβιακό κίνημα για τη συμμόρφωση του σε αυτές τις προϋποθέσεις. Το πρόβλημα που εντοπίζει η queer κριτική σχετίζεται με την αφομοίωση των ομοφυλόφιλων από τον «ετεροσεξουαλικό πολιτισμό» και την ανάδυση μιας νέας κανονικότητας, της ομοκανονικότητας. Η Lisa Duggan έχει ορίσει την ομοκανονικότητα ως: «μια νέα νεοφιλελεύθερη πολιτική της σεξουαλικότητας [...] που δεν αμφισβητεί τις κυρίαρχες ετεροκανονιστικές παραδοχές και θεσμούς, εντούτοις τις υποστηρίζει και τις συντηρεί τη στιγμή που υπόσχεται την πιθανότητα μιας αποστρατευμένης γκέι κουλτούρας αγκυροβολημένης στην οικιακή ζωή και την κατανάλωση» (2002, αναφορά στο Weber, 2016, σ. 104). Οι γκέι/λεσβίες ακτιβιστές/τριες αντί να ασκήσουν κριτική στους θεσμούς που για χρόνια τους περιθωριοποιούσαν επιδίωξαν τη συμμόρφωση στις ετεροκανονιστικές νόρμες και υιοθέτησαν τις «πολιτικές της κανονικοποίησης». Τις τελευταίες δεκαετίες οι πολιτικές αυτές συνδέονται στενά με το νεοφιλελεύθερο πολιτικό σύστημα, το οποίο δίνει

έμφαση στα ατομικά δικαιώματα παρά σε μια συλλογική αντίληψη των γκέι δικαιωμάτων και επιδιώκει την «ισότητα» παρά την «ανοχή» από την κυρίαρχη κουλτούρα. Το πρόβλημα είναι ότι η ισότητα αυτή στα πλαίσια ενός νεοφιλελεύθερου συστήματος θεμελιώνεται μέσω της «ομοιότητας» (Richardson, 2005, σ. 516, 519). Αυτό σημαίνει πως οι λεσβίες και οι ομοφυλόφιλοι οφείλουν να υποκειμενοποιηθούν ως «συνηθισμένοι», «κανονικοί», «καλοί» πολίτες οι οποίοι δεν απειλούν την κοινωνική τάξη ή τις νεοφιλελεύθερες αξίες και τρόπους διακυβέρνησης. Οι διεκδικήσεις στρέφονται αποκλειστικά και μόνο προς την αναγνώριση των ομοφυλοφιλικών σχέσεων και τις παροχές μέσω των αστικών δικαιωμάτων και της κοινωνικής πρόνοιας, αντί να αμφισβητείται ο ετεροκανονιστικός τρόπος ζωής που αποδέχεται συγκεκριμένες σεξουαλικές συμπεριφορές και αναγνωρίζει ως νομιμοποιημένες σχέσεις μονάχα τους σταθερούς μονογαμικούς δεσμούς που στηρίζονται στην οικονομική αλληλεξάρτηση και υποστήριξη. Ενώ παλαιότερα οι έννοιες της οικογένειας και του γάμου αντιμετωπίζονταν κριτικά, σήμερα ένα μέρος της γκέι/ λεσβιακής κοινότητας επιζητεί πρόσβαση στο μοντέλο της πυρηνικής οικογένειας και στην αναγνώριση, τα δικαιώματα και τα προνόμια που συνεπάγεται αυτή η πρόσβαση. Ως αποτέλεσμα αφενός, λόγω της μεγαλύτερης προβολής που τυγχάνουν τα εν λόγω αιτήματα δημιουργείται η ιδέα μιας ουσιοκρατικής ομοιογενούς ομοφυλόφιλης κοινωνικής ομάδας που έχει τις ίδιες ανάγκες με τους ετεροφυλόφιλους πολίτες και αφετέρου, παραμένουν οι σεξουαλικές νόρμες και τα όρια που αποκλείουν άλλες σεξουαλικές και έμφυλες μειονότητες (Richardson, 2005, σ. 522). Για παράδειγμα, η ομοκανονικότητα συντηρεί την έννοια του πολίτη που ιστορικά έχει ταυτιστεί με τον λευκό άνδρα, γεγονός που ευνοεί την περιθωριοποίηση των queer ατόμων που προέρχονται από μη λευκό φυλετικό ή εθνοτικό υπόβαθρο. Επιπλέον, η ομοκανονικότητα δεν αποδομεί τον έμφυλο δυϊσμό άνδρας – γυναίκα, αντιθέτως υιοθετεί τον στιγματισμό που επιβάλλει η ετεροκανονικότητα απέναντι σε λεσβίες που επιτελούν το φύλο τους πιο ‘αρρενωπά’, σε θηλυπρεπείς ομοφυλόφιλους και σε τρανς ή σε non-binary άτομα που θεωρείται ότι «αποτυγχάνουν στο φύλο τους» (Cover, 2012, σσ. 125-126). Ειδικά η τρανσφοβία εντός της ίδιας της ομοφυλόφιλης/ λεσβιακής κοινότητας είναι ένα σοβαρό ζήτημα καθώς αποδυναμώνει τη δυνατότητα μιας μαζικής πολιτικής διεκδίκησης των τρανς δικαιωμάτων.

Η κριτική που ασκεί η queer θεωρία γύρω από την απόκτηση της κρατικής αναγνώρισης και της απονομής δικαιωμάτων αφορά το κόστος αυτής της αναγνώρισης: την απο-ρίζοσπαστικοποίηση των ΛΟΑΤΚΙ+ κινημάτων και την καθιέρωση μιας νέας

(ομο)κανονικότητας. Ταυτόχρονα, η queer κριτική αρθρώνεται ενάντια στο νεοφιλελεύθερο μοντέλο οικονομικής και κοινωνικής διακυβέρνησης. Ο David Eng στην κριτική ερμηνεία του απέναντι στην απόφαση *Lawrence v. Texas* χρησιμοποίησε τον όρο «queer φιλελευθερισμός» για να περιγράψει τη συνύφανση των πολιτικών και οικονομικών εκείνων παραγόντων που σχηματίζουν τη βάση για τη φιλελεύθερη ένταξη των γκέι/ λεσβιών πολιτών που επιζητούν δικαιώματα και αναγνώριση ενώπιον του κράτους και οι οποίοι είναι διατεθειμένοι να συμμορφωθούν στις κανονιστικές επιταγές του (2010, σ. 24). Αν παρομοιάζαμε την εν λόγω νεοφιλελεύθερη πολιτική στρατηγική των γκέι/ λεσβιών με επιστημολογική θέση, θα μπορούσαμε να πούμε ότι συνιστά επιστημολογικό εμπειρισμό. Επιχειρούν, δηλαδή, να εξαλείψουν τις ανισότητες και την ομοφοβία απλά με την ένταξη τους στο ετεροκανονιστικό σύστημα, χρησιμοποιώντας τα ίδια κυρίαρχα εργαλεία με μια λογική «προσθέστε και ανακατέψτε». Σύμφωνα, όμως, με το γνωστό απόφθεγμα της Audre Lorde (1984): «*the master's tools will never dismantle the master's house*». Η εν λόγω προσέγγιση, αποτυγχάνοντας να αναγνωρίσει τη συστημική φύση της ομοφοβίας, δεν καθίσταται τελικά απελευθερωτική για όλα τα ΛΟΑΤΚΙ+ υποκείμενα καθώς δεν αποδομεί τους θεμελιώδεις παράγοντες του συστήματος που επιτρέπουν την άνιση μεταχείριση και τον αποκλεισμό ολόκληρων κοινωνικών ομάδων. Φυσικά, όπως ορθά το θέτει η Spivak, «δεν γίνεται να μην θέλουμε δικαιώματα» (2009, αναφορά σε Langlois, 2015b, σ. 33) και επίσης είναι γεγονός πως το κράτος παραμένει ο βασικός πάροχος επίσημης αναγνώρισης και απόδοσης δικαιωμάτων. Είναι απαραίτητο, όμως, να τεθούν κριτικά ερωτήματα σε σχέση με το πολιτικό και οικονομικό κόστος της ένταξης των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων στην εθνική τάξη, καθώς και να υπάρξει προβληματισμός για την αμφιλεγόμενη ρητορική περί δικαιωμάτων η οποία από τη μία καθιστά δυνατή την πολιτική νομιμοποίηση, ενώ από την άλλη ενισχύει την καπιταλιστική εκμετάλλευση, τη φυλετική καταπίεση και την έμφυλη υποταγή (Eng, 2010, σ. 29).

Κεφάλαιο 5

Queer προκλήσεις στις Διεθνείς Σχέσεις:

Η queer σεξουαλικότητα ως διεθνές ζήτημα

5.1. «Τα Γκέι Δικαιώματα είναι Ανθρώπινα Δικαιώματα»

«...gay rights are human rights, and human rights are gay rights. [...] The Obama Administration defends the human rights of LGBT people as part of our comprehensive human rights policy and as a priority of our foreign policy».

Hillary Clinton, 2011

Στο προηγούμενο κεφάλαιο εξετάστηκε η ρύθμιση της σεξουαλικότητας από το κράτος μέσα από την επιβολή της ετεροκανονικότητας και της ομοκανονικότητας. Η οικοδόμηση του κράτους είναι μια συνεχής διαδικασία, η οποία δεν είναι ουδέτερη ως προς το φύλο και τη σεξουαλικότητα. Η σεξουαλικότητα των πολιτών είναι ζήτημα που αφορά άμεσα το κράτος όπως φάνηκε από την εξέταση της εθνικιστικής ιδεολογίας και της Ιδιότητας του Πολίτη. Ενίοτε, καταφεύγοντας στην πολιτική ομοφοβία για να περιθωριοποιήσει τους queer «εχθρούς του έθνους» ή άλλοτε προσπαθώντας να αφομοιώσει στο κυρίαρχο πρότυπο τα queer υποκείμενα μέσω της ομοκανονικότητας και του queer φιλελευθερισμού, επιχειρεί να διατηρήσει την εξουσία του εις βάρος των δικαιωμάτων και των ελευθεριών ορισμένων κοινωνικών ομάδων. Η queer σεξουαλικότητα, επομένως, αποτελεί πολιτικό ζήτημα διότι οργανώνεται κάτω από συγκεκριμένα πλέγματα εξουσίας και γιατί καθίσταται αντικείμενο ρύθμισης από το κράτος κατά την άσκηση της εξουσίας του. Σε αυτό το κεφάλαιο θα εξεταστούν οι τρόποι με τους οποίους η queer σεξουαλικότητα εισέρχεται στην αρένα της διεθνούς πολιτικής και διεθνοποιείται μέσα από τη ρητορική και την πρακτική των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ποια νέα φαινόμενα παρατηρούν και αναδεικνύουν οι queer αναλύσεις της διεθνούς πολιτικής και τι έχουν να συνεισφέρουν στην παραγωγή γνώσης για τις σχέσεις μεταξύ των κρατών;

Το 2011 η Hillary Clinton, ως τότε Υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ, σε ομιλία της για την Παγκόσμια Ημέρα Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ανέφερε την εμβληματική φράση «gay rights are human rights»⁹. Η διεθνοποίηση της queer σεξουαλικότητας, ως

---

⁹ Η φράση αυτή έρχεται ως συνέχεια στο περίφημο «women rights are human rights» που είχε αναφέρει πάλι η Clinton στην 4^η Παγκόσμια Συνδιάσκεψη του ΟΗΕ για τις Γυναίκες του 1995 στο Πεκίνο και το

παράγοντα πολιτικής και μάλιστα διεθνούς πολιτικής, συντελείται ακριβώς όταν τα ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιώματα συνδέονται άρρηκτα με τα ανθρώπινα δικαιώματα. Όπως αναφέρουν οι Altman και Symons, καθώς η κεντρική ιδέα πίσω από τα οικουμενικά ανθρώπινα δικαιώματα θέλει τη συμπεριφορά του κράτους απέναντι στους πολίτες του να είναι ζήτημα διεθνούς ενδιαφέροντος, τότε η δήλωση «τα γκέι δικαιώματα είναι ανθρώπινα δικαιώματα» σημαίνει πως η δίωξη και οι διακρίσεις λόγω σεξουαλικής ή έμφυλης ταυτότητας οφείλουν να προκαλούν διεθνή ανησυχία (2016, σ. 74). Εντούτοις, οι πρώτες διεκδικήσεις εκ μέρους του κινήματος της γκέι απελευθέρωσης δεν αφορούσε φυσικά την αναγνώριση των δικαιωμάτων τους ως οικουμενικών ανθρώπινων δικαιωμάτων, αλλά αφορούσε κυρίως την πλήρη αναγνώριση των αστικών τους δικαιωμάτων από το έθνος-κράτος. Μια σειρά εξελίξεων όμως οδήγησε στην ανάδυση της οικουμενικής φύσης των γκέι δικαιωμάτων. Αρχικά, χρειάστηκε να συντελεστεί μια ευρύτερη άνθιση πολιτικά, ακαδημαϊκά και νομικά γύρω από τα ανθρώπινα δικαιώματα εν γένει, μέσα από τη δημιουργία διεθνών οργανώσεων, ακαδημαϊκών τίτλων και νομολογίας. Από τη δεκαετία του '70 και του '80 ιδρύθηκαν μεγάλες οργανώσεις όπως, το Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (Human Rights Watch), δημιουργήθηκαν ακαδημαϊκά τμήματα με αντικείμενο τα ανθρώπινα δικαιώματα και τα δικαστήρια άρχισαν να εκδίδουν αποφάσεις που έθεταν τις βάσεις για τη σύνδεση μεταξύ γκέι και ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Επί παραδείγματι, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έκρινε σε υπόθεση του 1981 πως η ποινικοποίηση της σεξουαλικής πράξης μεταξύ συναινούντων ανδρών αντιβαίνει το άρθρο 8 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, άρθρο το οποίο αναφέρεται στο ατομικό δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής (Altman & Symons, 2016, σσ. 77-78). Ταυτόχρονα, η αναγέννηση του φεμινισμού τη δεκαετία του '70 και η ρητορική περί «σεξουαλικών δικαιωμάτων» συνέδραμε στην ορατότητα των γκέι δικαιωμάτων. Εντούτοις, μεγάλες οργανώσεις, όπως η Διεθνής Αμνηστία, παρότι ασχολούνταν ενεργά με τα γυναικεία σεξουαλικά δικαιώματα, δίσταζαν να εντάξουν τα δικαιώματα των ομοφυλόφιλων στις προτεραιότητες τους και δεν το έκαναν παρά μόνο στις αρχές του '90. Με την έξαρση του AIDS/ HIV, όμως, οργανώσεις και πολιτική ηγεσία αναγκάστηκαν να συνειδητοποιήσουν πως ο αποκλεισμός, οι διακρίσεις, ο στιγματισμός και ο μη σεβασμός των ανθρωπίνων

οποίο έγινε φεμινιστικό σύνθημα σκοπεύοντας στην ανάδειξη της διεθνούς διάστασης των γυναικείων δικαιωμάτων.

δικαιωμάτων και της αξιοπρέπειας συγκεκριμένων ομάδων, τις καθιστά περισσότερο ευάλωτες στην ασθένεια και επομένως όφειλαν να δράσουν πιο ενεργά για τη βελτίωση της θέσης τους. (Altman & Symons, 2016, σσ. 86-91).

Παράλληλα με τις ανωτέρω εξελίξεις ξεκίνησε να αναδύεται ένα παγκόσμιο κίνημα για τα δικαιώματα των γκέι/ λεσβιών και αργότερα για ολόκληρη τη ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα. Καθοριστική υπήρξε το 1978 η ίδρυση της διεθνούς οργάνωσης ILGA που σήμερα αριθμεί 1,500 οργανώσεις ως μέλη από 125 χώρες. Από τότε ιδρύθηκαν και άλλες μεγάλες διεθνείς οργανώσεις, όπως η IGLHRC¹⁰ ή η διεθνής ομάδα με έδρα το Παρίσι που διοργανώνει την Παγκόσμια Ημέρα κατά της Ομοφοβίας, της Αμφιφοβίας και της Τρανσφοβίας (IDAHOBIT) κάθε χρόνο στις 17 Μαΐου. Οι οργανώσεις αυτές πέρα από την προστασία ατόμων που κινδυνεύουν άμεσα λόγω της σεξουαλικότητάς τους, αρθρώνουν και διεθνή δράση μέσα από την άσκηση πίεσης, την προώθηση των ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιωμάτων και τη συνεργασία με κράτη, διεθνείς οργανισμούς και οργανώσεις, όπως τα Ηνωμένα Έθνη, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας ή η Διεθνής Αμνηστία, φέρνοντας τα ΛΟΑΤΚΙ+ ζητήματα στην ατζέντα της διεθνούς πολιτικής. Για εκείνες τις εθνικές οργανώσεις και τους τοπικούς ακτιβιστές που δρουν σε κράτη τα οποία ποινικοποιούν ή τιμωρούν την ομοφυλοφιλία ακόμη και με την θανατική ποινή, με αποτέλεσμα η δράση τους να περιορίζεται από το φόβο της δίωξης, η κινητοποίηση και η άσκηση πίεσης από το παγκόσμιο ΛΟΑΤΚΙ+ κίνημα αποτελεί έναν σημαντικό αρωγό. Πλέον, η παγκοσμιοποίηση, οι ευκολότερες μεταφορές και οι επικοινωνίες, το διαδίκτυο και τα κοινωνικά δίκτυα έχουν συντελέσει στο να πάψει η προστασία των ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιωμάτων να αποτελεί αποκλειστικά ένα εθνικό ζήτημα αλλά να διεθνοποιηθεί μέσα από την παγκόσμια δράση ακτιβιστών και κινημάτων.

Δεν είναι, όμως, μονάχα η δράση των οργανώσεων αλλά και η αλληλεπίδραση των ίδιων των κρατών μέσα από διεθνείς συνδιασκέψεις ή fora που φέρνει την queer σεξουαλικότητα στην ατζέντα της διεθνούς πολιτικής. Αν κοιτάξει κανείς την περίπτωση των Ηνωμένων Εθνών, ως τον μεγαλύτερο και σημαντικότερο οργανισμό μέσα στον οποίο σχεδόν όλα τα κράτη του πλανήτη συνδιαλέγονται για τα σπουδαιότερα ή και λιγότερο σημαντικά διεθνή ζητήματα, θα διαπιστώσει πως το ζήτημα των ανισοτήτων λόγω σεξουαλικής ή έμφυλης ταυτότητας υπερβαίνει τα εκάστοτε εθνικά σύνορα και είναι παρόν εντός τους συστήματος του ΟΗΕ και μάλιστα,

---

¹⁰ International Gay and Lesbian Human Rights Commission, η οποία το 2015 μετονομάστηκε σε OutRight Action International.

δημιουργεί μια πρωτοφανή πόλωση μεταξύ των κρατών-μελών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η πρώτη προσπάθεια έκδοσης από τη Γενική Συνέλευση μιας Δήλωσης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, τον Σεξουαλικό Προσανατολισμό και την Έμφυλη Ταυτότητα τον Δεκέμβριο του 2008. Από τα τότε 192 κράτη - μέρη του ΟΗΕ, τα 68 υποστήριξαν τη Δήλωση, τα 57 εναντιώθηκαν και δημοσίευσαν με τη σειρά τους δήλωση εναντίωσης στην αρχική, ενώ 67 κράτη-μέλη δεν έλαβαν καμία θέση. Όπως επισημαίνει η διεθνολόγος Francine D' Amico, μια τόσο έντονη διάσταση και πόλωση γύρω από μια ανεπίσημη Δήλωση της Γενικής Συνελεύσεως που έχει ακόμη μικρότερη κανονιστική ισχύ από μια μη-δεσμευτική απόφαση της, είναι εξαιρετικά σπάνια (2016, σ. 61). Ο συνασπισμός κρατών που εναντιώθηκε στη Δήλωση της Γενικής Συνελεύσεως (μεταξύ των οποίων το Βατικανό, μέλη του Αραβικού Συνδέσμου και της Οργάνωσης της Ισλαμικής Διάσκεψης, καταδεικνύοντας έτσι και τη διεθνοποίηση της πολιτικής ομοφοβίας εκτός από εκείνη των ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιωμάτων) θεώρησαν πως η Δήλωση άπτεται ζητημάτων που αφορούν αποκλειστικά την εσωτερική δικαιοδοσία του κράτους και ότι στην ουσία αντιβαίνει την υποχρέωση σεβασμού της κρατικής κυριαρχίας και την αρχή της μη επέμβασης στα εσωτερικά του κράτους που περιλαμβάνονται στον Χάρτη του ΟΗΕ. Επικαλέστηκαν δε, το Άρθρο 29 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου βάσει του οποίου θεωρούν ότι τα κράτη μέλη του ΟΗΕ διατηρούν το δικαίωμα να υιοθετούν νόμους που ικανοποιούν *«τις δίκαιες απαιτήσεις της ηθικής, της δημόσιας τάξης και του γενικού καλού σε μια δημοκρατική κοινωνία»*. Είναι συνηθισμένο κράτη που αρνούνται να θεσπίσουν νομικό πλαίσιο προστασίας είτε για τα ανθρώπινα δικαιώματα γενικά, είτε συγκεκριμένα για τα ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιώματα να επικαλούνται την εθνική τους κυριαρχία, τη σύγκρουση των δικαιωμάτων αυτών με τις ηθικές αξίες και τα πολιτισμικά στοιχεία του έθνους, εκμεταλλευόμενοι μάλιστα συγκεκριμένες διατάξεις του διεθνούς δικαίου (D'Amico, 2015, σ. 56). Αναδύεται έτσι για ακόμη μια φορά ο κεντρικός και πρωταρχικός ρόλος που παίζει η πολιτική και το κράτος στη ρύθμιση της σεξουαλικότητας μέσα από την ευχέρεια που έχει να αναγνωρίσει ή όχι τα ανθρώπινα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων. *«Τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι μια πολιτική επινόηση»* σύμφωνα με τους Altman και Symons, δηλαδή είναι μια πολιτική διαδικασία μέσα από την οποία δημιουργείται μια διεθνής συνεννόηση υπέρ της ισότητας, όπερ σημαίνει πως υπάρχει μια συντηρητική διάσταση σε αυτή την επινόηση, καθώς μια αξίωση προκειμένου να ανέλθει σε ανθρώπινο δικαίωμα εξαρτάται από τη βούληση των κρατών (2016, σσ. 140-141). Εύλογα λοιπόν, οι συγγραφείς αναρωτιούνται *«ποιο*

είναι το νόημα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αν δεν μπορεί η διεθνής κοινότητα να τα ελέγξει;» (2016, σ. 139). Η διερεύνηση του εν λόγω ερωτήματος δεν εμπίπτει στα πλαίσια της παρούσας εργασίας, αλλά το ερώτημα μας φέρνει αφενός, ενώπιον της queer κριτικής απέναντι στη θέση «τα γκέι δικαιώματα είναι ανθρώπινα δικαιώματα» και αφετέρου, ενώπιον του ζητήματος της προσπάθειας επιβολής των ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιωμάτων.

Σύμφωνα με την queer θεωρία η σύνδεση των ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιωμάτων με τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν φέρνει πάντα τα επιθυμητά αποτελέσματα και για το λόγο αυτό έχει υπάρξει, όχι απλώς επιφυλακτική στην υιοθέτηση της οπτικής «τα γκέι δικαιώματα είναι ανθρώπινα δικαιώματα», αλλά επιπλέον έχει επισημάνει πως το πλαίσιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όχι μόνο δεν είναι βοηθητικό αλλά είναι αντίθετο στις queer διεκδικήσεις. Ο Ryan Richard Thoreson (2011) στην ανάλυση του γι' αυτό που ονομάζει «το παράδοξο των ΛΟΑΤΚΙ+ ανθρωπίνων δικαιωμάτων» εξετάζει ορισμένα από τα στοιχεία στα οποία βασίζεται η εν λόγω queer κριτική. Αν οι queer διεκδικήσεις γίνονται κατανοητές ως μια πολιτική κίνηση ενάντια στην ηγεμονική κανονικότητα, τότε το πλαίσιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων όχι μόνο δεν αμφισβητεί τις κανονιστικές νόρμες αλλά αντίθετα υποστηρίζει εκείνες που διατρέχουν για παράδειγμα, την έννοια της πολιτεότητας, την άσκηση της κρατικής κυριαρχίας, την αρμοδιότητα των Ηνωμένων Εθνών και άλλων δομών δια-εθνικού δικαίου και διπλωματίας. Επιδιώκει την αφομοίωση των queer υποκειμένων η οποία προϋποθέτει την οριοθέτηση της σεξουαλικής υποκειμενικότητας με τέτοιο τρόπο ώστε να καθίσταται δυνατή η ρύθμισή της από το κράτος, δημιουργώντας με τον τρόπο αυτό νέες νόρμες, νέες ηγεμονικές κανονικότητες και νέους αποκλεισμούς (2011, σ. 11). Μια δεύτερη κριτική των ΛΟΑΤΚΙ+ ανθρωπίνων δικαιωμάτων αφορά τη σχέση του ατόμου με την κοινότητά του. Από την οπτική της queer θεωρίας, εντός του πλαισίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δίνεται αδικαιολόγητα μεγαλύτερη έμφαση στα πολιτικά και αστικά δικαιώματα του ατόμου σε σχέση με την ανάπτυξη της δεύτερης γενιάς δικαιωμάτων, δηλαδή των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτισμικών δικαιωμάτων, ασκώντας έτσι κριτική στη νεοφιλελεύθερη προσκόλληση στην ατομικότητα έναντι της συλλογικότητας. Επιπλέον, ο τρόπος που εφαρμόζονται ή διεκδικούνται τα ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιώματα τείνει να παραβλέπει το πώς χρησιμοποιούνται οι διατάξεις εκείνες του εθνικού ή διεθνούς δικαίου που επιτρέπουν τις εξαιρέσεις από ορισμένα δικαιώματα για «λόγους εθνικής ή δημόσιας ασφάλειας, δημόσιας τάξεως, για την προστασία της δημόσιας υγείας ή των ηθών ή την προστασία

των δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων». Όπως φάνηκε και από το παράδειγμα της «Δήλωσης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, τον Σεξουαλικό Προσανατολισμό και την Έμφυλη Ταυτότητα» του 2008, τέτοιες διατάξεις συχνά χρησιμοποιούνται ως αιτιολογία για τη μη εφαρμογή ή την παραβίαση ορισμένων δικαιωμάτων. Οι υπερασπιστές των ΛΟΑΤΚΙ+ ανθρωπίνων δικαιωμάτων συχνά κάνουν το λάθος να μην διευκρινίζουν με σαφήνεια και έμφαση πόσο ομοφοβικοί είναι οι ισχυρισμοί που παρουσιάζουν τα ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιώματα ως απειλή ή προσβολή της δημοσίας τάξεως και τελικά αποτυγχάνουν να τους καταρρίψουν. Επιπροσθέτως, συχνά αρνούνται να καταπιαστούν ουσιαστικά με το ζήτημα της σύγκρουσης των ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιωμάτων με τους πολιτισμικούς κανόνες της κοινότητας. Τοπικές και διεθνείς ΜΚΟ είναι διστακτικές ως προς το ζήτημα της ισορροπίας μεταξύ ανθρωπίνων και πολιτισμικών δικαιωμάτων και συνήθως υποστηρίζουν ότι είναι δυνατή η συνύπαρξη των δύο δικαιωμάτων αλλά με τέτοιο τρόπο ώστε υπονοείται ότι το δικαίωμα του ατόμου υπερτερεί των πολιτισμικών κανόνων της κοινότητας (2011, σ. 12). Για την queer θεωρία, ως καλή πρακτική αναγνωρίζεται όχι η αποφυγή της εν λόγω συζήτησης, αλλά εναλλακτικοί τρόποι προώθησης και διεκδίκησης των ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιωμάτων έξω από το αυστηρό, προκαθορισμένο και άκαμπτο πλαίσιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που δεν λαμβάνει υπόψη το εκάστοτε κοινωνικό και πολιτισμικό συγκείμενο. Για παράδειγμα, ως μια τέτοια καλή πρακτική αναγνωρίζεται η τακτική ορισμένων ακτιβιστών και οργανώσεων στην Αφρική να δημιουργήσουν προγράμματα μέσω των οποίων θα κινητοποιήσουν τις ίδιες τις κοινότητες, θα δημιουργήσουν στρατηγικές συμμαχίες και θα δουλέψουν επάνω στις διαφορές (Thoreson, 2011, σ. 13).

Η πιο έντονη κριτική της queer θεωρίας στην προώθηση των ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιωμάτων εντός του πλαισίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων εκφράζεται σε σχέση με τον κρατισμό και την κρατική κυριαρχία. Παρά το διεθνή χαρακτήρα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, είναι τελικά η κυριαρχία του κράτους που ορίζει τη διαπραγμάτευση, την υπογραφή, την επικύρωση ή τη διατύπωση επιφυλάξεων σε διεθνή νομικά κείμενα. Εναπόκειται στην κρατική βούληση το κατά πόσο το κράτος θα αναλάβει εθνικές ή διεθνείς δεσμεύσεις προστασίας της queer σεξουαλικότητας και εν τέλει κατά πόσο αυτές οι δεσμεύσεις θα είναι 'διακοσμητικές', θα εξυπηρετούν τα συμφέροντα του κράτους ή θα είναι ουσιαστικές (Thoreson, 2011, σσ. 13-14). Φυσικά η εν λόγω κριτική δεν παραγνωρίζει τους τρόπους με τους οποίους κάμπτεται η κρατική κυριαρχία εξαιτίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Πλέον είναι δυνατόν ένα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομο να αναζητήσει δικαίωση για την παραβίαση των δικαιωμάτων του μέσα από

διεθνείς θεσμούς και επιπλέον ασκούνται προκλήσεις στην ηγεμονική αντίληψη της κρατικής κυριαρχίας μέσα από τη συμμετοχή μη-κρατικών δρώντων στο σύστημα του ΟΗΕ ή σε περιφερειακούς θεσμούς, τη δράση των ΜΚΟ ή της κοινωνίας των πολιτών, ακόμη και των πολυεθνικών εταιρειών (Thoreson, 2011, σ. 14). Παραμένει όμως το γεγονός πως οι ΛΟΑΤΚΙ+ διεκδικήσεις για αναγνώριση και νομιμοποίηση απευθύνονται απέναντι σε έναν κρατικό σχηματισμό ο οποίος ενδέχεται να είναι εχθρικός απέναντι στην queer διαφορετικότητα.

Η queer κριτική, επιπλέον, επισημαίνει πως το mainstream πλαίσιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τείνει να ομογενοποιεί τη σεξουαλική διαφορετικότητα και να περιορίζεται σε μια στενή πολιτική των ταυτότητων «ομοφυλόφιλος», «λεσβία», «τρανς», διαγράφοντας ή μη αναγνωρίζοντας άλλες μορφές έκφρασης του queer, όπως είναι τα non-binary άτομα, οι αμφιφυλόφιλοι/ες, κ.λπ. Με αυτόν τον τρόπο, καθίσταται εξ αρχής δυσχερής η ταύτιση τους με και η ενεργή δραστηριοποίηση τους σε ένα κίνημα που δεν είναι συμπεριληπτικό, με αποτέλεσμα να αποτυγχάνει η προώθηση της ορατότητάς τους και η προστασία των δικαιωμάτων τους (Thoreson, 2011, σ. 17). Εκτός όμως από την έλλειψη συμπεριληπτικότητας και τη δημιουργία ουσιοκρατικών κατηγοριών, το πλαίσιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ιδιαίτερα όπως αυτό αρθρώνεται στον λεγόμενο Παγκόσμιο Βορρά, κρίνεται ελλιπές καθώς συχνά αποτυγχάνει να αντιμετωπίσει ολιστικά και διαθεματικά την ανισότητα και τις διακρίσεις που αντιμετωπίζουν τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα σε σχέση με την τάξη, τη φυλή, τη θρησκεία, την αρτιμέλεια κ.α. και εν τέλει αποτυγχάνει να εξυπηρετήσει τις πραγματικές ανάγκες τους. Αντίθετα, ομάδες στην Αφρική, όπως η SMUG (Sexual Minorities Uganda), εργάζονται ταυτόχρονα πάνω σε θεματικές όπως η κοινωνική πρόνοια, η δημόσια υγεία, η ανάπτυξη, η ασφάλεια, η παροχή βοήθειας σε πρόσφυγες, η έρευνα (Thoreson, 2011, σ. 16). Γενικότερα, η queer θεωρία έρχεται να αμφισβητήσει την οικουμενικότητα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως το κατάλληλο πρότυπο και πλαίσιο προστασίας των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων παγκοσμίως. Ειδικά σε χώρες όπως για παράδειγμα στη Ρουάντα, όπου κυριαρχεί έντονα η πεποίθηση πως τα ανθρώπινα δικαιώματα αποτελούν ένα εγχείρημα δυτικού πολιτισμικού ιμπεριαλισμού, η ρητορική και η υιοθέτηση του στενού πλαισίου «τα γκέι δικαιώματα είναι ανθρώπινα δικαιώματα» αποδεικνύεται αντι-παραγωγική και αποφεύγεται από τις τοπικές οργανώσεις (Altman & Symons, 2016, σ. 34).

Μια πρακτική που ενισχύει την αντίληψη ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα και ειδικότερα τα ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιώματα αποτελούν ένα νεο-αποικιοκρατικό πολιτισμικό

εγχείρημα των δυτικών κρατών, είναι η προσπάθεια ορισμένων κρατών, όπως των ΗΠΑ και άλλων ευρωπαϊκών κρατών, να ‘επιβάλλουν’ την υιοθέτηση προστατευτικής νομοθεσίας προς τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα (ή να αποτρέψουν την υιοθέτηση ομοφοβικής νομοθεσίας) μέσω της διπλωματικής οδού ή μέσω επιβολής κυρώσεων. Το 2009 η Ουγκάντα ξεκίνησε να επεξεργάζεται «Νομοσχέδιο Κατά της Ομοφυλοφιλίας» το οποίο θα επέφερε φυλάκιση για οποιονδήποτε «αγγίζει άλλο πρόσωπο με την πρόθεση να διαπράξει την πράξη της ομοφυλοφιλίας» ενώ δημιούργησε μια νέα κατηγορία εγκλημάτων υπό τον τίτλο «Aggravated Homosexuality»¹¹ στα οποία περιλαμβάνονταν η συνεύρεση με ανήλικο ή με οροθετικό άτομο, η περίπτωση που κάποιος είναι γονιός ή κηδεμόνας του σεξουαλικού του συντρόφου, ή είναι σε θέση εξουσίας επί του σεξουαλικού του συντρόφου κ.α. τα οποία θα επέφεραν τη θανατική ποινή (Thoreson, 2011, σ. 7). Τελικά για τις περιπτώσεις «κακοποιητικής ομοφυλοφιλίας» η θανατική ποινή μετατράπηκε σε ισόβια κάθειρξη όταν το νομοσχέδιο ψηφίστηκε το 2014. Το βασικό μοτίβο επιχειρημάτων που επικρατούσε στα μέσα της Ουγκάντας που υποστήριζαν το νομοσχέδιο ήταν ότι αυτό συνιστά πρώτον, μια προστασία ενάντια στην ολοένα και αυξανόμενη παρουσία του γκέι και λεσβιακού ακτιβισμού στη χώρα που απειλεί να επιφέρει την ηθική παρακμή και δεύτερον, μια μορφή εναντίωσης στην ηθική επιρροή των αποικιακών ξένων μέσων, των δυτικών εκπροσώπων και των εννοιολογήσεων της ανθρωπότητας και της κοινωνίας μέσα από τον λόγο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Sadgrove, Vanderbeck, Andersson, Valentine & Ward, 2012, σ. 105). Κατά κάποιο τρόπο, η παραπάνω λογική δικαιώνει την queer κριτική που δεν δέχεται ότι το πλαίσιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μπορεί να λειτουργήσει οικουμενικά, αλλά αντιθέτως αυτό μπορεί να επιφέρει τα αντίστροφα από τα επιθυμητά αποτελέσματα.

Οι αντιδράσεις στο νομοσχέδιο του 2009 υπήρξαν άμεσες και πολύ έντονες διεθνώς. Τοπικές και διεθνείς οργανώσεις διαμαρτυρήθηκαν επί του ζητήματος, ο πρόεδρος των ΗΠΑ Barack Obama και η υπουργός εξωτερικών Hillary Clinton εξέδωσαν δηλώσεις, ο πρόεδρος της Μποτσουάνα Mogae και άλλοι επιχειρήσαν να μεσολαβήσουν δημοσίως αλλά και ιδιωτικά για να αποτρέψουν την ψήφιση του νομοσχεδίου ενώ το Ηνωμένο Βασίλειο και η Σουηδία προειδοποίησαν ότι θα αναστείλουν την αναπτυξιακή τους βοήθεια προς την Ουγκάντα (Thoreson, 2011, σ. 2). Το 2011 μια ομάδα Αφρικανών ακτιβιστών κατέκρινε το ζήτημα της παροχής

---

¹¹ Σε ελεύθερη μετάφραση: «Κακοποιητική Ομοφυλοφιλία»

βοήθειας υπό προϋποθέσεις (aid conditionality) και την επιβολή τέτοιου είδους κυρώσεων γιατί μεταξύ άλλων ενισχύουν τη δυσανάλογη δυναμική εξουσίας ανάμεσα σε δωρητή και αποδέκτη. Αντιθέτως, πρότειναν να προσφέρουν οι πάροχοι αναπτυξιακής βοήθειας υποστήριξη σε εθνικούς και περιφερειακούς μηχανισμούς και σε προγράμματα που ελέγχονται από τις ίδιες τις κοινότητες και τα οποία προωθούν τα ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιώματα (Altman & Symons, 2015, σ. 130). Το ενδιαφέρον είναι πως η ρύθμιση της σεξουαλικότητας (και της ομοφυλοφιλίας εν προκειμένω) φαίνεται να καθίσταται ζήτημα εθνικής κυριαρχίας και να είναι τέτοιας σημασίας για την κρατική εξουσία, ώστε κυβερνητικός σύμβουλος του πρόεδρου της Ουγκάντας δήλωσε πως «αν πρέπει να πάρουν τα λεφτά τους, ας γίνει έτσι» (BBC, 2011). Οι queer αναλύσεις που εξετάζουν κριτικά τα ΛΟΑΤΚΙ+ ανθρώπινα δικαιώματα, που αναδεικνύουν το ζήτημα της πολιτικής ομοφοβίας και που γενικότερα χρησιμοποιούν τους θεωρητικούς φακούς της (queer) σεξουαλικότητας καταφέρνουν να αναδείξουν πτυχές της διεθνούς πολιτικής και των κρατικών σχέσεων που διαφορετικά θα έμεναν αθέατες από τις «ορθόδοξες» προσεγγίσεις. Η σεξουαλικότητα και τα ΛΟΑΤΚΙ+ ζητήματα αποτελούν πεδίο άσκησης διπλωματίας και επίδειξης ισχύος στις διακρατικές σχέσεις και η ανάλυσή τους έρχεται να εμπλουτίσει την επιστήμη των Διεθνών Σχέσεων.

5.2. Pink-Washing, Ομοεθνικισμός και Τρομοκρατία

«We have all noticed that gay, bisexual, lesbian, trans and queer people can be instrumentalized by those who want to wage wars, i.e., cultural wars against migrants by means of forced Islamophobia and military wars against Iraq and Afghanistan. In these times and by these means we are recruited for nationalism and militarism. Currently, many European governments claim that our gay, lesbian, queer rights must be protected and we are made to believe that the new hatred of immigrants is necessary to protect us».

Judith Butler, 2010, ομιλία στην απονομή του βραβείου Civil Courage

Οι queer προσεγγίσεις υιοθετούν μια κριτική οπτική γύρω από το ζήτημα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, μια οπτική που οι «ορθόδοξες» Διεθνείς Σχέσεις δεν προσφέρουν. Ο Ρεαλισμός ασχολείται με τα ανθρώπινα δικαιώματα στο βαθμό που τα θεωρεί σχετικά με την άσκηση κυριαρχίας των ισχυρών κρατών και την ικανότητα τους να υποχρεώνουν τα πιο αδύναμα κράτη να υιοθετήσουν συγκεκριμένες συμπεριφορές, ενώ ο Φιλελευθερισμός υποστηρίζει απροβλημάτιστα τα ατομικά δικαιώματα . Η

οπτική της queer θεωρίας συνομιλεί μέχρι ένα βαθμό με το Ρεαλισμό ως προς το ζήτημα της κρατικής κυριαρχίας αλλά με κριτική διάθεση εννοιολογεί την κρατική υποστήριξη στα δικαιώματα των σεξουαλικών μειονοτήτων «ως ένδειξη νεωτερικότητας σε έναν παγκοσμιοποιημένο κόσμο όπου οι Δυτικές πολιτισμικές αξίες παρουσιάζονται και επιβάλλονται ως οικουμενικές νόρμες και το κράτος αποκτά εξουσιοδότηση να ορίζει και να ρυθμίζει τις ζωές των πολιτών» (D' Amico, 2016, σ. 68). Στα πλαίσια αυτής της οπτικής, queer θεωρητικοί εξετάζουν τις περιπτώσεις εκείνες όπου ορισμένα κράτη χρησιμοποιούν εργαλειακά τα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων για να εξυπηρετήσουν τα εθνικά τους συμφέροντα. Το φαινόμενο αυτό περιγράφει ο όρος «pinkwashing», ο οποίος αρχικά χρησιμοποιήθηκε από ακτιβιστές που διαμαρτύρονταν ενάντια στην πρακτική μεγάλων εταιρειών να χρησιμοποιούν το σήμα της ροζ κορδέλας, έμβλημα της εκστρατείας ενάντια στον καρκίνο του στήθους, για να προωθήσουν την εικόνα της εταιρείας τους (Weber, 2016, υποσ. 7, σ. 213). Τελικά ο όρος ταυτίστηκε με την πολιτική του Ισραήλ και τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιεί τα ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιώματα για να 'ξεπλύνει' ή να δικαιολογήσει την πολιτική του στο Παλαιστινιακό ζήτημα. Το Ισραηλινό pinkwashing έχει δύο πλευρές. Αφενός, το Ισραήλ προβάλλει την ανεκτικότητα του και τη θετική του πολιτική γύρω από τα ΛΟΑΤΚΙ+ ζητήματα απευθυνόμενο σε Ισραηλινούς που εναντιώνονται στην πολιτική της χώρας τους στην Παλαιστίνη, προσπαθώντας να κερδίσει την υποστήριξή τους ή απευθύνεται σε ξένους συμμάχους όπως οι ΗΠΑ, προσπαθώντας να εξασφαλίζει κεφάλαια και υποστήριξη. Αφετέρου, τόσο το ίδιο το Ισραήλ όσο και οι σύμμαχοί του δημιουργούν μια εικόνα της παλαιστινιακής κοινωνίας ως εχθρικής απέναντι στα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα για να την παρουσιάσουν οπισθοδρομική και επικίνδυνη με σκοπό να δικαιολογήσουν την επέμβασή τους στην παλαιστινιακή περιοχή (Weaver, 2016, σ. 4). Ενάντια σε αυτή την πρακτική έχει δημιουργηθεί ένα ακτιβιστικό κίνημα το οποίο επιδίδεται στο λεγόμενο «pinkwatching» με σκοπό να παρακολουθεί και να εκθέτει την εκμετάλλευση των ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιωμάτων από το Ισραήλ ή από οργανώσεις που επιθυμούν να αποκαταστήσουν την εικόνα του Ισραήλ διεθνώς. Ένα τέτοιο παράδειγμα, αποτελεί διαφημιστική αφίσα από την οργάνωση StandWithUs με έδρα το Los Angeles με τίτλο «Αντιμετώπιση των γκέι ανδρών από την Παλαιστινιακή Αρχή» στην οποία αναφέρεται μεταξύ άλλων ότι η παλαιστινιακή αστυνομία συλλαμβάνει και βασανίζει τους γκέι. Σύμφωνα με τους «pinkwatchers» πρόκειται για υποκρισία του Ισραήλ καθώς στην ουσία δεν ενδιαφέρεται για την ευημερία των ΛΟΑΤΚΙ+ Παλαιστινίων από τη στιγμή που είναι νομικά αδύνατον για

έναν queer Παλαιστίνιο που ζει στη Δυτική Όχθη ή στη Γάζα να αναζητήσει άσυλο στο Ισραήλ (Pinkwashing Israel, 2012).

Η Jasbir Puar (2013) χρησιμοποίησε τον όρο «pinkwashing» όχι μόνο για το Ισραήλ αλλά και για κράτη όπως οι ΗΠΑ και το Ηνωμένο Βασίλειο που κυνικά προωθούν τα ΛΟΑΤΚΙ+ ζητήματα ως σημεία της νεωτερικότητας και της δημοκρατικότητάς τους. Σύμφωνα με την Puar, ιστορικά η αποικιοκρατία έχει αρθρώσει τη βία της μέσα από το αφήγημα της προστασίας των αδύναμων, όπως οι γυναίκες, τα παιδιά και πλέον οι ομοφυλόφιλοι. Το pinkwashing αποτελεί άλλη μια έκφραση και μια δικαιολογία για την άσκηση ιμπεριαλιστικής και φυλετικής βίας που υποστηρίζεται από έναν λόγο περί θυματοποιημένων πληθυσμών. Στην προκειμένη περίπτωση, ο λόγος των ΗΠΑ και ορισμένων ευρωπαϊκών κρατών περί προστασίας των ομοφυλόφιλων εξυπηρετεί και συνεπικουρεί τη ‘σταυροφορία’ ενάντια στο ριζοσπαστικό Ισλάμ (Puar, 2013, σ. 338). Η Puar (2013) παρατηρεί πως εντός του καπιταλιστικού νεοφιλελεύθερου οικονομικού συστήματος προωθείται μια διάκριση μεταξύ «gay-friendly» και «non gay-friendly» κρατών, κάτι που η ίδια ονομάζει «βιομηχανικό σύμπλεγμα ανθρωπίνων δικαιωμάτων», δηλαδή τα κράτη εκείνα που προωθούν για τα ίδια μια εικόνα δημοκρατικότητας, κοινωνικής προόδου και ελευθεριών, εις βάρος των δικαιωμάτων και των ελευθεριών άλλων. Το ‘ξέπλυμα’ των ΛΟΑΤΚΙ+ ανθρωπίνων δικαιωμάτων προς εξυπηρέτηση των εθνικών συμφερόντων αναδεικνύεται εμβληματικά στη μεταναστευτική πολιτική και τις διαδικασίες απονομής ασύλου που υιοθετούν ορισμένα ευρωπαϊκά κράτη. Για παράδειγμα, η Ολλανδία το 2006 συμπεριέλαβε στην εξέταση που έπρεπε να περάσουν όσοι επιθυμούσαν να εγκατασταθούν στη χώρα, ένα βίντεο στο οποίο δύο ομοφυλόφιλοι άνδρες φιλιούνται σε ένα πάρκο ή μια γυμνόστηθη γυναίκα βγαίνει από τη θάλασσα σε μια συνωστισμένη παραλία (Advocate, 2006). Η αιτιολόγηση πίσω από αυτό το βίντεο είναι πως με αυτόν τον τρόπο δημιουργείται ένας αντικειμενικός τρόπος εξακρίβωσης της ετοιμότητας των αιτούντων/ουσών να ενσωματωθούν στον ανεκτικό στη διαφορετικότητα ολλανδικό τρόπο ζωής. Το σκεπτικό αυτό, όμως, παραβλέπει τις υπάρχουσες εκδηλώσεις ομοφοβίας και σεξισμού εντός της ολλανδικής κοινωνίας αλλά το σημαντικότερο δεν εξηγεί γιατί εξαιρούνταν από την εν λόγω 30λεπτη εξέταση πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αιτούντες άσυλο και ειδικευμένοι εργάτες με εισόδημα άνω των 54,000 δολαρίων αλλά και πολίτες των ΗΠΑ, της Αυστραλίας, της Νέας Ζηλανδίας, του Καναδά, της Ιαπωνίας και της Σουηδίας. Οι εξαιρέσεις αυτές δείχνουν ότι ο σκοπός της προβολής ενός τέτοιου βίντεο δεν είναι να διαπιστώσει

πραγματικά τον ατομικό φόβο του/της εκάστοτε αιτούντα/ούσας απέναντι στη διαφορετικότητα, καθώς η ομοφοβία και ο σεξισμός δεν εμφανίζονται εγγενώς σε κάποιες εθνικότητες ενώ εκλείπουν ως δια μαγείας από άλλες, όπως η канаδική ή ιαπωνική, αλλά ούτε εξαρτώνται από το εισόδημα ή την κοινωνική τάξη του ατόμου. Αντιθέτως, αυτό που επιδιώκουν αυτές οι εξαιρέσεις και εν τέλει η χρήση ενός τέτοιου βίντεο, είναι να χρησιμοποιηθούν τα ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιώματα ως δικαιολογία για να διαχωριστούν οι ‘καλοί’ από τους ‘κακούς’ μετανάστες όταν στην πραγματικότητα αυτός ο διαχωρισμός στηρίζεται σε στερεότυπα και σε οικονομικά συμφέροντα που δεν σχετίζονται με την προστασία του πολιτισμού και της ανεκτικότητας της εκάστοτε κοινωνίας υποδοχής.

Η Puar (2013) επισημαίνει πως η πρακτική του pinkwashing καθίσταται δυνατή εντός και εξαιτίας ενός ευρύτερου παγκόσμιου συστήματος και ευρύτερων σχέσεων εξουσίας, εντός ενός συγκεκριμένου πλαισίου που το ονομάζει «ομοεθνικισμό» (homonationalism). Pinkwashing και ομοεθνικισμός δεν είναι παράλληλα φαινόμενα, καθώς το πρώτο αποτελεί μια κρατική πρακτική, ενώ ο ομοεθνικισμός αποτελεί μια αναλυτική κατηγορία μέσα από την οποία η Puar εξετάζει τον κρατικό σχηματισμό, τη δομή της νεωτερικότητας και εν τέλει γιατί το στάτους ενός κράτους ως «gay-friendly» έχει γίνει επιθυμητό.

(Ο ομοεθνικισμός) είναι μια ιστορική σύγκλιση κρατικών πρακτικών, δια-εθνικών κυκλωμάτων queer πολιτισμικών προϊόντων, προτύπων ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ευρύτερων παγκόσμιων φαινομένων όπως η αυξανόμενη περιχαράκωση της ισλαμοφοβίας. Αυτές είναι κάποιες από τις συνθήκες υπό τις οποίες αποδίδεται το στάτους του «gay-friendly» ή του «ομοφοβικού» κράτους. [...] Δεν είναι συνώνυμο του γκέι ρατσισμού...αλλά είναι μια έκφανση της νεωτερικότητας...που σηματοδοτείται από την είσοδο κάποιων γκέι σωμάτων ως άξιων προστασίας από τα έθνη-κράτη, ένας συστατικός και ουσιαστικός νέος προσανατολισμός της σχέσης μεταξύ κράτους, καπιταλισμού και σεξουαλικότητας. [...] Ο ομοεθνικισμός πρόκειται για μια κριτική του λόγου περί δικαιωμάτων και του τρόπου με τον οποίο αυτός παράγει αφηγήσεις προόδου και νεωτερικότητας που ανοίγουν σε ορισμένους πληθυσμούς πρόσβαση στην πολιτειότητα –πολιτισμική και νομική- με τίμημα την οριοθέτηση και τον αποκλεισμό άλλων πληθυσμών (2013, σ. 337)

Η ανάδυση του ομοεθνικισμού εντοπίζεται μετά την 9/11 εποχή κατά την οποία άρχισε η ομοκανονικότητα να διαπλέκεται έντονα με τον εθνικισμό και ξεκίνησε να διαχέεται από τις ΗΠΑ σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, όπως η Αγγλία ή η Ολλανδία. Παρότι μετά

την επίθεση της 11^{ης} Σεπτεμβρίου υπήρξε μια έμφαση στις ετεροσεξουαλικές νόρμες¹², ταυτόχρονα στην εθνική ρητορική του «εμείς εναντίον των άλλων» υπήρξε μια ένταξη της ομοφυλοφιλίας στο «εμείς»¹³ και αντίστοιχα, ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα συντάχθηκαν με τον πατριωτικό λόγο. Οι αμερικανικές σημαίες κυμάτιζαν σε γκέι χώρους, μπαρ και γυμναστήρια ενώ στις παρελάσεις υπερηφάνειας υπήρξαν έντονα στοιχεία εθνικού συμβολισμού, όπως η απαγγελία του εθνικού ύμνου ή ακόμα και άρματα αφιερωμένα στην εθνική ενότητα. Επιπλέον, αρκετά ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα υποστήριζαν ότι είναι επιτακτική ανάγκη η στήριξη του Πολέμου κατά της Τρομοκρατίας προκειμένου να απελευθερωθούν οι ομοφυλόφιλοι της Μέσης Ανατολής (Puar, 2007, σ. 43). Ο ομοεθνικισμός των ΗΠΑ φαίνεται να είναι διττός: από τη μια, φαίνεται πως ένα είδος ομοφυλοφιλίας μπορεί να ενσωματωθεί εντός των ορίων του πατριωτισμού και ορισμένα queer υποκείμενα να γίνουν αποδεκτά στο κανονικοποιημένο έθνος. Την ίδια στιγμή, χρησιμοποιείται σεξουαλικοποιημένος λόγος περί αποτυχημένης αρρενωπότητας και ομοφυλοφιλίας για να κατασκευάσει τους τρομοκράτες ως θηλυπρεπείς, ενουχισμένους «Άλλους» (Puar, 2007, σσ. 46-47). Στο σήμερα, η ανάδυση του «γκέι πατριώτη» που ταυτίζεται με το έθνος και υποστηρίζει τα εθνικιστικά σχέδια, παρατηρείται στη Γαλλία όπου αρκετοί ομοφυλόφιλοι δηλώνουν ότι θα στηρίξουν το συντηρητικό, ακροδεξιό «Εθνικό Μέτωπο» της Marine Le Pen στις φετινές γαλλικές προεδρικές εκλογές (Chalk, 2017).

Η queer θεωρία επεκτείνει την ανάλυση της από την ανταγωνιστική σχέση σεξουαλικότητας – εθνικισμού, όπως την είδαμε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, στις περιπτώσεις εκείνες που το κράτος-έθνος αφομοιώνει και κανονικοποιεί τα queer άτομα και χρησιμοποιεί την queer σεξουαλικότητα προς εξυπηρέτηση των συμφερόντων της εσωτερικής και εξωτερικής του πολιτικής. Τον Ιούλιο του 2005 δύο ανήλικοι εκτελέστηκαν στην πόλη Mashad του Ιράν. Αρχικά ως αιτιολογία για την εκτέλεσή τους φάνηκε να είναι η κατηγορία της ομοφυλοφιλίας¹⁴. Εξαιτίας του εν λόγω

---

¹² Ένα ακραίο παράδειγμα αποτελεί η ρητορική δεξιών Χριστιανών που κατηγόρησαν τις αμβλώσεις, το φεμινισμό και την ομοφυλοφιλία για τις επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου. Ο τότε πρόεδρος Bush, επίσης, χρηματοδότησε πρόγραμμα για την προώθηση των «αγείων γάμων» (Puar, 2007, σ. 41)

¹³ Στον ομοφυλόφιλο επιβάτη που προσπάθησε να ανακαταλάβει τον έλεγχο μιας από τις πτήσεις στις οποίες είχε γίνει αεροπειρατεία, αποδόθηκαν θετικά χαρακτηριστικά, όπως αρρενωπός, παίκτης του ράγκμπι, λευκός, Αμερικάνος, ήρωας, γκέι πατριώτης, την ίδια στιγμή που αρνητικές συνδηλώσεις για την ομοφυλοφιλία χρησιμοποιήθηκαν για να χαρακτηρίσουν τον Οσάμα Μπιν Λάντεν, όπως θηλυπρεπής, άπατρις, παιδόφιλος, αποκηρυγμένος από την οικογένεια, ‘αδελφή’ (Puar 2007, σ. 46).

¹⁴ Τελικά, όπως φάνηκε –χωρίς όμως πλήρη ομοφωνία επί του ζητήματος– οι δύο ιρακίνοι ανήλικοι εκτελέστηκαν για το βιασμό ενός 13χρονου αγοριού και η κατηγορία της ομοφυλοφιλίας επρόκειτο για μεταφραστικό λάθος από τα Φαρσί. Το Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και η IGLHRC δήλωσαν σοκαρισμένες από τη διαστρέβλωση της υπόθεσης και που οργανώσεις μεγάλου βεληνεκούς

γεγονότος η Σουηδία και η Ολλανδία ανέστειλαν προσωρινά τις απελάσεις Ιρακινών ενώ πολύ έντονη υπήρξε η αντίδραση εθνικών και διεθνών οργανώσεων, οι οποίες ζήτησαν την καταδίκη του Ιράν. Χαρακτηριστικά, ο Peter Tatchell, συνιδρυτής της οργάνωσης OutRage! με έδρα το Λονδίνο, δήλωσε πως *«αυτή είναι η πιο πρόσφατη βαρβαρότητα από τους Ισλαμο-φασιστές στο Ιράν»* και κάλεσε τη διεθνή κοινότητα *«να αντιμετωπίσει το Ιράν ως κράτος – παρία, να διακόψει τις διπλωματικές σχέσεις, να επιβάλει εμπορικές κυρώσεις και να παρέχει πρακτική υποστήριξη στη δημοκρατική και αριστερή αντιπολίτευση μέσα στο Ιράν»* (Kim, 2005). Αναμφισβήτητα, οι εκτελέσεις άξιζαν τη διεθνή καταδίκη και η διεθνής συσπείρωση πολλών οργανώσεων ενάντια στο Ιράν είναι προφανώς δικαιολογημένη. Αυτό που αναρωτιέται, όμως, η Puar είναι γιατί δεν πραγματοποιήθηκε η ίδια διεθνής καταδίκη των ΗΠΑ όταν κυκλοφόρησαν στη δημοσιότητα φωτογραφίες από το Abu Ghraib στις οποίες απεικονίζονταν ιρακίνοι κρατούμενοι να εξαναγκάζονται να αναπαριστήσουν ομοφυλόφιλες σεξουαλικές πρακτικές με σκοπό τον εξευτελισμό τους, μεταξύ άλλων βασανιστηρίων που υπέστησαν. *«Γιατί τώρα; Γιατί μόνο το Ιράν;»* (Puar, 2007, σ. xi). Για την Puar η απάντηση μπορεί να δοθεί αν εξετάσουμε το γεγονός υπό το πρίσμα του ομοεθνικισμού και στο πώς αυτός έρχεται να εξυπηρετήσει τα εθνικά συμφέροντα. Το Ιράν είχε κατασκευαστεί ως μέρος του «Άξονα του Κακού» από την κυβέρνηση Bush και υπήρχαν αποδείξεις για σχεδιαζόμενη επίθεση των ΗΠΑ εναντίον του το καλοκαίρι του 2005. Η προώθηση της αφήγησης «το gay-friendly κράτος των ΗΠΑ ενάντια στο ομοφοβικό εξτρεμιστικό Ιράν» και του δόγματος «θα σώσουμε τους γκέι ιρανούς» (κατ' αναλογία του δόγματος «θα σώσουμε τις μαντηλοφορεμένες γυναίκες του Αφγανιστάν») εξυπηρετούσε την περαιτέρω τροφοδότηση της ισλαμοφοβικής ρητορικής που συντηρεί τον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας και την εξασφάλιση της υποστήριξης όλο και περισσότερων πολιτικών δυνάμεων υπέρ μιας ενδεχόμενης αμερικανικής επέμβασης στο Ιράν (Puar, 2007, σ. xi). Η υποστήριξη των εθνικών σχεδίων εκ μέρους της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας προσφέρει μια ακόμη νομιμοποίηση στον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας. Ο Andrew Sullivan, γνωστός γκέι πολιτικός αρθρογράφος των ΗΠΑ, είχε δηλώσει: *«Είμαι λυπημένος που περισσότερες γκέι οργανώσεις δεν έχουν συσπειρωθεί στον πόλεμο κατά των μουσουλμάνων θρησκευτικών φανατικών. Αυτός είναι και δικός μας πόλεμος»* (Feinberg, 2006).

όπως η Human Rights Campaign απέστειλε επιστολή στην τότε Υπουργό Εξωτερικών των ΗΠΑ να καταδικάσει τις εκτελέσεις, χωρίς να έχει διεξάγει ενδελεχή έρευνα πρώτα (Kim, 2005).

Τα συμπεράσματα που μπορούμε να εξάγουμε από τα παραπάνω είναι πως η τρομοκρατία ως φαινόμενο δεν είναι ουδέτερο ως προς τον παράγοντα «σεξουαλικότητα» αλλά μια ανάλυση υπό την queer οπτική μπορεί να αναδείξει τους τρόπους με τους οποίους η σεξουαλικότητα τέμνεται με τέτοια διεθνή φαινόμενα και επηρεάζει τις πολιτικές των κρατών. Queer έρευνες όπως αυτή της Jasbir Puar αναδεικνύουν τους πολύπλοκους και ενίοτε αντιφατικούς τρόπους με τους οποίους η queer σεξουαλικότητα και τα ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιώματα καθίστανται παράγοντες μέσω των οποίων αρθρώνεται η εσωτερική και εξωτερική πολιτική των κρατών στην αντιμετώπιση της τρομοκρατίας. Από τη μια παρατηρείται η αποδοχή των queer υποκειμένων στο εθνικό σώμα, με αντάλλαγμα όμως την ένδειξη πατριωτικής αφοσίωσης εκ μέρους τους, την ίδια στιγμή που χρησιμοποιείται ομοφοβικός λόγος για να διαχωρίσει το «Εμείς» από τους «Άλλους». Τα ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιώματα χρησιμοποιούνται ως εργαλείο πολιτικής με σκοπό να ενισχυθεί η ισλαμοφοβία και ο στιγματισμός των μουσουλμάνων εν γένει ως ομοφοβικών απολίτιστων (παραβλέποντας ομοφοβικές πρακτικές των δυτικών κρατών) ώστε να καταστεί δυνατή η κατασκευή της εικόνας των δυτικών ως των «πολιτισμένων σωτήρων» και να νομιμοποιηθεί με αυτόν τον τρόπο οποιαδήποτε στρατιωτική ή διπλωματική επέμβαση ή άλλος στόχος της κρατικής εξουσίας.

Στις 12 Ιουνίου 2016 στο γκέι κλαμπ «Pulse» στο Orlando των ΗΠΑ έλαβε χώρα η μεγαλύτερη τρομοκρατική επίθεση μετά την 11^η Σεπτεμβρίου με αποτέλεσμα να σκοτωθούν από τους πυροβολισμούς 49 άτομα και να τραυματιστούν άλλα 53. Ο ακόμα τότε υποψήφιος πρόεδρος των ΗΠΑ, Donald Trump, κατά την έναρξη της τοποθέτησής του για το συμβάν με μία φράση συνοψισε όλο το περιεχόμενο της ομιλίας που θα ακολουθούσε: *«σήμερα υπάρχει μόνο ένα πράγμα να συζητήσουμε, την αυξανόμενη απειλή της τρομοκρατίας εντός των συνόρων μας»* (Beckwith, 2016). Πράγματι, ολόκληρη η ομιλία του, διάρκειας μισής ώρας, αφορούσε αποκλειστικά την τρομοκρατία του ριζοσπαστικού Ισλάμ, ενώ το ζήτημα της ομοφοβικής βίας τέθηκε τυπικά σε δύο γραμμές¹⁵. Στην ουσία η ομιλία του, που είχε χαρακτήρα προεκλογικής ομιλίας και όχι ανακοίνωσης για ένα τραγικό γεγονός, επρόκειτο για μια επίθεση αφενός, ενάντια στο Ισλάμ και αφετέρου, ενάντια στην πολιτικό του αντίπαλο, Hillary Clinton. Όσον αφορά το Ισλάμ και ξεκινώντας από την ταυτότητα του δράστη, ο Trump

---

¹⁵ «Είναι μια επίθεση στη δυνατότητα των ελεύθερων ανθρώπων να ζουν τις ζωές τους, να αγαπούν όποιον θέλουν και να εκφράζουν την ταυτότητά τους» (Beckwith, 2016).

λανθασμένα ανέφερε ότι ήταν γεννημένος στο Αφγανιστάν ενώ στην πραγματικότητα ο δράστης ήταν γεννημένος στις ΗΠΑ με καταγωγή από το Αφγανιστάν. Στη συνέχεια ανέφερε:

Πολλές από τις αρχές του ριζοσπαστικού Ισλάμ είναι ασύμβατες με τις Δυτικές αξίες και θεσμούς... Αν θέλουμε να προστατεύσουμε την ποιότητα ζωής για όλους τους Αμερικανούς, γυναίκες και παιδιά, ομοφυλόφιλους και ετεροφυλόφιλους, Εβραίους και Χριστιανούς και όλους τους ανθρώπους, τότε πρέπει να πούμε την αλήθεια για το ριζοσπαστικό Ισλάμ και πρέπει να το κάνουμε τώρα... Μοιράζονται αυτές τις καταπιεστικές αντιλήψεις και αξίες. Θέλουμε να παραμείνουμε μια ελεύθερη και ανοιχτή κοινωνία. Τότε, και αν θέλουμε, τότε πρέπει να προστατέψουμε τα σύνορά μας (Beckwith, 2016)

Παράλληλα, κατηγόρησε την Hillary Clinton ότι «για τόσους μήνες και παρά τις τόσες επιθέσεις, επανειλημμένως έχει αρνηθεί να πει τις λέξεις ‘ριζοσπαστικό Ισλάμ’» αλλά και για τη δήλωσή της «οι μουσουλμάνοι είναι φιλήσυχοι και ανεκτικοί άνθρωποι και δεν έχουν καμία σχέση με την τρομοκρατία», στοχοποιώντας με αυτόν τον τρόπο όχι μόνο το λεγόμενο «ριζοσπαστικό Ισλάμ», αλλά τους μουσουλμάνους γενικότερα. Δεν παρέλειψε δε, να καταγγείλει την Clinton για τη μεταναστευτική της πολιτική η οποία θα επέφερε «μια αύξηση εισροής 500% των Σύριων προσφύγων», προειδοποιώντας ότι «πρέπει να σταματήσουμε την τεράστια ροή των Σύριων προσφύγων προς τις Ηνωμένες Πολιτείες» (Beckwith, 2016). Τοποθετώντας στην ίδια κατηγορία, ριζοσπαστικό Ισλάμ – μουσουλμάνους – Σύριους πρόσφυγες και αναφέροντας ότι σκοπεύει να «αναστείλει τη μετανάστευση από περιοχές του κόσμου όπου υπάρχει αποδεδειγμένη ιστορία τρομοκρατίας εναντίον των ΗΠΑ», προσπάθησε να μεγαλοποιήσει την απειλή και να ενισχύσει την Ισλαμοφοβία στην αμερικανική κοινωνία ώστε να εξασφαλίσει την εκλογή του και μετέπειτα να μπορέσει να πραγματοποιήσει τους πολιτικούς του στόχους.

Η ομιλία του Trump αποτελεί εμβληματικό παράδειγμα για το πώς διαπλέκεται η πρακτική του pinkwashing, ο ομοεθνικισμός και η τρομοκρατία. Εκμεταλλευόμενος πολιτικά την queer σεξουαλικότητα, ο Trump χτίζει την εικόνα των ΗΠΑ ως «ελεύθερης και ανοιχτής κοινωνίας» απέναντι στο ομοφοβικό Ισλάμ για να κατασκευάσει εν τέλει την απειλή απέναντι «όχι μόνο (σ)την κοινωνία μας, αλλά (σε) ολόκληρο τον τρόπο ζωής μας» που θα του επιτρέψει να διατηρήσει αλλά και να καλλιεργήσει περαιτέρω τον φόβο και την κατάλληλη αφήγηση για τον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας. Ταυτόχρονα, προσπαθεί να κερδίσει την υποστήριξη της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας στα εθνικά αντι-τρομοκρατικά και αντι-μεταναστευτικά του σχέδια:

Ρωτήστε τον εαυτό σας ποιος είναι πραγματικά ο φίλος των γυναικών και της ΛΟΑΤ κοινότητας, ο Donald Trump με τις πράξεις του ή η Hillary Clinton με τα λόγια της; Η Clinton θέλει να επιτρέψει σε ριζοσπάστες ισλαμιστές τρομοκράτες να ξεχυθούν στη χώρα μας. Σκλαβώνουν τις γυναίκες και δολοφονούν ομοφυλόφιλους. Δεν τους θέλω στη χώρα μας. Η Αμερική πρέπει να κάνει περισσότερα - πολύ περισσότερα - για να προστατεύσει τους πολίτες της, ιδιαίτερα τους ανθρώπους που είναι πιθανά θύματα εγκλημάτων που βασίζονται στο υπόβαθρό τους ή στον σεξουαλικό προσανατολισμό τους, όπως ακριβώς είδατε στο Ορλάντο. (Beckwith, 2016)

Τελικά το υποκριτικό ενδιαφέρον για την ευημερία, τα δικαιώματα, τις διακρίσεις και την ομοφοβική βία που υφίστανται τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα αποκαλύπτεται αποκάλυπτα με την πολιτική που υιοθετεί ο Trump μετά την εκλογή του στην προεδρική θέση. Pinkwashing και ομοεθνικισμός σημαίνει ακριβώς από τη μία να δηλώνει «το ριζοσπαστικό Ισλάμ είναι κατά των γυναικών, κατά των ομοφυλόφιλων και κατά των αμερικανών» και από την άλλη, την πρώτη μέρα της προεδρίας, να αφαιρεί από την επίσημη ιστοσελίδα του Λευκού Οίκου τις διοικητικές πληροφορίες για τα ΛΟΑΤ δικαιώματα ή μετέπειτα να αναστέλλει χρηματοδότηση προς διεθνείς οργανώσεις που παρέχουν συμβουλές ή να αναστέλλει τις οδηγίες της προηγούμενης κυβέρνησης που προστάτευαν τα δικαιώματα της τρανς νεολαίας στα σχολεία σχετικά με τη χρήση των αποχωρητηρίων (The Guardian, 2017). Επιπλέον, είναι οξύμωρο να δηλώνει «πραγματικά φίλος των γυναικών και της ΛΟΑΤ κοινότητας» και να επιβάλει απαγόρευση της μετανάστευσης από συγκεκριμένα μουσουλμανικά κράτη -επ' αόριστον δε για τους Σύριους πρόσφυγες- σε μια χρονική συγκυρία που Σύριες γυναίκες και ομοφυλόφιλοι Σύριοι χρήζουν διεθνούς προστασίας περισσότερο από ποτέ για να ξεφύγουν από τη δράση του Ισλαμικού Κράτους. Ο ουσιαστικός σεβασμός των γυναικείων και ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιωμάτων δεν μπορεί να εξαρτάται από τη φυλή, τη θρησκεία ή την εθνικότητα των ατόμων που διώκονται για την έμφυλη ή σεξουαλική τους ταυτότητα. Επιπλέον, αναμφισβήτητα η πολιτική ομοφοβία σε κάποια μουσουλμανικά κράτη είναι πολύ έντονη, αλλά η συζήτηση δεν πρέπει να σταματάει σε αυτήν την παραδοχή. Οι queer αναλύσεις επιδιώκουν να κοιτάζουν τι υπάρχει πέρα ή πίσω από αυτήν την παραδοχή και να εξετάσουν το πώς ορισμένα δυτικά κράτη έρχονται να εκμεταλλευτούν και να κεφαλαιοποιήσουν τις ομοφοβικές πρακτικές άλλων κρατών προς όφελος των στόχων της εθνικής τους ασφάλειας ή της εσωτερικής και εξωτερικής τους πολιτικής.

Συμπεράσματα

Η Cynthia Weber (2014a) αναρωτιέται σε τίτλο άρθρου της: «Γιατί δεν υπάρχει Queer Διεθνής Θεωρία?». Μέσα από αυτό το ερώτημα θέλει να δώσει μια απάντηση στον Martin Wight, ο οποίος στο άρθρο του «Why is there no International Theory?» (1960) θέτει τα κριτήρια της «επιτυχημένης Διεθνούς Θεωρίας» με αποτέλεσμα να κατασκευάζει τα όρια των Διεθνών Σχέσεων και να φυσικοποιεί τις υποθέσεις για το τι μετράει ως Θεωρία και ως Διεθνής Θεωρία ειδικότερα. Το πραγματικό ερώτημα που θέτει στην ουσία η Weber είναι: «Γιατί φαίνεται να μην υπάρχει Queer Διεθνής Θεωρία;». Η απάντηση που δίνει έχει να κάνει ακριβώς με τα ‘κλειστά σύνορα’ των «ορθόδοξων» Διεθνών Σχέσεων και τη φαινομενική αποτυχία των queer προσεγγίσεων να ανταποκριθούν στα κριτήρια της ‘επιτυχημένης Διεθνούς Θεωρίας’. Σύμφωνα με τη Weber, υπάρχει άφθονο queer έργο που αγγίζει την κλασσική διεθνολογική θεματολογία, όπως ο πόλεμος, η ασφάλεια, η κυριαρχία, η ηγεμονία, ο εθνικισμός, η εξωτερική πολιτική κ.α. Το πρόβλημα εντοπίζεται στο ότι οι εν λόγω μελέτες κρίνονται ως «υπερβολικά διεπιστημονικές» ώστε να θεωρηθούν ‘σωστό’ διεθνολογικό έργο και ως αποτέλεσμα δεν δημοσιεύονται στα επιστημονικά περιοδικά του πεδίου (Weber, 2015, σ. 28). Το εγχείρημα της παρούσας μελέτης ήταν να καταδείξει ακριβώς το πώς η διεπιστημονικότητα αποτελεί πλεονέκτημα στη διεθνολογική γνωσιακή διαδικασία και πώς η συνομιλία τριών διακριτών ακαδημαϊκών πεδίων μπορεί να αποβεί ιδιαίτερα παραγωγική.

Στα προηγούμενα κεφάλαια έγινε μια προσπάθεια να αναδειχθεί ένα μέρος της συνεισφοράς των φεμινιστικών και των queer προσεγγίσεων στο πεδίο των Διεθνών Σχέσεων. Με σημείο εκκίνησης την ξεχωριστή φεμινιστική επιστημολογία και μεθοδολογία, εξετάστηκε ο τρόπος με τον οποίο βασικές διεθνολογικές έννοιες επανανοηματοδοτούνται και εμπλουτίζονται όταν μελετώνται σε συνδυασμό με την έννοια του φύλου. Το κράτος παύει να έχει μια σταθερή οντολογική ουσία αλλά κατακερματίζεται σε όλες εκείνες τις διαδικασίες, τους θεσμούς και τα στοιχεία που το διαρθρώνουν και τα οποία είναι εγγενώς έμφυλα. Ο άνθρωπος τίθεται στο κέντρο της φεμινιστικής ανάλυσης και ειδικά σε ότι αφορά την ανάλυση της ασφάλειας. Για τις/τους φεμινίστριες/ες θεωρητικούς η ασφάλεια δεν μπορεί να σημαίνει κάτι άλλο πέρα από την ανθρώπινη ασφάλεια και η ανάδειξη του ζητήματος της δομικής βίας ή των έμφυλων διαστάσεων του πολέμου είναι απαραίτητη για μια εις βάθος κατανόηση της επισφαλούς θέσης των γυναικών και των επιπτώσεων αυτής της θέσης όχι μόνο για

τις γυναίκες αλλά για το κράτος συνολικά. Οι κρατικές πολιτικές οφείλουν να λαμβάνουν υπόψη ότι στην εννοιολόγηση του εθνικού συμφέροντος ή της εθνικής ασφάλειας το «πολιτικό» δεν μπορεί να διαχωριστεί από το «κοινωνικό» και το «προσωπικό». Το ίδιο ισχύει και για τον πόλεμο και την ειρήνη, δύο βαθύτατα έμφυλα φαινόμενα. Οι φεμινιστικές προσεγγίσεις δεν βλέπουν τον πόλεμο ως κάτι αναπόφευκτο, αλλά ως ένα φαινόμενο το οποίο οφείλεται στη βίαη αρρενωπή εξουσία και το οποίο με τη σειρά του μέσα από ένα φαύλο κύκλο επιβεβαιώνει και εδραιώνει αυτήν την εξουσία και τις έμφυλες νόρμες, ειδικότερα μέσα από την άσκηση σεξουαλικής βίας. Στον αντίποδα και όσον αφορά την ειρήνη, εκτίθενται οι τρόποι με τους οποίους οι γυναίκες ταυτίζονται με την ειρηνική συμπεριφορά ακόμα και έμμεσα στις περιπτώσεις που ασκούν απαγορευμένη βία. Οι τρόποι αυτοί απο-πολιτικοποιούν τη δράση των γυναικών, γεγονός που τελικά τις αποκλείει από τις πολιτικές διαδικασίες των ειρηνευτικών διαπραγματεύσεων ή της οικοδόμησης της ειρήνης.

Όσον αφορά τις queer προσεγγίσεις αυτές αναδεικνύουν τους τρόπους με τους οποίους η κρατική εξουσία στηρίζεται επάνω στην queer σεξουαλικότητα. Το κράτος για να εξασφαλίσει την επιβίωσή του και τη διαίωνιση της εξουσίας του κατασκευάζει τη συλλογική ταυτότητα των πολιτών του μέσα από έμφυλες και σεξουαλικές νόρμες που επιβάλλονται είτε μέσω της ετεροκανονικότητας είτε μέσω της ομοκανονικότητας. Τα queer υποκείμενα είτε αποκλείονται μέσα από τον εθνικιστικό λόγο και τις διαδικασίες απονομής πολιτειότητας ως «άλλοι» με σκοπό την κατασκευή του συλλογικού «εμείς», είτε αφομοιώνονται στο «εμείς» μέσω της συμμόρφωσής τους στις νέες ομοκανονιστικές νόρμες που επιβάλλει ο queer φιλελευθερισμός. Σε κάθε περίπτωση η queer θεωρία επισημαίνει ότι οι σεξουαλικοποιημένες πολιτικές του κράτους, είτε αυτές εκφράζονται μέσα από την πολιτική ομοφοβία είτε μέσα από την φιλελεύθερη ένταξη των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων, λειτουργούν προς εξυπηρέτηση της εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής του κράτους. Επιπλέον, οι queer προσεγγίσεις συνεισφέρουν στην ανάδειξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και συγκεκριμένα των ΛΟΑΤΚΙ+ ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε ζήτημα υψηλής πολιτικής στη διεθνή αρένα. Ασκούν κριτική στη δυτικοκεντρική φιλελεύθερη αντίληψη που θέλει τα ανθρώπινα δικαιώματα να αποτελούν ένα οικουμενικό πρότυπο προστασίας των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων και επισημαίνουν τους τρόπους με τους οποίους τα ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιώματα χρησιμοποιούνται εργαλειακά ως ζήτημα ασφάλειας με σκοπό την προώθηση των στόχων της εξωτερικής πολιτικής. Χρησιμοποιώντας νέα ορολογία, όπως για παράδειγμα την έννοια του ομοεθνικισμού, και εξετάζοντας διεθνή φαινόμενα όπως η

τρομοκρατία σε συνδυασμό με τα ΛΟΑΤΚΙ+ ζητήματα, καταφέρνουν να αναλύσουν τις διακρατικές σχέσεις και τις δυναμικές ισχύος υπό νέο πρίσμα και εν τέλει να παράγουν γνώση για τις σχέσεις των κρατών που σε ένα «ορθόδοξο» διεθνολογικό πλαίσιο θα παρέμενε αόρατη.

Εν κατακλείδι, φεμινιστικές και queer προσεγγίσεις στην ουσία *δεν εισάγουν* το φύλο και τη σεξουαλικότητα στη μελέτη της διεθνούς πολιτικής αλλά έρχονται να αναδείξουν αυτό που υπάρχει ήδη εκεί αλλά αγνοείται από τις «ορθόδοξες» Διεθνείς Σχέσεις, δηλαδή τις έμφυλες και σεξουαλικοποιημένες διαστάσεις των κρατικών και διακρατικών πολιτικών. Αυτό που επιτυγχάνουν είναι να φωτίσουν την ετεροκανονιστική τάξη που διακρίνει τόσο την πρακτική όσο και την θεωρία των διεθνών σχέσεων, προσθέτοντας ουσιαστικά νέα στρώματα ανάλυσης στα πολύπλοκα φαινόμενα της διεθνούς πολιτικής. Μέσα από τη συνομιλία των τριών πεδίων αρχικά μαθαίνουμε για τη βιωμένη εμπειρία γυναικών και ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων μέσα σε ένα διεθνές συγκείμενο, πέρα από τον περιορισμό τους στη σφαίρα του «ιδιωτικού» και περαιτέρω, η έννοια του «διεθνούς» επεκτείνεται και τα παραδοσιακά υποκείμενα, αντικείμενα και διαδικασίες ανάλυσης των Διεθνών Σχέσεων εμπλουτίζονται και επαναανοηματοδοτούνται. Από τα φαινόμενα της διεθνούς πολιτικής εκπορεύονται άπειρα θεωρητικά νήματα και νοήματα που διαπλέκονται μεταξύ τους, για την εις βάθος κατανόηση των οποίων απαιτείται η μελέτη τους όχι μόνο υπό την κυρίαρχη οπτική αλλά και υπό εναλλακτικούς κριτικούς ‘φακούς’. Οι φεμινιστικές και queer μελέτες μπορούν να ιδωθούν ως κομμάτια στο μεγάλο παζλ της διεθνούς πολιτικής που έρχονται να συνεισφέρουν στην ολοκληρωμένη αποτύπωση της ευρύτερης εικόνας. Η αφομοίωσή τους στα ενδότερα του Οίκου των Διεθνών Σχέσεων και η ‘νομιμοποίηση’ τους από τις «ορθόδοξες» προσεγγίσεις δεν θα αυξήσει το κύρος και την ερευνητική αξία των ίδιων των φεμινιστικών και queer διεθνολογικών αναλύσεων. Αντιθέτως, η αναγνώριση της συνεισφοράς τους θα αποτελέσει κέρδος για την επιστήμη των Διεθνών Σχέσεων.

Πηγές –Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Αθανασίου, Α.** (επιμ.) (2006). *Φεμινιστική Θεωρία και Πολιτισμική Κριτική*. Αθήνα: Νήσος
- Butler, J.** (2009). *Αναταραχή Φύλου*. (μτφ. Γ. Καράμπελας, επιμ. Β. Καντζά, επιμτρ. Α. Αθανασίου) Αθήνα: Αλεξάνδρεια (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1990)
- de Beauvoir, S.** (1975). *Το Δεύτερο Φύλο*. 23^η εκδ. (μτφ. Κ. Σιμόπουλου) Αθήνα: Μυκήναι (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1949)
- Fylopedia** (2009). Ετεροκανονικότητα. *Fylopedia.uoa.gr*. Ανακτήθηκε από: <http://www.fylopedia.uoa.gr/index.php?title=%CE%95%CF%84%CE%B5%CF%81%CE%BF%CE%BA%CE%B1%CE%BD%CE%BF%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1>
- Jackson, R. & Sørensen, G.** (2006). *Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων. Η Σύγχρονη Συζήτηση* (μτφ. Χ. Κωνσταντινίδης, επιμ. Π. Τσάκωνας) Αθήνα: Gutenberg, (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2003)
- Scott, J.W.** (2006). Αποδομώντας το δίλημμα «ισότητα ή διαφορά», ή, αλλιώς, η χρησιμότητα της μεταδομιστικής θεωρίας για το φεμινισμό. (μτφ. Μ. Μηλιώρη) Στο: Α. Αθανασίου, (επιμ.), *Φεμινιστική Θεωρία και Πολιτισμική Κριτική*. , (σσ. 141-166). Αθήνα: Νήσος (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1988)
- Steans, J.** (2016). Φύλο και Διεθνείς Σχέσεις: Θεωρία, Πρακτική, Πολιτικές. (μτφ. Ρ. Βασιλάκη, επιμ. Χ. Καραγιαννοπούλου) Αθήνα: Πεδίο (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2013)
- Wittig, M.** (2006). Δεν γεννιέσαι γυναίκα. (μτφ. Μ. Μηλιώρη) Στο: Α. Αθανασίου, (επιμ.), *Φεμινιστική Θεωρία και Πολιτισμική Κριτική*. (σσ. 409-422). Αθήνα: Νήσος, (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1981)

Yuval-Davis, N. (2013). *Κοινωνικό Φύλο και Έθνος*. (μτφ. Σ. Τρομάρα, επιμ. Λ. Τρομάρας). Θεσσαλονίκη: University Studio Press (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1997)

Ξενόγλωσση

Ackerly, B. A., Stern M. & True, J. (επιμ.) (2006). *Feminist Methodologies for International Relations*. New York: Cambridge University Press

Advocate. (2006, March 16). *Would-be immigrants to the Netherlands must watch kiss video*. Ανακτήθηκε από: <http://www.advocate.com/news/2006/03/16/would-be-immigrants-netherlands-must-watch-kiss-video>

Agathangelou, A. & Ling, L. (2004). The House of IR: From Family Power Politics to the Poisies of Worldism. *Int Studies Review*, 6, 21-49

Althusser, L. (1970). Ideology and Ideological State Apparatuses (Notes towards an Investigation). *La Pensée*. Ανακτήθηκε από: <https://www.marxists.org/reference/archive/althusser/1970/ideology.htm>

Altman, D. & Symons, J. (2016). *Queer Wars*. Cambridge: Polity Press

Ashworth, L. (2008). Feminism, War and the prospects of International Government - Helena Swanwick and the lost feminists of interwar International Relations. *Limerick Papers in Politics and Public Administration*, 2, 1-18

Badgett, M. V. L., Lau, H., Sears, B. & Ho, D. (2007). *Bias in the Workplace: Consistent Evidence of Sexual Orientation and Gender Identity Discrimination*. Los Angeles: The Williams Institute

BBC. (2011, October 31). *Uganda fury at David Cameron aid threat over gay rights*. Ανακτήθηκε από: <http://www.bbc.com/news/world-africa-15524013>

- Beckwith, R.T.** (2016, June 13). Read Donald Trump's Speech on the Orlando Shooting. *Time*. Ανακτήθηκε από: <http://time.com/4367120/orlando-shooting-donald-trump-transcript/>
- Bell, D. & Binnie, J.** (2000). *The Sexual Citizen: Queer Politics and Beyond*. Cambridge: Polity Press
- Binnie, J.** (2004). *The Globalization of Sex*. London: Sage Publications
- Boehmer, E.** (2005). Versions of Yearning and Dissent: The Troping of Desire in Yvonne Vera and Tsitsi Dangarembga. Στο: F. Veit–Wild & D. Naguschewski (επιμ.), *Body, Sexuality, and Gender: Versions and Subversions in African Literatures 1* (σσ. 113-128). Amsterdam & New York: Rodopi
- Bosia, M.J. & Weiss, M.L.** Political Homophobia in Comparative Perspective. Στο: M. J. Bosia & M.L. Weiss (επιμ.), *Global Homophobia: States, Movements, and the Politics of Oppression* (σσ. 1-29). Chicago: University of Illinois Press
- Brown, W.** (1995). *States of Injury: Power and Freedom in Late Modernity*. Princeton: Princeton University Press
- Butler, J.** (1993). *Bodies That Matter*. New York & London: Routledge
- Butler, J.** (1994). Against Proper Objects. *differences: A Journal of Feminist Cultural Studies*, 6, 1-26
- Canaday, M.** (2009). *The straight state: Sexuality and Citizenship in Twentieth-Century America*. Princeton: Princeton University Press.
- Chalk, W.** (2017, April 19). Why gay French men are voting far right. *BBC*. Ανακτήθηκε από: <http://www.bbc.co.uk/newsbeat/article/39641822/why-gay-french-men-are-voting-far-right>

- Cover, R.** (2012). *Queer Youth Suicide, Culture and Identity: Unlivable Lives?*. London: Ashgate
- D'Amico, F.** (2015). LGBT and (Dis)united Nations: Sexual and gender minorities, international law, and UN politics. Στο: M. Picq & M. Thiel. (επιμ.) *Sexualities in World Politics: How LGBTQ claims shape International Relations* (σσ. 54-74), London & New York: Routledge
- Dunne, T., Hansen, L. & Wight, C.** (2013). The end of International Relations theory?. *European Journal of International Relations*, 19, 405-425.
- Eng, D.** (2010). *The Feeling of Kinship: Queer Liberalism and the Racialization of Intimacy*. Durham and London: Duke University Press
- Enloe, C.** (2014). *Bananas, Beaches and Bases: Making Feminist Sense of International Politics*. 2^η εκδ. Berkeley & Los Angeles: California University Press
- Feinberg, L.** (2006, July 17). Anti-Iran protest misdirects LGBT struggle. *Workers World*. Ανακτήθηκε από: <http://www.workers.org/2006/us/anti-iran-0720/index.html>
- Foucault, M.** (1978). *The History of Sexuality. Volume 1: An Introduction*. New York: Pantheon Books
- Galtung, J.** (1969). Violence, Peace, and Peace Research. *Journal of Peace Research*. 6, 167-191
- Halperin, D.** (1995). *Saint Foucault: Towards a Gay Hagiography*. New York: Oxford University Press
- Halperin, D.** (2003). The normalization of Queer Theory. *Journal of Homosexuality*, 45, 339-343

- Haraway, D.** (1988). Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective. *Feminist Studies*, 14, 575-599
- Harding, S.** (1986). *The Science Question in Feminism*. Ithaca and London: Cornell University Press
- Harding, S.** (επιμ.) (1987). *Feminism and Methodology*. Bloomington: Indiana University Press
- Hennessy, R.** (1993). Queer Theory: A Review of the differences Special Issue and Wittig's The Straight Mind. *Signs: A Journal of Women in Culture and Society*, 18, 964-973
- Henry, N.** (2015). Theorizing Wartime Rape: Deconstructing Gender, Sexuality, and Violence. *Gender & Society*, 30, 1-13.
- hooks, b.** (2000). *Feminism is for everybody: passionate politics*. Cambridge: South End Press
- Houdart, F.** (2012). Estimating the Global Cost of Homophobia and Transphobia. *World Bank*. Ανακτήθηκε από: <http://blogs.worldbank.org/voices/node/1368>
- Hurley, L.** (2017, March 6). U.S. top court throws out ruling favoring transgender student. *Reuters*. Ανακτήθηκε από: <http://www.reuters.com/article/us-usa-court-transgender-idUSKBN16D1OD>
- ILGA.** (2016). *State Sponsored Homophobia 2016: A world survey of sexual orientation laws: criminalisation, protection and recognition*. Geneva: ILGA
Ανακτήθηκε από: http://ilga.org/downloads/02_ILGA_State_Sponsored_Homophobia_2016_EN_G_WEB_150516.pdf
- Jagose, A.** (1996). *Queer Theory. An Introduction*. New York: New York University Press

- Jagose, A.** (2009). Feminism's Queer Theory. *Feminism & Psychology*, 19, 157-174
- Kim, R.** (2005, August 7). Witnesses to an Execution. An international furor over the hanging of "two gay teenagers" in Iran. *The Nation*. Ανακτήθηκε από: <https://www.thenation.com/article/witnesses-execution/>
- Langlois, A.J.** (2015a). Human Rights, LGBT Rights, and International Theory. Στο: M. Picq & M. Thiel. (επιμ.) *Sexualities in World Politics: How LGBTQ claims shape International Relations* (σσ. 23-37). London & New York: Routledge
- Langlois, A. J.** (2015b). International Relations Theory and Global Sexuality Politics. *Politics*, 36, 385-399
- Lavers, M.K.** (2013, July 8). Zimbabwe president: Arrest gays who don't conceive children. *Washington Blade*. Ανακτήθηκε από: <http://www.washingtonblade.com/2013/07/08/zimbabwe-president-arrest-gays-who-dont-conceive-children/>
- Lorde, A.** (1984). The Master's Tools Will Never Dismantle the Master's House. Στο: A. Lorde. *Sister Outsider: Essays and Speeches* (σσ. 110-114). Berkeley: Crossing Press
- Maynard, M.** (1994). Methods, Practice and Epistemology: The debate about feminism and research. Στο: M. Maynard & J. Purvis, (επιμ.), *Researching Women's Lives from a Feminist Perspective* (σσ. 10-26). England: Taylor&Francis
- Mishel, E.** (2016). Discrimination against Queer Women in the U.S. Workforce: A Résumé Audit Study. *Socius: Sociological Research for a Dynamic World*, 2, 1-13
- Oakley, A.** (1985). *Gender, Sex and Society*. Aldersot: Gower Publishing Company Limited

- Peterson, S.V.** (2013a). The Intended and Unintended Queering of States/ Nations. *Studies in Ethnicity and Nationalism*, 13, 57-68
- Peterson, S.V.** (2013b). Gendering Insecurities, Informalization and “War Economies”. Στο: A. M. Tripp, M. M. Ferree & C. Ewig. (επιμ.). *Gender, Violence, and Human Security: Critical Feminist Perspectives*. (σσ. 50-78). New York : NYU Press
- Peterson, S.V.** (2014a). Sex Matters: A Queer History of Hierarchies. *International Feminist Journal of Politics*, 16, 389-409
- Peterson, S.V.** (2014b). Family Matters: How Queering the Intimate Queers the International. *International Studies Review*, 16, 604-608
- Picq, M., Thiel, M.** (επιμ.) (2015). *Sexualities in World Politics: How LGBTQ claims shape International Relations*. London & New York: Routledge.
- Pinkwatching Israel.** (2012, May 24). *Pinkwatching Kit. Pinkwatching Tactics*. Ανακτήθηκε από: <http://www.pinkwatchingisrael.com/portfolio/pinkwashing-kit/>
- Pryke, S.** (1998). Nationalism and sexuality, what are the issues?. *Nations and Nationalism* 4, 529-46
- Puar, J.** (2007). *Terrorist Assemblages: Homonationalism in Queer Times*. Durham & London: Duke University Press
- Puar, J.** (2013). Rethinking Homonationalism. *International Journal of Middle East Studies*, 45, 336-339
- Puechguirbal, N.** (2010). Peacekeeping, Peacebuilding and Post-conflict Reconstruction. Στο: L. J. Shepherd, (επιμ.), *Gender matters in global politics:*

a feminist introduction to international relations (σσ. 161-175). London: Routledge

Rao, R. (2014). The locations of homophobia. *London Review of International Law*, 2, 169–199

Rich, A. (1980). Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence. *Signs*, 5, 631-660

Richardson, D. (1998). Sexuality and Citizenship. *Sociology*, 32, 83-100

Richardson, D. (2005). Desiring Sameness? The Rise of a Neoliberal Politics of Normalisation. *Antipode*, 37, 515–535

Richardson, D. (2015). Rethinking Sexual Citizenship. *Sociology*, 51, 1-17

Rubin, G. (1975). The Traffic in Women: Notes on the 'Political Economy' of Sex
Στο: Rayna Reiter (επιμ.), *Toward an Anthropology of Women* (σσ. 157-210).
New York: Monthly Review Press

Rubin, G. (1993). Thinking Sex. Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality. Στο: H. Abelove, M.A. Barale & D. Halperin (επιμ.), *The Lesbian and Gay Studies Reader* (σσ. 3-44). New York & London: Routledge

Sadgrove, J., Vanderbeck, R.M., Andersson, J., Valentine, G. & Ward, K. (2012). Morality plays and money matters: towards a situated understanding of the politics of homosexuality in Uganda. *The Journal of Modern African Studies*, 50, 103-129

Sai, N. (2012, February 8). Conflict Profiles: Rwanda. *Women Under Siege*. Ανακτήθηκε από:
<http://www.womenundersiegeproject.org/conflicts/profile/rwanda>

Sjoberg, L., & Gentry, C. (2007). *Mothers, Monsters, Whores*. London: Zed Books.

- Sjoberg, L.** (επιμ.) (2010). *Gender and International Security: Feminist Perspectives*. London & New York: Routledge
- Stears, J., Pettiford, L., Diez, T. & El-Anis, I.** (2010). *An Introduction to International Relations Theory: Perspectives and Themes*. (3^η εκ.). Harlow: Pearson Education Limited
- Sylvester, C.** (2010). Tensions in Feminist Security Studies. *Security Dialogue*, 41, 607-614
- Taylor, J.** (2016, July 18). There's an economic cost to homophobia — and the numbers are staggering. *Business Insider*. Ανακτήθηκε από: <http://www.businessinsider.com/researchers-calculated-the-economic-cost-of-homophobia-2016-7>
- Tickner, J.A.** (2001). *Gendering World Politics: Issues and Approaches in the Post-Cold War Era*. New York: Columbia University Press
- Tickner, J.A.** (2006). Feminism meets International Relations: some methodological issues. Στο: B. A. Ackerly, M. Stern & J. True (επιμ.), *Feminist Methodologies for International Relations* (σσ. 19-41). New York: Cambridge University Press
- The Guardian.** (2017). *The First 100 Days of Trump*. Ανακτήθηκε από: <https://www.theguardian.com/us-news/ng-interactive/2017/jan/20/donald-trump-first-100-days-president-daily-updates>
- Thoreson, R. R.** (2011). The Queer Paradox of LGBTI Human Rights. *Interalia*, 6, 1-27
- Waltz, K.** (1959). *Man, The State and War*. New York: Columbia University Press
- Warner, M.** (επιμ.) (1993). *Fear of the Queer Planet: Queer Politics and Social Order*. Minneapolis & London: University of Minnesota

- Warner, M.** (2014). Public/ Private. Στο: C. R. Stimpson & G. Herdt (επιμ.), *Critical Terms for the Study of Gender* (σσ. 358-392). Chicago: The University of Chicago Press
- Weaver, G.** (2016). 'Pinkwashing:' The Politics of LGBTQ Rights in Israel/Palestine. (Διπλωματική Εργασία). Leiden: Leiden University. Ανακτήθηκε από: <https://openaccess.leidenuniv.nl/handle/1887/42755>
- Weber, C.** (2014a). Why is there no Queer International Theory?. *European Journal Of International Relations*, 21, 27-51
- Weber, C.** (2014b) From Queer to Queer IR. *International Studies Review*, 16, 596-601
- Weber, C.** (2016) *Queer International Relations: Sovereignty, Sexuality and the Will to Knowledge*. New York: Oxford University Press
- Wight, M.** (1960). Why is there no International Theory?. *International Relations*, 2, 35-48
- Wilcox, L.** (2014) Queer Theory and the "Proper Objects" of International Relations. *International Studies Review*, 16, 612-615
- Wittig, M.** (1980). The Straight Mind. *Feminist Issues*, 1, 108-110
- World Bank.** (2014). *The Economic Cost of Homophobia: How LGBT Exclusion Impacts Development*. Ομιλίες σε δημόσια συζήτηση, Washington, March 12. Ανακτήθηκε από: <http://live.worldbank.org/economic-cost-of-homophobia>